

Mimmu Korvenpää

TURVALLISEMMAN TILAN VUOROVAIKUTUSJÄNNITTEET JA NIIDEN HALLINTA IMPROVISAATIOSSA

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2024

TIIVISTELMÄ

Mimmu Korvenpää: Turvallisemman tilan vuorovaikutusjännitteet ja niiden hallinta improvisaatiossa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Viestinnän maisteriohjelma
Toukokuu 2024

Viime vuosina sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, inklusiivisuuteen ja sensitiivisyyteen on kiinnitetty yhä enemmän huomiota. Turvallisempien tilojen ja psykologisen turvallisuuden merkitys hyvinvoinnille, luovuudelle ja osallisuudelle on alettu ymmärtää yhä laajemmin yhteiskunnassamme. Turvallisemman tilan käsitteeseen liittyy kuitenkin huomattavaa jännitteisyyttä, ehkä siksi, että siihen liitetyt käsitykset ovat jatkuvassa muutoksessa. Kun turvallisempiin tiloihin kiinnitetään yhä enemmän huomiota, myös improvisaatiotyöskentelyssä keskiöön nousevat kysymykset siitä, mikä improvisaatiossa on hyväksyttävää ja miten improvisaatiosta voidaan tehdä turvallisempaa. Improvisaatiosta korostetaan tarjousten hyväksymistä ja tavoitellaan tilannetta, jossa osallistujat voivat ilmaista itseään mahdollisimman vapautuneesti ilman epäonnistumisen pelkoa. Kuitenkin improvisaation ennalta-arvaamattomuus voi altistaa turvallisemman tilan kannalta ongelmallisille tilanteille. Aikaisemman tutkimuksen vähäisyys turvallisempien tilojen rakentumisesta osoittaa tarvetta aiheen tutkimiselle.

Tämän tutkielman tutkimusongelmaksi muodostui, minkälaisia jännitteitä ohjaaja tunnistaa improvisaatiotyöskentelyssä turvallisemman tilan näkökulmasta ja miten ohjaaja pyrkii hallitsemaan jännitteitä vuorovaikutuksessa ryhmän kanssa. Tutkimuskohteeksi rajattiin improvisaatio-ohjaajien kohtaamat jännitteet tilanteissa, joissa improvisaatiotyöskentely tapahtuu suljetun ryhmän kesken ilman ulkopuolisen yleisön läsnäoloa. Aihetta tarkastellaan relationaalisen dialektiikan teorian kehiksessä, joka tarjoaa mahdollisuuden tutkia vuorovaikutuksessa ilmeneviä jännitteitä ja turvallisemman tilan rakentumista kilpailevien diskurssien tuottamissa merkityksenantoprosesseissa. Tutkielma toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla, joihin osallistui 10 improvisaatio-ohjaajaa ja opettajaa. Aineistoa analysoitiin temaattisen analyysin mukaisesti.

Tulokset osoittavat, että turvallisemman tilan rakentaminen ja ylläpitäminen improvisaatiotyöskentelyssä vaatii jatkuvaa tasapainottelua erilaisten diskurssien välillä, jotka ilmenevät vuorovaikutuksessa jännitteinä. Ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmeneviksi pääjännitekategorioksi tunnistettiin intuitiivisuus-kontrolli sekä hyväksyminen-tyrmääminen. Ohjaajan ja ryhmän välisissä vuorovaikutussuhteissa ilmeneviksi pääjännitekategorioksi luokiteltiin läheisyys-etäisyys sekä yksilöllisyys-tasapuolisuus. Tulokset osoittavat, että ohjaajat hallitsevat jännitteitä erityisesti ennaltaehkäisemällä turvattomuutta sekä puuttumalla ja reflektoidulla turvallisemman tilan kannalta epäselviä tai ongelmallisia tilanteita ryhmän kanssa. Hallinnan keinoissa korostui ohjaajien pyrkimys edesauttaa jaettujen käsitysten saavuttamista, jotta ryhmässä päästäisiin yhteisymmärrykseen siitä, mitä turvallisempi tila juuri kyseisen ryhmän kanssa tarkoittaa. Tutkielma avaa uudenlaisen näkökulman turvallisempien tilojen rakentumiseen viestinnällisenä ilmiönä sekä lisää ymmärrystä turvallisempaan tilaan liittyvistä monimutkaisista ja moniäänisistä merkityksenantoprosesseista. Lisäksi se tarjoaa uutta ja ajankohtaista tietoa turvallisemman tilan ja improvisaation yhteensovittamisesta vuorovaikutuksessa. Tuloksia voidaan soveltaa erityisesti erilaisiin ohjaus- ja opetustilanteisiin esittävän tai soveltavan taiteen kentällä.

Avainsanat: turvallisempi tila, improvisaatio, relationaalinen dialektiikka, vuorovaikutus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TURVALLISEMMAN TILAN RAKENTUMINEN VUOROVAIKUTUKSESSA4	
	2.1 Turvallisempi tila.....	4
	2.2 Psykologinen turvallisuus osana turvallisempaa tilaa	7
	2.3 Turvallisempaa tilaa rakentava vuorovaikutus	9
3	VUOROVAIKUTUS IMPROVISAATIOSSA	13
	3.1 Esittävä ja soveltava teatteri-improvisaatio	13
	3.2 Improvisaatiotyöskentelyn keskeisimmät käsitteet.....	15
	3.3 Ohjaajan rooli improvisaatioissa.....	18
4	RELATIONAALINEN DIALEKTIikka	21
	4.1 Relationaalisen dialektiikan teoria	21
	4.2 Jännitteet professionaalisissa viestintäsuhteissa.....	25
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	28
	5.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	28
	5.2 Tutkimustraditio	30
	5.3 Tutkimuksen osallistujat ja aineiston keruu	31
	5.4 Aineiston käsittely ja analyysi	33
	5.5 Eettinen pohdinta	35
6	TULOKSET	37
	6.1 Jännitteet ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa	37
	6.1.1 Intuiivisuus-kontrolli	37
	6.1.2 Hyväksyminen-tyrmääminen.....	46
	6.2 Jännitteet ryhmän ja ohjaajan välisissä vuorovaikutussuhteissa	49
	6.2.1 Läheisyys-etäisyys	49
	6.2.2 Yksilöllisyys-tasapuolisuus.....	55
	6.3 Jännitteiden hallinta.....	58
7	POHDINTA	74
	7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	74
	7.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusehdotukset	85
	KIRJALLISUUS	90
	LIITTEET	97

1 JOHDANTO

Viime vuosina sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, inklusiivisuuteen ja sensitiivisyyteen on kiinnitetty yhä enemmän huomiota. Yhä useampi julkinen paikka, tapahtuma, yhteisö, organisaatio on julistanut noudattavansa turvallisemman tilan periaatteita. Myös psykologisen turvallisuuden käsite on noussut yhä vahvemmin julkiseen keskusteluun. Suomen YK-liiton määritelmien mukaisilla turvallisemman tilan periaatteilla tavoitellaan tilaa, jossa kaikki pyrkivät omalla toiminnallaan rakentamaan avointa keskustelua sekä yhdenvertaista ja kunnioittavaa ilmapiiriä. Psykologisella turvallisuudella tarkoitetaan ilmapiiriä, jossa ihmiset uskaltavat ilmaista itseään avoimesti ja ilman pelkoa (Edmondson, 2019). Turvallisempien tilojen ja psykologisen turvallisuuden merkitys hyvinvoinnille, luovuudelle ja osallisuudelle on alettu ymmärtää yhä laajemmin yhteiskunnassamme. Samalla kuitenkin julkinen keskusteluilmapiiri turvallisempiin tiloihin liittyvien teemojen ympärillä on kärjistynyt. Osa kokee, että etuoikeutetut pitävät sortavista valtarakenteista kynsin ja hampain kiinni, eivätkä suostu hyväksymään muutosta ja ottamaan vastuuta tiedon hankkimisesta. Kun taas jotkut kokevat, että "mitään ei saa enää sanoa" ja kehityksessä on mahdotonta pysyä mukana. Sortavia valtarakenteita ei pureta puuttumattomuudella tai vaikenemisella eikä tietämättömyyden taakse voi kätkeä vastuuta omista teoistaan. Turvallisempiin tiloihin, niiden merkityksellistämiseen, kehittämiseen ja ylläpitämiseen liittyy siis erityistä jännitteisyyttä, ehkä siksi, että turvallisemman tilan konsepti on itsessään moniselitteinen, kiistelty ja muuttuva.

Improvisaatio on sekä itsenäinen taiteenlaji että erottamaton osa esimerkiksi näyttelijäntyötä. Lisäksi sitä on käytetty jo pitkään erilaisiin soveltaviin tarkoituksiin, kuten luottamuksen, kuuntelemisen ja rakentavan vuorovaikutuksen kehittämiseen erilaisissa ryhmissä ja yhteisöissä. On tutkittu, että parhaimmillaan improvisaatiotyöskentely voi lisätä esimerkiksi ryhmän yhteistä luovuutta ja psykologisen turvallisuuden tunnetta (West ym., 2017; Perrmann-Graham ym., 2022). Improvisaatiossa korostetaan tarjousten hyväksymistä ja tavoitellaan tilannetta, jossa osallistujat voivat ilmaista itseään mahdollisimman vapautuneesti ilman epäonnistumisen pelkoa (Johnstone, 2000). Koska improvisaatiossa tärkeää on hyväksyä ensimmäinen mieleen tuleva idea ja reagoida impulsseihin hetkessä

ilman suunnittelua, osallistujat asettavat itsensä hyvin haavoittuvaiseksi ryhmässä. Heidän on pystyttävä luottamaan, että muut eivät tyrnä tai tuomitse heitä.

Toisaalta juuri improvisaation ennalta-arvaamattoman luonteen takia työskentelyssä piilee vaara, että ryhmässä koetaan turvattomuutta. Samalla kun sensitiivisyyteen ja inklusiivisuuteen kiinnitetään yhä enemmän huomiota, myös improvisaatiotyöskentelyssä keskiöön nousevat kysymykset siitä, minkälaisille asioille nauramme, mistä vitsailemme, minkälaisia stereotyyppioita esitämme ja kuinka pidämme huolta omista ja muiden rajoista. Vaikka improvisaatioissa tavoitellaan mahdollisimman spontaania ilmaisua, jokaisen henkilökohtaisia rajoja täytyy kunnioittaa ja pyrkiä luomaan turvallisempaa tilaa. On mielenkiintoista, miten improvisaatio-ohjaajat ratkaisevat tämän ristiriidan, jossa samanaikaisesti tulisi kannustaa osallistujia ilmaisemaan itseään vapaasti ilman epäonnistumisen pelkoa, mutta kuitenkin kannustaa sensitiivisyyteen ja rajojen kunnioittamiseen.

Turvallisempi tila ja psykologinen turvallisuus rakentuvat dynaamisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja siksi sitä on tärkeää tutkia juuri viestinnän näkökulmasta. Vaikka turvallisemman tilan rakentaminen on aina jokaisen ryhmän jäsenen vastuulla, ohjaajan voidaan ajatella kantavan siitä erityistä vastuuta ohjaajan roolin ja valta-aseman takia. Tutkimusten mukaan johtajalla on merkittävä rooli psykologisen turvallisuuden muodostumiseen ryhmässä (Edmondson, 1999; Salmivaara ym., 2020). Täysin turvallista tilaa ei voida täysin koskaan taata, sillä turvallisuuden kokemus on yksilöllinen, minkä takia on mielekkäämpää käyttää turvallisemman tilan käsitettä, joka kuvaa osuvammin sen jatkuvassa muutoksessa ja kehityksessä olevaa luonnetta. Ryhmätilanteessa ihmiset tulevat erilaisista taustoista ja erilaisin kokemuksiin, joten ohjaajan on kyettävä reagoimaan ja tekemään päätöksiä tilannekohtaisesti. Siksi tässä tutkielmassa pureudutaan erityisesti ohjaajien havaitsemiin jännitteisiin ja niiden hallintaan turvallisemman tilan näkökulmasta.

Tutkielman tavoitteena on tarkastella, minkälaisia jännitteitä turvallisemman tilan rakentamiseen liittyy improvisaatio-ohjaajan näkökulmasta ja miten ohjaajat pyrkivät hallitsemaan jännitteitä. Tutkielmassa hyödynnetään Baxterin ja Montgomeryn (1996) relationaalisen dialektiikan teoriaa, jonka mukaan ihmissuhteet perustuvat viestinnässä

ilmenevien ja syntyvien ristiriitaisten diskurssien dynaamiselle vuorovaikutukselle. Teorian mukaisesti jännitteet syntyvät kilpailevien diskurssien välisestä vuorovaikutuksesta ja kun vastakkaisia diskursseja pyritään tulkitsemaan tietyssä vuorovaikutustilanteessa, syntyy merkityksiä (Baxter 2011). Siten improvisaatiotyöskentelyssä ilmeneviä jännitteitä ja niiden hallintaa tarkastelemalla voidaan lisätä ymmärrystä siitä, miten turvallisempaa tilaa rakennetaan ja ylläpidetään vuorovaikutuksessa tapahtuvissa merkityksenantoprosesseissa. Koska improvisaatiossa yhdistyy monia turvallisempaan tilaan liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita, kuten kehollisuus, fyysinen kosketus, fiktion taso ja roolissa toimiminen, tutkielmasta voidaan saada uutta ja monipuolista tietoa turvallisempien tilojen rakentamisesta vuorovaikutuksessa. Tutkielman tuloksia voi soveltaa erityisesti erilaisiin ohjaus- ja opetustilanteisiin esittävän tai soveltavan taiteen kentällä. Tutkielma lisää tietoa turvallisempien tilojen rakentumisesta ja nivoutuu siten sosiaalisen kestävyuden tavoitteisiin yhdenvertaisuudesta, hyvinvoinnista ja eriarvoisuuden vähentämisestä (ks. YK:n Agenda 2030 -toimintaohjelma 2015).

2 TURVALLISEMMAN TILAN RAKENTUMINEN VUOROVAIKUTUKSESSA

2.1 Turvallisempi tila

Tässä tutkielmassa turvallisemman tilan käsitettä lähestytään konstitutiivisesta ja relationaalisesta viestintänäkökulmasta. Konstitutiivisen viestintänäkökulman mukaan viestintä luo, muoaa ja ylläpitää ihmissuhteita ja sosiaalisia todellisuuksia. Se korostaa jaetun merkityksen luomisen, tulkitsemisen ja neuvottelemisen prosessia vuorovaikutuksessa. Konstitutiivisesta näkökulmasta ihmissuhteet eivät ole erotettavissa viestinnästä, vaan suhteet ovat viestintää. (Baxter, 2004, 3; Mikkola & Valo, 2020, 6.) Relationaalisen viestinnän näkökulmasta viestinnällä on aina suhdeulottuvuus eli vuorovaikutuksessa ilmaisemme aina tietynlaista suhtautumista toiseen (Griffin ym., 2023, 4–5; Gerlander & Isotalus, 2010, 6). Turvallisten tilojen on määritelty muodostuvan kontekstisidonnaisesti ja niiden käsitetään olevan pitkälti tiettyjen paikkojen ja tilanteiden tuotoksia. Ne ovat luontaisesti sidoksissa turvallisuuskäsityksiin, joita tuotetaan jatkuvasti sosiaalisesti ja materiaalisesti. Turvallisten tilojen nähdään olevan sosiaalisesti tuotettuja, jolloin turvallista tilaa tulisi tarkastella niitä tuottavien suhteiden läpi. (Rosenfeld & Noterman, 2014, 1350–1361; Hunter, 2008.) Myös tässä tutkielmassa turvallisemman tilan määritellään rakentuvan ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa, jossa luodaan jaettuja merkityksiä. Jaetut merkitykset muodostavat viestinnällisiä kehyksiä, jotka ovat sosiaalisesti rakennettuja oletuksia tilanteista ja niihin liittyvistä käyttäytymisodotuksista (Mikkola & Valo, 2020, 7). Siten turvallisemman tilan käsitettä lähestytään viestinnällisenä kehyksenä, joka rakentuu ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa tapahtuvissa merkityksenantoprosesseissa. Vuorovaikutussuhteet ovat luonteeltaan dynaamisia ja jatkuvassa muutoksessa (Baxter, 2011), ja siten myös turvallisempi tila voidaan käsittää jatkuvana muutoksen tilana, joka uudelleen kokoaa olemassa olevia ja kontekstisidonnaisia sosiaalisia normeja.

Turvallisemman tilan käsite juontaa juurensa turvallisen tilan käsitteestä. Tässä tutkielmassa käytetään turvallisemman tilan käsitettä, sillä se kuvaa osuvammin turvallisemman tilan jatkuvasti muuntuvaa, dynaamista luonnetta siinä missä turvallinen tila viittaa saavutettuun ja stabiiliin päämäärään. Suomessa turvallisemman tilan käsite on arkikielessä vakiintunut ja monet organisaatiot, yhteisöt ja tapahtumat ovat ottaneet käyttöön turvallisemman tilan

periaatteet. Esimerkiksi Suomen YK-liiton määrittämien turvallisemman tilan periaatteiden tavoitteena on suojella jokaisen oikeutta osallistua tapahtumiin ilman pelkoa minkäänlaisesta häirinnästä, syrjinnästä, fyysisestä tai verbaalisesta ahdistelusta. Näiden periaatteiden tavoitteena luoda tila, jossa jokainen pyrkii rakentamaan toiminnallaan avointa keskustelua sekä yhdenvertaista ja kunnioittavaa ilmapiiriä. Rauhankasvatusinstituutin mukaan turvallisempi tila on jatkuvassa kehityksessä ja muutoksessa oleva toimintamalli, joka perustuu yhdessä sovituille ohjenuorille ja toimintaperiaatteille. Siten turvallisemman tilan periaatteet eivät perustu universaaleihin määritelmiin, vaan niiden sisältö voi vaihdella kontekstisidonnaisesti. Turvallisemman tilan käsitteen määrittelemine on haastavaa, koska sitä ei ole sellaisenaan määritelty tieteellisessä kontekstissa. Siksi tässä tutkielmassa käsitteen määrittelemisessä nojataan turvallisen tilan (safe space) käsitteestä tehtyihin määritelmiin aikaisemmassa kirjallisuudessa ja tutkimuksessa.

Turvallisen tilan käsitteen katsotaan olevan lähtöisin 1970-luvun feministisestä liikkeestä. Turvalliset tilat olivat kohtaamispaikkoja, joissa samanhenkiset ihmiset pystyivät tapaamaan ja jakamaan ajatuksiaan turvallisessa ympäristössä. Historiallinen tausta on ollut suojata marginalisoituja ihmisryhmiä loukkauksilta, häirinnältä, vihalta ja tarjota heille turvallinen tila. (Flensner & Von der Lippe, 2019, 276). Joidenkin lähteiden mukaan (Roth, 2019; Murray, 2017) turvallisen tilan käsite on alkujaan sosiaalipsykologi Kurt Lewinin ja hänen kollegojensa 1940-luvulla kehittämä termi. Lewinin ajatukset vaikuttivat Yhdysvalloissa erityisesti 1940–1950-luvuilla tehdastyössä, jossa turvallisen tilan tarkoitus oli tarjota työntekijöille mahdollisuus ilmaista mielipiteitään ilman pelkoa negatiivisista seurauksista (Roth, 2019, 100).

Kun turvallisen tilan käsite siirtyi kouluympäristöön, sen merkitykset ja tarkoitus osittain muuttuivat, ja käsite alkoi saamaan osakseen monenlaista kritiikkiä. Kouluympäristössä turvallisella tilalla on tarkoitettu sitä, että jokainen voi puhua vapaasti ilman että pelkää kanssaopiskelijoita tai opettajaa. (Flensner & Von der Lippe, 2019, 276). Erityisesti Yhdysvalloissa vahvistui 1960-luvulta lähtien käsitys, että opettajan eettisiin velvoitteisiin kuuluu taata oppilaille turvallinen tila luokkahuoneessa (Barrett, 2010, 2; Ludlow, 2004, 2). Luokkahuoneen julistamista turvallisesti tilaksi on kuitenkin kritisoitu siitä, että se normalisoi epäoikeudenmukaisuuden kuittaamalla tilan näennäisesti turvallisesti, vaikka se ei sitä kaikille olisi (Montero, 1995, 37–38). Boostrom (1998, 405) on kritisoinut turvallisen tilan käsitteen

viljelemistä yhteyksissä, jossa sillä tarkoitetaan kriittisen reflektoinnin sensuroimista. Hänen mielestään opettajien pitäisi hallita konflikteja, ei vältellä niitä. Barrettin (2010, 10) mukaan opettajan ei ole mahdollista havaita onko tila turvallinen kaikille. Hänen mielestään parempi käsite olisi "the civil classroom", jossa huomio kohdistuu tietynlaiseen käytökseen, eikä opiskelijoiden kokemaan turvallisuuden tunteeseen. Callanin (2016) mielestä turvallista tilaa parempi käsite olisi "dignity safe", jolla pyritään siihen, että kenenkään ihmisarvoa ei loukata, mutta ei vältellä sellaisten tosiasioiden tai aiheiden kohtaamista, joita opiskelijat pitävät loukkaavina tai virheellisinä. Hänen mukaansa kohteliaisuus ja sananvapaus eivät ole keskenään ristiriidassa, ja toiminnan pohjalla on oltava joitakin perussääntöjä, joita kaikki noudattavat. Flensner ja Von der Lippe (2019) ehdottavat käsitteeksi "classroom of disagreement", johon kuuluu ajatus siitä, että vaikeita, kiistanalaisia tai ahdistavia aiheita ei pitäisi välttää turvattomuuden pelossa. Sen sijaan opettaja voi pitää huolen, että vaikeita aiheita käsitellään mahdollisimman kunnioittavasti ja kohteliaasti. Joku voi kokea olonsa turvattomaksi tiettyjen aiheiden parissa, mutta aiheiden välttäminen ei ratkaise ongelmaa. Flensnerin ja Von der Lippen (2019, 286) näkemyksen mukaan opiskelijoiden pitää olla sillä tavalla turvassa, että heitä arvostetaan eikä häiritä, mutta ei "älyllisesti turvassa" (intellectual safe), koska se estäisi uusien näkökulmien kehittymisen ja oppimisen. Turvallisen tilan pedagogiikkaan kohdistunut kritiikki on siis yhtäältä sitä, että turvallinen tila on itsessään harhaanjohtava käsite, koska täydellistä turvallisuutta mahdoton taata. Toisaalta kritiikki kohdistuu turvallisen tilan pedagogiikkaan liitettyyn "tulenarkojen" aiheiden ja konfliktien välttelemiseen, mikä nähdään avointa keskustelua ja oppimista tukahduttavana tekijänä.

Turvallisen tilan käsitettä on lähestytty jakamalla käsite separatistisiin ja inklusiivisiin turvallisiin tiloihin (Rosenfeld & Noterman, 2014). Separatistisissa turvallisissa tiloissa eristäytyään ja sulkeudutaan vaaralta. Niiden tarkoituksena on tarjota turvallinen paikka esimerkiksi tiettyjen marginalisoitujen ihmisryhmien kokoontumiseen, yhteisen ymmärryksen ja hyväksymisen löytämiseen sekä vastarinnan järjestämiseen. Inklusiivisissa turvallisissa tiloissa puolestaan pyritään luomaan ympäristö, jossa erilaiset näkökulmat ja identiteetit voivat kohdata ja tulla hyväksytyiksi. Esimerkiksi pedagogisessa yhteydessä puhutaan inklusiivisesta turvallisesta tilasta, jossa eristäytymisen sijaan pyritään luomaan ilmapiiriä, jossa moninaisuutta ja erilaisuutta arvostetaan. Separatististen ja inklusiivisten turvallisten tilojen keskeinen ero on siinä, miten ne suhtautuvat erilaisuuteen ja kuuluvuuteen.

Separatistisissa tiloissa korostuu samankaltaisuus ja yhteisen ymmärryksen löytäminen, kun taas inklusiivisissa tiloissa painotetaan moninaisuuden hyväksymistä ja erilaisten näkökulmien kohtaamista. (Rosenfeld & Noterman, 2014, 1352–1355.) Tässä tutkielmassa turvallisempaa tilaa lähestytään inklusiivisuuden näkökulmasta, sillä improvisaatiotyöskentelyssä ryhmän jäsenet tulevat usein erilaisista taustoista, eikä tavoitteena ole muodostaa ryhmää sen perusteella, että ryhmän jäsenet identifioituvat kuuluvansa keskenään johonkin tiettyyn ihmisryhmään. Inklusiivisuuteen pyrkivien tilojen, tapahtumien ja yhteisöjen yhteydessä on yleistynyt turvallisemman tilan periaatteiden käyttöönotto. Rosenfeldin ja Notermanin (2014) mukaan turvallisen tilan periaatteet voivat tarjota todellisia ratkaisuja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden harjoittamiseen, mutta heidän mukaansa turvallisten tilojen yhteydessä tulisi varoa ajatusta universaalista ”reseptin” luomisesta, jota noudattamalla saavutetaan ”täydellisesti” turvallinen tila. Sen sijaan turvallisemman tilan kehittäminen tulisi nähdä jatkuvana ja kontekstisidonnaisena työnä, joka ei koskaan tule valmiiksi (Rosenfeld & Noterman, 2014, 1360).

Hunter (2008) on tarkastellut turvallisen tilan käsitettä yhteisöllisen ja ryhmälähtöisen taiteellisen työskentelyn näkökulmasta. Hänen mukaansa turvallisessa tilassa tasapainotellaan turvallisuuden eli yhdessä määriteltyjen pelisääntöjen ja toimintatapojen sekä uuden kokeilemisen ja riskien ottamisen välillä. Hunter (2008) on kuvannut turvallista tilaa jatkuvassa muutoksessa olevaksi prosessiksi, jossa riskit ja jännitteet ovat läsnä, mutta hallittavissa. Turvallisessa tilassa uskalletaan ottaa taiteellisia ja esteettisiä riskejä, mikä mahdollistaa luovan prosessin. Tämän näkemyksen mukaisesti turvallinen tila käsitetään edellytyksenä uuden kokeilemiselle, riskien ottamiselle ja siten uuden luomiselle ryhmässä. Tässä tutkielmassa turvallisemman tilan käsitettä lähestytään Hunterin (2008) sekä Rosenfeldin ja Notermanin (2014) määritelmien mukaisesti jatkuvasti muuttuvana kokonaisuutena, joka rakentuu yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa tietyssä fyysisessä, ajallisessa ja sosiaalisessa tilassa.

2.2 Psykologinen turvallisuus osana turvallisempaa tilaa

Siinä missä turvallisemman tilan käsite juontaa juurensa selkeämmin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja marginalisoitujen ihmisryhmien oikeuksien puolesta taistelemiseen,

psykologisen turvallisuuden käsite on lähtöisin organisaatiokulttuurin kehittämistä ja sitä on tutkittu eniten työyhteisöjen ja johtamisen näkökulmasta. Psykologisen turvallisuuden parissa jo 1990-luvulta lähtien työskennellyt johtajuuden, tiimityön ja organisaatio-oppimisen tutkija Amy Edmondson määrittelee psykologisen turvallisuuden ryhmän keskinäiseksi ominaisuudeksi, jonka ansiosta tiimin jäsenet voivat vapaasti ilmaista ja kokeilla uusia ideoita ilman pelkoa epäonnistumisesta tai tuomitsemisesta. Psykologinen turvallisuus edesauttaa avointa keskusteluilmapiiriä, jossa uskalletaan puhua ja raportoida asioista ilman pelon tunnetta. (Edmondson, 1999;2019.) Tutkimukset osoittavat, että psykologinen turvallisuus tukee ryhmän tavoitteiden saavuttamista, tehokkuutta, motivaatiota ja luovuutta (Edmondson, 2019; Baer & Frese, 2003; Akan ym., 2020).

Edmondsonin (1999, 350) mukaan psykologinen turvallisuus on tiimin jaettu uskomus siitä, että ryhmässä on turvallista ottaa ihmisten välisiä riskejä. Riskien ottamisella voidaan tarkoittaa esimerkiksi sitä, että henkilö uskaltaa ilmaista olevansa eri mieltä muiden kanssa. Viestinnällisestä näkökulmasta psykologisen turvallisuuden voidaan ajatella ehkäisevän korkean koheesion aiheuttamia haittoja ryhmässä. Korkean koheesion ryhmässä jäsenet kokevat voimakasta ryhmään kuulumisen tunnetta ja ilmaisevat enemmän positiivisia tunteita kuin matalan koheesion ryhmässä. Korkean koheesion ryhmässä on kuitenkin vaarana, että pyrkimys yksimielisyyden säilyttämiseen vähentää eriävien mielipiteiden ilmaisemista. Ilmiössä on kyse ryhmäajattelusta (groupthink), joka johtaa ryhmän päätöksenteon ja luovuuden heikkenemiseen, kun enemmistöstä poikkeavia ideat ja ajatukset jätetään ilmaisematta. (Brilhart, 1986, 129; Janis, 1972.) Psykologinen turvallisuus ei siis tarkoita sitä, että ryhmässä kaikilla on aina kivaa ja konflikteja ei synny. Kun ihminen kokee psykologista turvallisuutta ryhmässä, hän uskaltaa ilmaista eriäviä mielipiteitä tai raportoida ikävistäkin asioista ilman hylätyksi tulemisen pelkoa (Edmondson, 2012). Psykologisen turvallisuuden voidaan ajatella siis edesauttavan tiedon avointa jakamista, mikä tukee laadukasta päätöksentekoa ja yhteistä luovuutta ryhmässä.

Improvisaatiotyöskentelyn yhteydessä psykologinen turvallisuus voisi tarkoittaa ilmapiiriä, jossa uskalletaan ottaa riskejä, kokeilla uutta ja tuoda esiin, jos työskentelyssä ilmenee jotain mikä aiheuttaa turvattomuutta. Psykologinen turvallisuus voi ilmetä esimerkiksi siten, että osallistujat uskaltavat avoimesti kertoa, missä heidän henkilökohtaiset fyysiset rajansa menevät koskettamisessa ilman kenenkään kyseenalaistamista. Kuten missä tahansa tiivisti

yhdessä työskentelevässä ryhmässä, myös improvisaatiotyöskentelyssä riskinä voi olla ryhmän korkea koheesio, joka voi johtaa ryhmäajatteluun. Esimerkiksi jos kaikki muut osallistujat ovat innoissaan tekemässä harjoitetta, joka aiheuttaa yhdessä henkilössä turvattomuutta, kynnys tämän ilmaisemiseen tai poisjättäytymiseen voi olla korkea. Henkilö saattaa kokea vastuuta positiivisen ilmapiirin ylläpitämisestä, minkä takia omista rajoista tai ongelmallisista tilanteista kertominen voi tuntua vaikealta. Kuitenkin, jos ryhmässä koetaan psykologista turvallisuutta, myös enemmistön näkemyksistä poikkeavia ajatuksia uskalletaan tuoda esiin (Edmondson, 1999). Psykologisen turvallisuuden käsite kytkeytyy olennaisesti osaksi turvallisemman tilan käsitettä. Tässä tutkielmassa käytetään ensisijaisesti turvallisemman tilan käsitettä, koska se käsitetään laajemmaksi kokonaisuudeksi kuin psykologinen turvallisuus itsessään. Turvallisemman tilan käsitteen nähdään nivoutuvan laajemmin osaksi sosiokulttuurista muutosta ja keskustelua, jossa sensitiivisyyteen, inklusiivisuuteen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviin teemoihin kiinnitetään entistä enemmän huomiota.

2.3 Turvallisempaa tilaa rakentava vuorovaikutus

Turvallista tilaa on kuvattu dynaamiseksi prosessiksi, joka rakentuu yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa tietyssä fyysisessä, ajallisessa ja sosiaalisessa tilassa (Hunter, 2008; Rosenfeld & Noterman, 2014). Psykologisen turvallisuuden on määritelty olevan ennen kaikkea ryhmätason ilmiö, joka perustuu vuorovaikutukseen (Edmondson & Lei, 2014; Frazier ym., 2017). Hurmeen ja Kyllösen (2014) mukaan turvallisuuden kokemus on subjektiivinen ja siihen vaikuttavat muun muassa yksilön persoona ja aikaisemmat kokemukset. Tämän takia samassa tilanteessa koetut turvallisuuden tunteet voivat vaihdella ryhmän jäsenten kesken hyvinkin paljon. Tässä tutkielmassa turvallisempaa tilaa lähestytään kuitenkin ryhmätason ilmiönä, jolloin se rakentuu vuorovaikutuksessa tapahtuvissa merkityksenantoprosesseissa ja sitä voidaan tietoisesti pyrkiä edistämään tietynlaisella vuorovaikutuskäyttäytymisellä.

Turvallisemman tilan rakentamista ja ylläpitämistä on tutkittu erityisesti oppimisympäristöissä. Holley ja Steiner (2005) ovat tutkineet turvallista tilaa sosiaalityön korkeakouluopinnoissa. Tutkimuksessa selvisi, että opiskelijat pitivät opettajia ensisijaisesti vastuussa turvallisen tilan luomisesta opiskelijoiden osallistumisen ja oppimisen

helpottamiseksi. Tärkeimmäksi turvallista tilaa edistäväksi tekijäksi osoittautui opettajan ei-tuomitsevuus ja puolueettomuus (Holley & Steiner 2005, 57). Montero-Hernandez (2021) tutki opiskelijoiden ja opettajien rakentamia viestinnällisiä suhteita kulttuurisesti monimuotoisissa opiskeluryhmissä, joissa ilmeni sosiokulttuurista jännitteisyyttä. Tutkimuksen mukaan sekä opiskelijat että opettajat välttelivät konflikteja ja epämukavuutta vaikenemalla ja karttamalla kiistanalaisia aiheita, jos ilmapiiri koettiin uhkaavana. Sen sijaan luottamus ja läheisyys lisäsivät sitoutumista epämukavien keskusteluiden käymiseen rakentavasti, minkä nähtiin edistävän turvallisen tilan rakentumista (Montero-Hernandez, 2021, 19).

Turvallisen tilan muodostumisen edellytyksiksi oppimisympäristöissä on määritelty esimerkiksi tuomitsemattomuus ja sensuroimattomuus, keskinäinen luottamus ja kunnioitus sekä refleksiivisyys (Kisfalvi & Oliver, 2015, 727). Turvallista tilaa rakentaakseen opettajan täytyy mukauttaa oppimisympäristöä ja työskentelyä oppilaan fyysisten, sosiaalisten ja emotionaalisten tarpeiden mukaisesti (Hendricks ym., 2014, 38). Kisfalvi ja Oliver (2015) ovat määritelleet keinoja, joilla opettaja voi rakentaa ja ylläpitää turvallista tilaa kokemuksellisissa oppimisympäristöissä. Heidän mukaansa opettajan tulisi osallistaa oppijoita yhteisistä säännöistä neuvottelemiseen sekä sopia yhdessä ryhmän kanssa, miten toimitaan, jos sääntöjä rikotaan. Kuuntelemalla ja havainnoimalla tarkasti myös oppijoiden nonverbaalista ilmaisuja, opettaja voi yrittää ymmärtää oppijan kokemuksia ja huomata asioita, joita oppija jättää sanomatta. Opettaja voi omalla esimerkillään edistää ilmapiiriä, jossa huomioidaan, kuunnellaan ja suhtaudutaan toisiin myötätuntoisesti. Myös opettajan itsereflektio ja tietoisuus omaa toimintaa ohjaavista asenteista, arvoista ja ajatuksista määriteltiin yhdeksi tärkeimmistä keinoista, joilla opettaja voi edistää turvallisen tilan rakentumista. Erityisesti kokemuksellisissa oppimisympäristöissä opettajan tulisi tuoda esiin subjektiivisuuttaan ja korostaa rooliaan "kanssamatkustajana" oppimisprosessissa. (Kisfalvi & Oliver, 2015, 731–734.)

Psykologista turvallisuutta on tutkittu erityisesti johtamisviestinnän näkökulmasta. Aikaisemman tutkimuksen mukaan johtajan vuorovaikutuskäyttäytymisellä on tärkeä rooli psykologisen turvallisuuden tunteen rakentumisessa tiimissä (Edmondson, 1999; Salmivaara ym., 2020). Ryhmänjohtajan esimerkki ja toimintatapa on määritelty tärkeäksi etenkin ryhmän jäsenten reflektoidessa toistensa käytöstä (Edmondson, 1999). Aikaisemmassa tutkimuksessa

(Salmivaara ym., 2020) on havaittu, että johtaja voi edistää psykologisen turvallisuuden syntymistä asettamalla työskentelylle tietynlaiset raamit. Toisaalta vapautta ja jaettua johtajuutta pidettiin tärkeänä psykologisen turvallisuuden näkökulmasta, jolloin raamit voivat olla selkeiden rajojen sijaan vähemmän tarkasti määriteltyjä arvoja tai toimintaperiaatteita, joihin ryhmän jäsenet voivat nojautua. Johtajan ei siis tarvitse asettaa selkeitä rajoja työskentelylle tai pyrkiä välttämään epävarmuutta. Sen sijaan johtaja voi edistää psykologista turvallisuutta osallistamalla tiimin jäseniä ja luomalla vuorovaikutuskulttuuria, joka korostaa toisten kunnioittamista ja moninaisuuden arvostamista. (Salmivaara ym., 2020, 201–202.) Tutkimusten mukaan johtaja voi edistää psykologista turvallisuutta kannustamalla tiimin jäseniä antamaan palautetta, kysymään sekä jakamaan myös sellaisia ajatuksia, mielipiteitä ja ideoita, jotka haastavat vallitsevia käytäntöjä. Näin johtaja osoittaa tiimille, että heidän mielipiteitään ja ajatuksiaan kunnioitetaan ja arvostetaan, mikä vahvistaa psykologisen turvallisuuden tunnetta. (Erkutlu & Chafra, 2016, 380; Edmondson, 1999.) Toisin sanoen avoimen ja vastavuoroisen keskustelun mahdollistaminen on yksi tärkeimmistä keinoista, jolla johtaja voi edistää psykologista turvallisuutta. Myös johtajan osoittama haavoittuvaisuus, aktiivinen kuunteleminen ja yhdessä määritellyt toimintaperiaatteet edistävät psykologista turvallisuutta (Salmivaara ym., 2020, 201; Edmondson ym., 2001; Edmondson, 1999).

Psykologista turvallisuutta on määritelty ryhmässä vallitsevaksi välittämisen ja kunnioittamisen ilmapiiriksi, jonka ansiosta ryhmän jäsenet uskaltavat ottaa ihmistenvälisiä riskejä (Edmondson, 1999). Jos psykologinen turvallisuus ymmärretään ryhmän jaettuna kokemuksena, jokaisella ryhmän jäsenellä on merkitystä sen muodostamisessa. Siksi improvisaatio-ohjaaja ei välttämättä onnistu luomaan psykologista turvallisuutta pelkästään omalla vuorovaikutuskäyttäytymisellään. Yksikin ryhmän jäsen voi toiminnallaan estää psykologisen turvallisuuden kokemuksen ryhmässä. Ohjaaja voi kuitenkin aktiivisesti pyrkiä luomaan ryhmään sellaisia toimintatapoja, jotka edistävät psykologisesti turvallisen viestintäilmapiirin olemassaoloa. Psykologisesti turvallisen viestintäilmapiirin pääpiirteitä ovat sosiaalinen tuki, avoimuus, luottamus, keskinäinen kunnioitus ja riskien ottaminen (Gibson & Gibbs, 2006, 462). Lisäksi ennakoimisella ja turvallisuutta heikentäviä asioita ennaltaehkäisemällä voidaan vaikuttaa ryhmän turvallisuuteen (Hurme & Kyllönen, 2014, 40).

Luottamuksen on määritelty olevan keskeinen osatekijä psykologisen turvallisuuden ja turvallisemman tilan rakentumisessa (Edmondson, 2003; Baker, 2010; Montero-Hernandez,

2021; Kisfalvi & Oliver, 2015). Turvallisemman tilan ja luottamuksen rakentumisella voidaan ajatella olevan hyvin paljon samanlaisia piirteitä, sillä ne molemmat syntyvät ja niitä ylläpidetään vuorovaikutussuhteissa (Hunter, 2008; Rosenfeld & Noterman, 2014; Mayer ym., 1995). Luottamuksen on kuitenkin selkeämmin määritelty kuvastavan kahden henkilön välistä ilmiötä, siinä missä esimerkiksi psykologinen turvallisuus määritellään ryhmää kuvastavaksi ilmiöksi (Edmondson, 2019). Luottamusta on määritelty osapuolten välisenä uskona siihen, että toinen osapuoli toimii odotusten mukaisesti ja pitää kiinni lupauksistaan. Sen on määritelty olevan haavoittuvuudelle alttiiksi heittäytymistä, kun toista osapuolta ei voi kontrolloida. (Mayer ym., 1995.) Ryhmän keskinäisten luottamussuhteiden on kuvattu muodostavan pohjan psykologiselle turvallisuudelle (Ojala, 2018). Ryhmän keskinäisillä interpersonallisilla luottamussuhteilla voidaan siten ajatella olevan keskeinen rooli psykologisen turvallisuuden ja turvallisemman tilan rakentumiseen ryhmätason ilmiönä.

Aikaisempi tutkimus ja kirjallisuus on lisännyt tietoa siitä, miten opettaja voi pyrkiä rakentamaan turvallisempaa tilaa oppimisympäristöissä sekä minkälaisella vuorovaikutuskäyttäytymisellä johtaja voi pyrkiä edistämään tiimin psykologista turvallisuutta. Tätä tietoa voidaan jossain määrin myös soveltaa improvisaatiotyöskentelyyn, ja improvisaatio-ohjaajan roolia voidaan tietyiltä osin rinnastaa opettajan tai johtajan rooliin, sillä ohjaaja vastaa työskentelyn etenemisestä ja toimii siten toiminnan mahdollistajana. Improvisaatiotyöskentelyssä on kuitenkin erityispiirteitä, kuten kehollisuus, intuitiivisuus, fiktion taso ja roolissa toimiminen, jotka haastavat ohjaajaa erityisellä tavalla ja tekevät vuorovaikutustilanteesta moniulotteisemman. Siksi turvallisemman tilan rakentumista on tarpeellista tutkia erikseen improvisaatiokontekstissa.

3 VUOROVAIKUTUS IMPROVISAATIOSSA

3.1 Esittävä ja soveltava teatteri-improvisaatio

Improvisaatio on käsitteenä laaja ja sitä käytetään monenlaisissa yhteyksissä. Sitä on määritelty esimerkiksi spontaaniksi ja välittömäksi toiminnaksi, joka tapahtuu ilman etukäteissuunnittelua tai valmistelua (Alperson, 1884; Sawyer, 1995). Arkikielessä improvisoinnilla voidaan tarkoittaa oikeastaan mitä tahansa toimintaa, jota ei ole etukäteen suunniteltu. Tässä tutkielmassa improvisaatiota käsitellään teatteri-improvisaation näkökulmasta. Teatteri-improvisaatiota on määritelty näyttämöllä, yleisön edessä tapahtuvaksi improvisaatioksi (Routarinne, 2004, 9). Teatteri-improvisaation historiassa merkittäviä henkilöitä ovat olleet Viola Spolin ja Keith Johnstone, joiden menetelmät ovat vaikuttaneet laajasti teatteri-improvisaation kehittymiseen taiteenlajina ja soveltavan taiteen muotona. Suomessa improvisaatioon liittyvää kirjallisuutta ovat kirjoittaneet mm. Simo Routarinne (2004) ja Pia Koponen (2004; 2017). Yleisesti esittävää teatteri-improvisaatiota kutsutaan improvisaatioteatteriksi, joka on ollut Suomessa itsenäinen ja suosittu esittävän taiteen muoto 1990-luvulta lähtien, kun Suomen ensimmäinen improvisaatioteatteri, Stella Polaris, perustettiin Johnstonen oppien innoittamana (Koponen, 2004). Improvisaatioteatterissa esitys luodaan yleisön edessä esittämishetkellä ilman käsikirjoitusta.

Kakon (2020, 7) tekemän jaottelun mukaan teatteri-improvisaation käsite pitää sisällään esittävän improvisaation lisäksi myös soveltavan improvisaation. Soveltavalla improvisaatiolla tarkoitetaan improvisaatiotyöskentelyä, jossa yleisölle esittämisen sijaan improvisaatio toimii työtapana jonkin asian kehittämiseksi tai ymmärtämiseksi. Routarinteen (2004, 8) mukaan improvisaation avulla on hahmotettavissa rakentavan vuorovaikutuksen malli, jota voidaan soveltaa oikeastaan mihin tahansa ihmisten välisiin kohtaamisiin olettaen, että niissä on tarkoituksenmukaista toimia rakentavan yhteistyön merkeissä. Rakentavan vuorovaikutuksen mallia on sovellettu ympäri maailmaa esimerkiksi tiimityön, asiakaspalvelun, johtamisen, opettamisen ja terapiatyön tarpeisiin. Tässä tutkielmassa improvisaation käsitteellä tarkoitetaan teatteri-improvisaatiota, johon sisältyy sekä soveltava että esittävä improvisaatio. Tutkimuksen kohteena on ohjaajan ja ryhmän välinen vuorovaikutus tilanteissa, jossa improvisaatiotyöskentely tapahtuu osallistujista muodostuvan ryhmän kesken ilman ulkopuolisen yleisön läsnäoloa.

Viestinnän näkökulmasta improvisaatiota on tutkittu enimmäkseen sen vuorovaikutustaitojen kehittämiseen liittyvän potentiaalın näkökulmasta. Improvisaation hyödyntämistä erityisesti terveydenhuoltoalan ammattilaisten ja opiskelijoiden koulutuksessa on tutkittu paljon. Tutkimukset osoittavat, että improvisaatiotyöskentely koetaan osallistujien keskuudessa hyödylliseksi ja sen avulla voidaan kehittää vuorovaikutustaitoja tehokkaasti (Preis ym., 2021; Higgins & Nesbitt, 2021; Phelps ym., 2021; Thompson & Stetzler, 2019). Koska tutkimusta aiheesta on runsaasti, improvisaatio on viimeisen 5–10 vuoden aikana nostettu potentiaaliseksi ja tehokkaaksi työtavaksi vuorovaikutustaitojen opettamisessa erityisesti terveydenhuollon opiskelijoille ja ammattilaisille (Bender ym., 2022, 2). Lääketieteellisen improvisaation (*medical improvisation*) tarkoituksena on kehittää ammattiin liittyviä viestintätaitoja, joita ovat esimerkiksi aktiivinen kuunteleminen, viestinnän selkeys ja tarkoituksenmukainen tunteiden ilmaisu (De Wever ym., 2023, 190). Myös Suomessa on tutkittu kokemuksellisia menetelmiä osana lääketieteen opiskelijoiden vuorovaikutuskoulutusta. Koposen (2012) tekemässä tutkimuksessa kokemuksellisina menetelminä käytettiin simulaatiota, roolipeliä ja työpajateatteria, jotka sisältävät myös improvisaation elementtejä. Tutkimuksessa havaittiin, että kokemukselliset oppimismenetelmät tarjoavat lääketieteen opiskelijoille erilaisia osallistumisen tasoja, joilla vuorovaikutusosaamista on mahdollista kehittää (Koponen, 2012). Soveltavalla teatteri-improvisaatiolla on siis tutkitusti laaja potentiaali vuorovaikutustaitojen kouluttamisessa ja kehittämisessä.

Improvisaatiotyöskentelyä on tutkittu myös työyhteisöjen kehittämisen näkökulmasta. Ruotsissa tehdyn tutkimuksen (West ym., 2017, 289) mukaan improvisaatiotyöskentely lisäsi työyhteisön leikkisyyttä ja luovuutta yksilö- ja ryhmätasolla. Improvisaation on tutkittu olevan hyödyllistä myös yhteisöllisyyden rakentamisessa ja itsevarmuuden kehittämisessä (Phelps ym., 2021, 6). Lisäksi käyttäytymistieteiden tutkimuksessa on löydetty viitteitä improvisaatiotyöskentelyn sosiaalista stressiä ja esiintymisjännitystä lieventävistä vaikutuksista (Seppänen ym., 2020). Vaikka improvisaation hyödyistä ja soveltamismahdollisuuksista on tehty jonkin verran tutkimusta, työskentelyn sisällä tapahtuvaa vuorovaikutusta ei ole juurikaan tutkittu.

Aikaisemman tutkimuksen valossa voidaan ajatella, että parhaimmillaan teatteri-improvisaatio voi olla toimintaa, jolla on lukuisia myönteisiä vaikutuksia yksilö-, ryhmä- ja

organisaatiotasolla. Myös yhteiskunnallisella tasolla, kestävän kehityksen näkökulmasta improvisaation potentiaali luovuuden, mielikuvituksen, innovoinnin ja hyvinvoinnin kannalta on merkittävä. Toisaalta, jos improvisaatiotyöskentelyssä koetaan turvattomuutta, seuraukset voivat olla päinvastaisia ja jopa vahingollisia. Improvisaation laajojen soveltamismahdollisuuksien lisäksi improvisaatioteatteri on itsenäinen taiteenmuoto ja olennainen osa esittävien taiteiden parissa työskentelevien ammattilaisten ja harrastajien työtapoja. Siksi on tärkeää tutkia vuorovaikutusta improvisaatiotyöskentelyn sisällä ja selvittää, minkälainen vuorovaikutus mahdollistaa turvallisen osallistumisen mahdollisimman monelle.

Improvisaation turvallisuudesta ei tiettävästi ole tehty juurikaan tutkimuksia. Sen sijaan kiinnostusta ja tarvetta tutkimukselle osoittavat aihetta sivuavat opinnäytetyöt (ks. Tomperi, 2019; Kaustell, 2020). Tomperin (2019) opinnäytetyössä tarkasteltiin ”improtraumoja” eli improvisaatiossa tapahtuneita turvattomiksi koettuja tilanteita. Opinnäytetyötä varten tehdyissä haastatteluissa turvattomuuden nimettiin liittyvän opettajan toimintaan, mikä kuvastaa tarvetta erityisesti opettajan ja ryhmän välisen vuorovaikutuksen tutkimiseen turvallisemman improvisaation mahdollistamiseksi.

3.2 Improvisaatiotyöskentelyn keskeisimmät käsitteet

Tässä tutkielmassa tutkimuksen kohteena on improvisaatiotyöskentelyssä ilmenevät jännitteet ja niiden hallinta turvallisemman tilan näkökulmasta. Improvisaatioon liitetään yleisesti tiettyjä lainalaisuuksia ja periaatteita, jotka muodostavat pohjan työskentelylle. Jotta improvisaatiossa ilmeneviä jännitteitä voidaan tarkastella, on ymmärrettävä työskentelyyn liittyvät keskeisimmät käsitteet. Tämän tutkielman näkökulmasta olennaisimmiksi käsitteiksi määriteltiin tarjous, hyväksyminen, tyrmääminen, iloinen mokaaminen, draamasopimus sekä roolisuoja, joiden merkitystä avataan seuraavaksi aikaisempaan improvisaatio- ja draamakirjallisuuteen nojaten.

Tarjous, hyväksyminen ja tyrmääminen. Improvisaatiotyöskentelyn keskiössä ovat tarjouksen, hyväksymisen ja tyrmäämisen käsitteet (Koponen, 2017, 13). Tarjouksella tarkoitetaan kaikkea, mitä kansaimprovisoija sanoo tai tekee. Tarjous voi olla verbaalinen tai

nonverbaalinen, esimerkiksi pienikin ele tai ilme voidaan määritellä tarjoukseksi. (Koponen, 2004, 40.) Routarinne (2004, 75) määrittelee tarjouksen fyysisesti ja verbaalisesti ilmaistuksi sisältökokonaisuudeksi, jonka merkityksen kanssaimprovisoiija voi hyväksymällä tai tyrmäämällä myöntää tai kieltää. Tarjouksien hyväksyminen on kanssaimprovisoijan kuuntelemista ja impulsseihin reagoimista (Koponen, 2004, 40). Hyväksymisellä tarkoitetaan merkityksen antamista toisen tekemille tarjouksille (Routarinne, 2004, 75). Johnstone (2000, 98) mukaan improvisoitu kohtaaminen etenee spontaanisti, kun osapuolet tekevät tarjouksia ja hyväksyvät toistensa tekemiä tarjouksia vastavuoroisesti.

Tyrmäämisen määritellään olevan kaikkea, mikä estää toimintaa kehittymästä (Johnstone, 2000, 97). Tyrmääminen voi olla esimerkiksi toisen tekemän tarjouksen ohittamista, kyseenalaistamista tai vähättelyä. Vaikka toisen tekemän tarjouksen voi tyrmätä helposti sanomalla konkreettisesti "ei", hyväksyminen ja tyrmääminen eivät ole suoraan sidoksissa käytettyihin sanoihin. Tarjouksen voi tilanteesta riippuen hyväksyä myös sanomalla "ei" ja tyrmätä sanomalla "kyllä". Tyrmäämiseksi voidaan siten määritellä kaikenlainen toiminta, jossa toisen tekemää tarjousta ei oteta vakavasti, ja joka vähentää toisen tekemän tarjouksen merkitystä ja siten estää toiminnan etenemistä. (Routarinne, 2004, 75–76.)

Improvisaatiossa harjoitellaan tarjouksien hyväksymistä, sillä tyrmäämisen ajatellaan olevan ihmiselle luontainen tapa toimia erityisesti epävarmassa tilanteessa. Koska improvisaatio on perusluonteeltaan ennakoimatonta, tyrmääminen voi olla keino kontrolloida tilannetta ja pitää itsensä turvassa. (Koponen, 2004, 43; Routarinne, 2004, 79–80.) Tarjouksen hyväksyminen voidaan nähdä askeleena kohti tuntematonta ja ennakoimatonta toimintaa, mikä on edellytys improvisaation toimimiselle. Johnstone (2000, 91) kuvailee tarjousten hyväksymisen ja tyrmäämisen merkitystä näin: "Ne, jotka sanovat *kyllä*, kokevat seikkailuja ja ne, jotka sanovat *ei* saavat palkkioksi turvallisuutta". Tyrmääminen voidaan siis nähdä keinona säilyttää kontrolli itsellään ja välttää yllättäviä tilanteita.

Iloinen mokaaminen. Epäonnistumisen pelko nähdään improvisaatiossa merkittävänä spontaania ilmaisua ja luovuutta tukahduttavana tekijänä. Routarinteen (2004, 51) mukaan epäonnistumisen pelko voi ilmetä esimerkiksi ilmaisun kaventumisena sekä tyrmäämisen ja ennalta suunnittelemisen lisääntymisenä. Improvisaatiossa epäonnistumisen pelko voi näkyä pyrkimyksenä onnistua, jolloin improvisoiija saattaa pyrkiä välttämään epäonnistumista

esimerkiksi suunnitteleamalla toimintaa ennalta. Silloin huomio suuntautuu pois kanssaimprovisoijasta, eikä improvisaation toimimisen kannalta olennainen aktiivinen kuunteleminen toteudu. Kun improvisoija ei kuuntele, hän ei havaitse toisen tekemiä tarjouksia, jolloin hän todennäköisesti tyrmää ne jatkuvasti. Epäonnistumisen pelon vastakohtaksi Routarinne (2004, 70–71) määrittelee iloisen mokaamisen periaatteen, johon sisältyy ajatus siitä, että mokista ei huolehdi etukäteen, vaan päinvastoin niitä odotetaan, niistä iloitaan ja opitaan.

Draamasopimus. Draamasopimusta voidaan pitää olennaisena käsitteenä etenkin, kun tarkastellaan improvisaatiotyöskentelyä, johon sisältyy pedagogisia tai kasvatuksellisia tavoitteita. Draamasopimus syntyy, kun ohjaaja ja ryhmä tekevät sopimuksen jonkun asian tekemisestä yhteisillä pelisäännöillä (Heikkinen, 2004, 92; Owens ym., 2002, 10). Draamasopimusta on määritelty sopimukseksi siitä, minkälaisia työtapoja käytetään, minkälaista vuorovaikutusta odotetaan sekä minkälaiset muodot ja rakenteet ohjaavat työskentelyä. Sen tavoitteena on sitouttaa ryhmä noudattamaan yhteisesti sovittuja sääntöjä ja luoda työskentelylle kehys. (Heikkinen, 2002, 89.) Heikkisen (2004, 91) mukaan yhteisesti sovitut rajat luovat turvallisuutta, mikä vapauttaa osallistujia tutkivaan ja kokeilevaan työskentelyyn. Jos yhteisesti neuvoteltuja sääntöjä rikotaan, tilanteeseen on helpompi puuttua ilman henkilökohtaista syytelyä tai väittelyä nojaamalla yhdessä luotuun draamasopimukseen (Owens ym., 2002, 10). Draamasopimuksesta puhutaan usein myös yhteisistä pelisäännöistä, rajoista tai toimintatavoista sopimisena.

Roolisuoja. Erilaisissa fiktiivisissä rooleissa toimiminen on olennainen osa improvisaatiotyöskentelyä. Roolisuojan tarkoituksena on mahdollistaa fiktion tasolla toimiminen ”vallasta vapaalla alueella” (Heikkinen, 2002, 89). Toisin sanoen roolisuoja antaa mahdollisuuden tehdä roolissa sellaisia asioita, mitä ei omana itsenään tekisi. Roolisuojaan sisältyy ajatus siitä, että roolihahmon tekoja ei arvioida tekijän todellisen minän kautta, vaan niitä arvioidaan suhteessa fiktion maailmaan (Heikkinen, 2002, 89). Kun tehdään improvisoitua kohtausta, todellisuus ja fiktion taso ovat läsnä samanaikaisesti. Draamakasvatuksen alueella näiden kahden tason samanaikaista läsnäoloa kuvataan esteettiseksi kahdentumiseksi. Esteettisellä kahdentumisella tarkoitetaan todellisuuden ja fiktion elävää suhdetta. Siihen sisältyy tietoisuus siitä, että roolissa en ole ”minä itse”, vaikka olen ”minä kehollisesti”. (Heikkinen, 2004, 102–104.) Roolisuojan voidaan ajatella olevan

olennainen osa draamasopimusta, sillä osallistujat sitoutuvat työskentelyyn, jossa liikutaan fiktion ja todellisuuden välillä. Turvallisemman tilan näkökulmasta näiden kahden tason yhtäaikainen läsnäolo on kiinnostavaa, koska fiktion todellisuudessa vallitsevat erilaiset säännöt kuin sosiaalisessa todellisuudessa.

3.3 Ohjaajan rooli improvisaatiossa

Tässä luvussa ohjaajan roolia improvisaatiossa tarkastellaan improvisaation ja draaman kirjallisuuden valossa. Viestinnällisestä näkökulmasta improvisaatio-ohjaajan roolia voidaan lähestyä professionaalisten viestintäsuhteiden näkökulmasta, johon palataan tarkemmin luvussa 4.2. Improvisaation ohjaaminen ja opettaminen vaatii ammattitaitoa ja tietämystä suhteessa opetettavaan asiaan (Koponen, 2004, 126). Koska improvisaatio perustuu ennakoimattomuuteen ja spontaaniin vuorovaikutukseen, osallistujat asettavat itsensä haavoittuaiseksi ryhmässä. Koponen (2004, 125) muistuttaa, että improvisaatiossa, kuten missä tahansa ilmaisutaitoja harjoittavassa lajissa, ollaan tekemisissä ihmisen herkästi haavoittuvien osa-alueiden kanssa. Myös Teerijoki (2000, 57) painottaa opettajan vastuuta, sillä erityisesti kun instrumenttina on oma keho ja sen ilmaisuvoima, liikutaan alueilla, jotka ovat merkityksellisiä itsetuntemuksen ja minäkuvan rakentumiselle. Ohjaajan on alusta alkaen luotava hyväksyvää ja turvallista ilmapiiriä (Routarinne, 2004, 148). Vaikka jokainen ryhmän jäsen vaikuttaa ilmapiirin muodostumiseen omalla ilmaisullaan, ohjaajalla nähdään olevan siitä suurin vastuu (Routarinne, 2004, 124).

Routarinte (2004, 125) mukaan ohjaajan täytyy huolehtia ryhmän kaksoistavoitteen toteutumisesta. Kaksoistavoitteella tarkoitetaan, että toimiessaan ryhmän on pyrittävä kahteen päämäärään. Toinen näistä on asiatavoite eli toiminnan tarkoitukseen liittyvä perustehtävä ja toinen on tunnetavoite, johon liittyy tavoite ryhmän koossapysymisestä ja vuorovaikutuksen toimivuudesta. (Repo, 2007, 56–57.) Improvisaatiotyöskentelyn tapauksessa asiatavoite voisi olla esimerkiksi improvisaatiosta oppiminen ja tunnetavoitteeseen voisi sisältyä tavoite hyväksyvistä ja luottamuksellisesta ilmapiiristä, jossa on turvallista harjoitella ja kokeilla uusia ja jännittävätkin tunteita asioita. Jotta improvisaatiosta oppiminen on mahdollista, ohjaajan täytyy huolehtia tunnetavoitteen toteutumisesta. Improvisaatiossa tunnetavoitteen toteutumisen nähdään olevan ohjaajan

ensisijainen päämäärä. Myös Koponen (2004, 123) korostaa, että opetustilanteessa oppilaat ovat aina tärkeämpiä kuin opetettava asia. Johnstonen (2000, 26) mukaan ohjaaja voi esimerkiksi jakamalla katsekontaktia tasaisesti kaikkien ryhmän jäsenten kesken luoda ilmapiiriä, jossa kukaan ei tunne oloaan ulkopuoliseksi, vähemmän kiinnostavaksi tai epäonnistuneeksi. Positiivisilla huomioilla ja kannustamisella ohjaaja voi osoittaa olevansa osallistujien puolella.

Improvisaatiokirjallisuudessa toistuu käsitys siitä, että ohjaajan täytyy pyrkiä purkamaan autoritääristä asemaansa suhteessa ryhmään, jotta oppilas ei keskittyisi hakemaan ohjaajan hyväksyntää ja pelkäämään epäonnistumista (Spolin, 2000; Johnstone, 2000). Spolinin (2000) mukaan improvisaatiossa ohjaaja on ikään kuin tasavertainen kanssapelaaja, joka noudattaa samoja yhteisesti sovittuja sääntöjä ryhmän kanssa, mutta kuitenkin hänen tehtävänsä on jakaa tietämystään ja taitojaan opastamalla ja toimimalla ryhmän vetäjänä. Ohjaajan ei tulisi sanella, mikä on oikea tai väärä tapa tehdä, vaan antaa osallistujille vapaus tutkimiseen ja löytämiseen. Johnstonen (2000, 25) mukaan ohjaaja voi omaa statusta laskevalla ilmaisulla luoda ilmapiiriä, jossa epäonnistumista ei tarvitse pelätä. Virheitä tekemällä ja niihin hyväksyvästi suhtautumalla voidaan viestiä, että ei yritä asettaa itseään muiden yläpuolelle (Koponen, 2017, 129). Myös Routarinteen (2004, 147) mukaan ohjaajan tulisi osoittaa olevansa tasavertainen ryhmän jäsen. Esimerkiksi lämmittelyharjoituksiin osallistumalla ohjaaja viestii olevansa valmis asettamaan itsensä alttiiksi toisten hyväksynnälle tai tyrmäykselle, minkä nähdään rakentavan luottamuksellista ilmapiiriä.

Ohjaajan tehtäviksi on määritelty esimerkiksi kannustaminen, tukeminen, onnistumisen kokemusten tarjoaminen, huomioiden tekeminen, sivusta ohjaus ja sellaisen palautteen antaminen, joka tukee oppijan henkilökohtaista kehitystä (Koponen, 2004, 126; Johnstone, 2000; Routarinne, 2004, 146). Improvisaatio-ohjaajan keskeisenä tehtävänä on saada ryhmä tuntemaan olonsa turvalliseksi, jotta he uskaltavat päästää irti epäonnistumisen pelosta. Johnstonen (2000, 28) mukaan improvisaatio on spontaaniuden harjoittamista, minkä takia oppilaita tulisi kannustaa luopumaan tulevaisuuden kontrolloimisesta ja onnistumisen yrittämisestä.

Routarinteen (2004, 147) mukaan opetustilanteessa ohjaajan ei tulisi arvottaa improvisaation sisältöjä ollenkaan. Esimerkiksi jos sisällöllisesti lähestytään hankalia tai vaarallisia aiheita,

ohjaajan ei pitäisi yrittää ohjata toimintaa helpommin “sulateltavaan” suuntaan. Hänen mukaansa tulenarkoja aiheita ei tulisi vältellä, vaan päinvastoin kohdata ja käsitellä niitä. Routarinne (2004) pitää tärkeänä, että alitajunnalle annetaan lupa tuottaa materiaalia vapaasti. Hänen mukaansa yksikin sisältöä rajoittava ohje tai sääntö voi rajoittaa tätä vapautta ja aiheuttaa pelkoa siitä, että on olemassa muitakin ääneen sanomattomia rajoitteita, joita täytyisi ymmärtää noudattaa. Sen sijaan ohjaajan tulisi kiinnittää huomiota hyväksyvän ja rakentavan vuorovaikutuksen kehittämiseen. Myös Koposen (2004, 122) mukaan tiukat rajoitteet improvisaatioissa luovat “vääränlaista” turvallisuutta ja hidastavat oppijoiden kehitystä, vaikka oppilaat usein kaipaavat selkeitä sääntöjä siitä, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Improvisaatiokirjallisuudessa turvallisemman tilan rakentamiseen liittyviä teemoja sivutaan korostamalla hyväksyvän ja luottamuksellisen ilmapiirin tärkeyttä. Sen sijaan haastavia ja turvallisemman tilan kannalta ongelmallisia vuorovaikutustilanteita ei kirjallisuudessa juurikaan käsitelty.

4 RELATIONAALINEN DIALEKTIikka

4.1 Relationaalisen dialektiikan teoria

Tässä tutkielmassa vuorovaikutusta improvisaatiotyöskentelyssä tarkastellaan relationaalisen dialektiikan teorian kehityksessä. Relationaalisen dialektiikan teoria on Baxterin ja Montgomeryn (1996) kehittämä vuorovaikutuksen teoria, joka pohjautuu teoreetikko Mihail Bahtinin 1920–1970 esittämiin ajatuksiin dialogismista. Dialogismin keskeinen ajatus on, että merkitykset muodostuvat erilaisten, usein vastakkaisten, diskurssien vuorovaikutuksessa (Baxter & Braithwaite, 2008, 351). Bahtinin esittämät ajatukset dialogismista ovat pohjana relationaalisen dialektiikan teorialle, jonka ydinajatuksena on, että ihmissuhteet perustuvat viestinnässä ilmenevien ja syntyvien ristiriitaisten voimien dynaamiselle vuorovaikutukselle (Baxter & Montgomery, 1996).

Myöhemmin Baxter (2011) on kehittänyt teoriasta uudemman version, josta hän käyttää nimitystä RDT 2.0. Teorian uudemmassa versiossa vastakkaiset voimat määritellään selkeämmin diskursseiksi. Diskurssilla tarkoitetaan merkityssysteemiä, joka muodostuu merkityksistä ja niiden välisistä suhteista. Diskurssit syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ne vaikuttavat sosiaaliseen todellisuuteen. Baxterin (2011, 2) mukaan suhteen merkitykset muodostuvat, kun kilpailevia ja keskenään vuorovaikutteisia diskursseja pyritään tulkitsemaan tiettyssä vuorovaikutustilanteessa. Jännitteet syntyvät keskenään ristiriitaisten diskurssien välisestä vuorovaikutuksesta. Ristiriitaisuudella tarkoitetaan, että vastakkaiset voimat ovat toisensa poissulkevia ja keskinäisriippuvaisia siten, että vastakohtat määrittelevät ja mahdollisesti kumoavat toisensa. (Putnam ym., 2016.) Vastakkaiset diskurssit muodostavat jännitepareja, joissa vastakkain asettuvat voimat voivat ilmetä suhteen osapuolten kokemana vetona ”jännitenapojen” molempiin suuntiin. Tämän tutkielman tavoitteena on tunnistaa turvallisemman tilan rakentamiseen ja ylläpitämiseen liittyviä jännitteitä improvisaatiotyöskentelyssä sekä lisätä ymmärrystä siitä, miten vastakkaiset diskurssit heijastuvat ohjaajan ja ryhmän väliseen vuorovaikutukseen.

Relationaalisen dialektiikan teorian perustava lähestymistapa vuorovaikutukseen on se, että vuorovaikutus luo, ylläpitää ja muuttaa ihmisten välisiä suhteita ja siten sosiaalista todellisuutta. Vuorovaikutus käsitetään siis todellisuutta rakentavana ja muokkaavana voimana. Vuorovaikutusta ei nähdä vain välineenä rakentaa tai ylläpitää suhdetta, vaan suhde

sijaitsee vuorovaikutuksessa. Kun osapuolten ilmaisevat diskurssit muuttuvat, myös suhde muuttuu. (Baxter, 2011.) Tässä tutkielmassa turvallisempaa tilaa lähestytään erityisesti relationaalisen viestinnän näkökulmasta, koska turvallisemman tilan voidaan ajatella rakentuvan ohjaajan ja osallistujien keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa. Vuorovaikutussuhteen rakentuminen ja ylläpitäminen vaativat jatkuvaa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa relationaalista merkityksentämistä, johon vaikuttaa myös yhteiskunnan rakenteet ja ympäröivä kulttuuri (Baxter, 2011). Kun tavoitteena on rakentaa ja ylläpitää turvallisempaa tilaa, osapuolten välisessä vuorovaikutuksessa luodaan jatkuvasti merkityksiä sille, mitä turvallisempi tila tarkoittaa ja miten itse sijoitumme aktiivisina toimijoina osaksi turvallisempaa tilaa.

Relationaalisen dialektiikan teoria on alun perin kehitetty läheisten ihmissuhteiden, kuten perhe- ja romanttisten suhteiden tutkimiseen, mutta sitä on myös sovellettu esimerkiksi professionaalisten vuorovaikutussuhteiden tutkimuksessa (ks. Gerlander, 2003; Nykänen, 2021; Rawlins, 2000). Vaikka relationaalisen dialektiikan teorian avulla tarkastelun kohteena on usein jokin tietty interpersonaalinen vuorovaikutussuhde, sitä on myös sovellettu ryhmäviestinnän tutkimuksessa (Prentice & Kramer, 2006) sekä laajemmin vuorovaikutuksessa esiintyvien jännitteiden tutkimiseen keskittymättä mihinkään tiettyyn suhteeseen (esim. Hammarén & Laajalahti, 2019). Tässä tutkielmassa tarkastellaan improvisaatio-ohjaajan ja ryhmän keskinäisiä suhteita turvallisemman tilan kehyksessä. Tarkoituksena ei ole siis kuvata suhteiden luonnetta yleisellä tasolla vaan eritellä sellaisia suhteissa ilmeneviä jännitteitä, jotka kytkeytyvät turvallisemman tilan rakentamiseen ja ylläpitämiseen.

Relationaalisen dialektiikan teorian mukaisesti jännitteiden katsotaan kuuluvan osaksi jokaisen vuorovaikutussuhteen perusdynamikkaa eli jännitteet eivät ole lähtökohtaisesti negatiivisesti latautuneita eikä niistä tulisi yrittää päästä eroon (Baxter & Montgomery, 1996). Vuorovaikutussuhteissa ilmeneviksi pääjännitekategorioiksi on tunnistettu autonomia-yhtenäisyys, vakaus-muutos sekä avoimuus-sulkeutuneisuus. Autonomian ja yhtenäisyyden jännite koskee yksilön pyrkimystä säilyttää autonomiansa ja itsenäisyytensä suhteessa pyrkimykseen olla osa yhteisöä ja tuntea yhteenkuuluvuutta toisten kanssa. Vakauden ja muutoksen jännite kuvaa ihmisten pyrkimystä ennakoitavuuteen ja turvallisuuteen suhteissaan samalla kun he kaipaavat vaihtelua ja jännitystä. Avoimuuden ja

sulkeutuneisuuden jännitteellä tarkoitetaan ihmisen samanaikaista pyrkimystä jakaa tunteitaan ja ajatuksiaan sekä säilyttää yksityisyys. (Baxter & Montgomery, 1996, 4–6).

Relationaalisen dialektiikan teorian mukaisesti jännitteet voidaan jaotella sisäisiin ja ulkoiisiin jännitteisiin. Sisäiset jännitteet ovat niitä ristiriitoja ja vastakkainasetteluja, jotka ilmenevät suoraan yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Sisäiset jännitteet heijastavat yksilöiden välisiä ristiriitoja ja pyrkimyksiä tasapainottaa vastakkaisia tarpeita ja odotuksia (Baxter & Montgomery, 1996, 4). Ulkoiset jännitteet ovat niitä voimia ja vaikutteita, jotka tulevat ympäristöstä ja ulkopuolisista tekijöistä, ja jotka vaikuttavat suoraan ihmissuhteisiin. Nämä voivat olla esimerkiksi kulttuuriset normit ja odotukset, sosiaaliset paineet tai yhteiskunnalliset rakenteet. Ulkoiset jännitteet asettavat kontekstin ja puitteet suhteille ja vaikuttavat siihen, miten yksilöt käyttäytyvät ja miten suhteet kehittyvät (Baxter & Montgomery, 1996, 4–5).

Baxterin (2011) mukaan jännitteet muodostuvat vastakkaisista diskursseista. Vastakkaiset diskurssit eivät monesti ole keskenään yhtä vahvoja, ja ne voidaan luokitella keskihakuisiin ja keskipakoiisiin diskursseihin. Diskurssi on keskihakuinen, kun sille annetaan suurempi painoarvo tai merkitys ja se käsitetään normatiiviseksi ja luonnolliseksi. Keskipakoinen diskurssi määritellään marginalisoiduksi, vaiennetuksi tai luonnottomaksi diskurssiksi suhteessa keskihakuiseen diskurssiin. Siten keskihakuisella diskurssilla on enemmän valtaa ja dominoivampi asema suhteessa keskipakoiseen diskurssiin. (Baxter, 2011, 123.) Keskihakuiset diskurssit pyrkivät ylläpitämään tasapainoa ja harmoniaa ihmissuhteissa. Ne korostavat yhteenkuuluvuutta ja pyrkivät välttämään ristiriitoja tai konflikteja. Sen sijaan keskipakoiset diskurssit ilmaisevat eroavaisuuksia ja erilaisuutta ihmissuhteissa. Ne voivat ilmetä esimerkiksi pyrkimyksenä itsenäisyyteen tai vastustuksena vallitseville normeille ja odotuksille. (Baxter & Montgomery, 1996.) Tämän tutkielman näkökulmasta on kiinnostavaa, minkälaiset turvallisempaan tilaan liittyvät diskurssit ovat vallalla improvisaatiossa ja mitkä diskurssit jäävät heikompaan tai marginalisoidumpaan asemaan.

Relationaalisen dialektiikan teorian mukaisesti suhteiden merkityksistä neuvotellaan vuorovaikutuksessa, kun osapuolet hallitsevat jännitteitä eli valikoivasti vastustavat, antautuvat ja pyrkivät tasapainottamaan vastakkaisia diskursseja. (Baxter & Montgomery, 1996.) Suhteen osapuolet pyrkivät hallitsemaan kohtaamiaan jännitteitä erilaisilla

vuorovaikutusstrategioilla. Jännitteiden hallinnan strategioita on jaoteltu diakronisiin ja synkronisiin lähestymistapoihin. Diakronisissa strategioissa vastakkaiset diskurssit erotetaan toisistaan, jolloin vain toista diskurssia ilmaistaan kerrallaan. Näihin strategioihin sisältyvät spiraalinen inversio (*spiraling inversion*), jolla tarkoitetaan vastakkaisten diskurssien eri aikaista ilmaisemista sekä segmentaatio (*segmentation*), joka kuvastaa vastakkaisten diskurssien ilmaisemisen välillä liikkumista tilannekohtaisesti. Synkronisissa strategioissa vastakkaisia diskursseja ilmaistaan samanaikaisesti. Synkronisiin strategioihin sisältyvät kieltäminen (*negating*), jossa vastakkaista diskurssia ilmaistaan yhteydessä, jossa sen osoitetaan olevan vähemmän tärkeä sekä kieltäminen (*countering*), joka kuvaa odotettavissa olevan diskurssin korvaamista vaihtoehtoisella diskurssilla. Lisäksi synkronisiin strategioihin sisältyy vaihtoehtoisten diskurssien esiin tuominen samassa tilanteessa sekä kahden tai useamman diskurssin yhdistäminen, jolloin jännitteeseen liitetyt merkityksen pyritään kehystämään uudelleen. (Scharp & Thomas, 2022, 197–199; Griffin ym., 2023, 143–146.)

Jännitteiden hallinnan strategioita on myös jaoteltu *joko-tai*, *sekä-että* ja *enemmän kuin*-keinoihin (Putnam ym., 2016, 122–130). *Joko-tai*-strategioita ovat esimerkiksi jännitteen olemassaolon kieltäminen ja vastakkaisen diskurssin huomiotta jättäminen ilmaisemalla vain toista diskurssia. *Sekä-että*-strategioihin sisältyy vastakkaisten diskurssien välillä liikkuminen tilannekohtaisesti, jolloin vastakkaisia diskursseja ilmaistaan eri aikoina ja eri tilanteissa, mikä vastaa pitkälti edellä kuvattuja diakronisia jännitteiden hallinnan strategioita. Lisäksi *sekä-että*-strategioihin sisältyy hallinnan keinot, jolla tavoitellaan integraation ja tasapainon löytämistä vastakkaisten diskurssien välillä. Nämä keinot vastaavat pitkälti niitä edellä kuvattuja synkronisia hallinnan keinoja, jossa vastakkaisia diskursseja ilmaistaan samanaikaisesti ja ne nähdään toisistaan riippuvaisina ja erottamattomina. *Enemmän kuin*-strategioissa vastakkaisia diskursseja pyritään yhdistämään tai kehystämään uudelleen. Yhdistämisellä viitataan käytäntöihin, joissa vastakkaisia diskursseja pyritään sitouttamaan jatkuvaan dynaamiseen vuorovaikutukseen. Uudelleen kehystämisellä tarkoitetaan vastakkaisten diskurssien sijoittamista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa diskurssit eivät enää asetu keskenään vastakkain, vaan muodostavat uudenlaisen merkityskokonaisuuden. (Putnam ym., 2016, 122–130.) *Enemmän kuin*-strategioiden voidaan siten ajatella olevan verrannollisia niihin edellä esiteltyihin synkronisiin hallinnan keinoihin, joissa diskursseja ilmaistaan samanaikaisesti tai diskursseja yhdistämällä luodaan uusia merkityksiä, jotka

purkavat diskurssien välistä vastakkainasettelua. Tässä tutkielmassa tarkastellaan, miten ohjaajat pyrkivät hallitsemaan improvisaatiotyöskentelyssä ilmeneviä jännitteitä.

4.2 Jännitteet professionaalisissa viestintäsuhteissa

Kun tutkitaan työkseen improvisaatiota ohjaavien ja opettavien kohtaamia jännitteitä, tarkastellaan professionaalisia viestintäsuhteita. Professionaalisella viestintäsuhteella tarkoitetaan suhdetta, jossa suhteen toinen osapuoli on tietyn alan tai toiminnan asiantuntija tai ammattilainen suhteessa toiseen osapuoleen (Gerlander & Isotalus, 2010, 6). Improvisaatio-ohjaajan ja opettajan työ voidaan määritellä ihmissuhdeammattiksi, jossa suurin osa työstä tapahtuu viestintäsuhteissa erilaisten ihmisten kanssa ja työn pääasialliset tavoitteet saavutetaan vuorovaikutuksessa (Gerlander & Isotalus, 2010, 6). Relationalisen viestinnän teorian mukaan kaikessa viestinnässä on mukana suhdeulottuvuus, mikä tarkoittaa, että sisältöjen lisäksi viestimme aina myös tietynlaista suhtautumista toiseen ihmiseen (Griffin ym., 2023, 4–5; Isotalus & Rajalahti, 2017, 17). Koska improvisaatio ja sen ohjaaminen tapahtuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, ohjaajan ja ryhmän välille muodostuu väistämättä vuorovaikutussuhde. Toisin sanoen improvisaatiota opettaessa ohjaaja viestii aina tietynlaista suhtautumista osallistujiin ja rakentaa siten suhdetta ryhmään.

Professionaalisia viestintäsuhteita määrittää usein niiden epäsymmetrisyys, jolla tarkoitetaan, että suhteen osapuolilla on erilaista osaamista ja tietoa tai erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia ja siten erilainen näkökulma vuorovaikutukseen (Gerlander & Isotalus, 2010, 6). Improvisaatiota työkseen opettavan suhde ryhmän jäseniin on väistämättä epäsymmetrinen, sillä ohjaajaa velvoittaa opettamiseen ja ohjaamiseen liittyvät tavoitteet. Improvisaatiotyöskentelyssä ohjaaja on työssään, kun taas osallistujille improvisaatio voi olla esimerkiksi vapaa-ajan harrastus tai osa koulutusta. Professionaalisissa viestintäsuhteissa voi esiintyä myös läheisen ihmissuhteen piirteitä, kuten välittämistä. Erityisesti ihmissuhdeammateissa työskentelevien työnkuvaan liittyy usein tavoite herättää toisessa osapuolella luottamusta sekä kokemusta kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Professionaalisissa viestintäsuhteissa tunteiden ilmaisuun, niiden tulkintaan ja vastaamiseen liittyy kuitenkin erilaisia normeja kuin läheisissä suhteissa. (Gerlander & Isotalus, 2010, 10.)

Professionaalisten viestintäsuhteiden epäsymmetrisyys ilmenee vuorovaikutuksessa esiintyvänä jännitteinä, joita voidaan tarkastella relationaalisen dialektiikan näkökulmasta. Suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa relationaalisen dialektiikan teoriaa on hyödynnetty esimerkiksi lääkäri-potilas-suhteen (Gerlander, 2003), vammaispalvelun asiakas-työntekijä-suhteen (Nykänen, 2021) sekä ohjaaja-ohjattava-suhteen (Poutiainen & Gerlander, 2005) jännitteiden tutkimiseen. Keskeinen professionaalisisissa viestintäsuhteissa ilmenevä jännitteisyys liittyy läheisyyden ja etäisyyden säätelyyn, mikä voi ilmetä esimerkiksi tunteiden ilmaisemisen ja yksityisyyden teemoissa (Gerlander & Isotalus, 2010, 11). Professionaalisisessa viestintäsuhteessa pyritään siis tasapainottelemaan etäisyyden ja läheisyyden välillä siten, että vuorovaikutus olisi mahdollisimman toimivaa ja tarkoituksenmukaista.

Tämän tutkielman kannalta opettaja-oppija-suhteen voidaan ajatella olevan läheisesti verrannollinen improvisaatio-ohjaajan ja osallistujan väliseen suhteeseen, etenkin, jos improvisaatiotyöskentelyyn liittyy pedagogisia tavoitteita. Gerlanderin ja Kostiaisen (2005, 73) mukaan opettaja-oppija-suhteen epäsymmetrisyys ilmenee vuorovaikutussuhteissa erilaisina jännitteinä ja se edistää tietynlaisten jännitteiden syntymistä. Rawlinsin (2000) tunnistamia opettaja-oppija-suhteissa ilmeneviä jännitteitä ovat riippuvaisuus-autonomisuus, välittäminen-instrumentaalisuus, arvioiminen-hyväksyminen sekä ilmaiseminen-suojaaminen. Opetuksessa ja ohjauksessa ilmenevä riippuvaisuuden ja autonomisuuden jännite edellyttää opettajilta tasapainoilua oppijoiden tarpeiden huomioimisen ja heidän itsenäisyytensä tukemisen välillä. Välittämisen ja instrumentaalisuuden jännite opettaja-oppija-suhteessa liittyy siihen, kuinka paljon opettaja voi välittää oppilaistaan ilman että välittäminen muuttuu itseisarvoksi, ja kuinka paljon se on väline tavoitteiden saavuttamiseksi. Arvioinnin ja hyväksymisen jännitteellä tarkoitetaan opettajan tavoitetta viestiä oppijalle hyväksymistä ihmisenä, mutta kuitenkin huolehtia opetuksen laadusta ja arvioida oppijan töitä, suorituksia ja kehitystä. Ilmaisemisen ja suojaamisen jännite opettaja-oppija-suhteessa kuvaa tasapainoilua sen välillä, mitä opettaja ilmaisee ja mitä jättää kertomatta oppilaan kunnioittamisen ja suojaamisen näkökulmasta. Ilmaisemisen ja suojaamisen jännitteeseen sisältyy myös sekä oppijan että opettajan yksityisyyden säätely. (Gerlander & Kostiaisen, 2005; Rawlins, 2000.) Aikaisemmassa tutkimuksessa professionaalisisissa viestintäsuhteissa ilmeneviä jännitteitä tarkastelemalla on saatu lisää ymmärrystä suhteiden dynamiikasta.

Tämän tutkielman tavoitteena ei kuitenkaan ole kuvata ohjaajan ja ryhmän välistä vuorovaikutussuhdetta yleisellä tasolla, vaan tarkastella vuorovaikutuksessa ilmeneviä jännitteitä ja niiden hallintaa turvallisemman tilan kehyksessä.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Turvallisempi tila käsitetään jatkuvasti muuttuvana, dynaamisena prosessina, joka rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tietyssä fyysisessä, ajallisessa ja sosiaalisessa tilassa (Hunter, 2008; Rosenfeld & Noterman, 2014). Osaksi turvallisempaa tilaa kytkeytyy psykologisen turvallisuuden käsite, jolla tarkoitetaan, että ryhmässä voidaan ilmaista itseä, jakaa ajatuksia, tunteita ja ideoita ilman pelkoa negatiivisista seurauksista, kuten nolatuksi tulemisesta tai tuomitsemisesta (Edmondson, 1999). Turvallisemmassa tilassa uskalletaan ottaa enemmän riskejä eli esimerkiksi kokeilla uutta tai ilmaista eriäviä mielipiteitä, minkä takia turvallisemman tilan voidaan ajatella edistävän ryhmän luovuutta ja uuden oppimista. (Edmondson, 1999; Hunter, 2008; Akan ym., 2020.) Turvallisempien tilojen rakentumista on tutkittu enimmäkseen oppimisympäristöjen (Holley & Steiner, 2005; Montero-Hernandez, 2021) ja johtamisviestinnän näkökulmasta (Afshan ym., 2022; Roussin, 2008; Erkutlu & Chafra, 2016). Aikaisempi tutkimus osoittaa, että opettajalla, johtajalla ja ryhmänvetäjällä on keskeinen rooli turvallisemman tilan rakentamisessa (Erkutlu & Chafra, 2016; Holley & Steiner, 2005). Siten myös improvisaatio-ohjaajalla voidaan ajatella olevan merkittävä rooli turvallisemman improvisaatiotyöskentelyn mahdollistamisessa. Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella, minkälaisia jännitteitä improvisaatiotyöskentelyssä ilmenee turvallisemman tilan näkökulmasta ja miten ohjaaja pyrkii hallitsemaan jännitteitä vuorovaikutuksessa ryhmän kanssa. Tulosten avulla voidaan lisätä ymmärrystä turvallisempien tilojen rakentumisesta vuorovaikutuksessa erityisesti improvisaatiokontekstissa.

Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena on vuorovaikutus improvisaatiotyöskentelyssä, joka tapahtuu ryhmän kesken ilman ulkopuolisen yleisön läsnäoloa ja jossa toimintaa ohjaa improvisaatio-opettaja tai -ohjaaja. Improvisaatio perustuu spontaaniin vuorovaikutukseen, jossa improvisoijat reagoivat toistensa impulsseihin kyseisessä hetkessä (Johnstone, 2000; Koponen, 2004; Routarinne, 2004). Aikaisemman tutkimuksen perusteella improvisaatiotyöskentelyllä on laaja potentiaali esimerkiksi vuorovaikutustaitojen kehittämisessä (Preis ym., 2021; Higgins & Nesbitt, 2021; Phelps ym., 2021; Thompson & Stetzler, 2019). Improvisaatiotyöskentelyn sisällä tapahtuvaa vuorovaikutusta ei kuitenkaan

ole aikaisemmin tutkittu etenkin turvallisemman tilan näkökulmasta. Koska improvisaatio on lähtökohtaisesti ennalta-arvaamatonta ja siinä työskennellään ihmisen haavoittuvien osa-alueiden parissa (Koponen, 2004), turvallisuuden näkökulma nousee keskeiseksi työskentelyn toimivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta määrittäväksi tekijäksi.

Tässä tutkielmassa turvallisemman tilan rakentumista improvisaatiossa lähestytään relationaalisen viestinnän näkökulmasta. Koska turvallisemman tilan määrittely rakentuvan ensisijaisesti ihmisten keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa, relationaalisen dialektiikan teoria tarjoaa lähestymistavan, jossa improvisaatiotyöskentelyssä tapahtuvan vuorovaikutuksen dynamiikasta ja siihen liittyvistä jännitteistä voidaan saada syvempää ymmärrystä. Relationaalisen dialektiikan teorian mukaan vuorovaikutus luo, ylläpitää ja muuttaa ihmisten välisiä suhteita ja siten sosiaalista todellisuutta (Baxter, 2011). Vuorovaikutussuhteet perustuvat jännitteille, jotka muodostuvat viestinnässä ilmenevien ristiriitaisten diskurssien dynaamisesta vuorovaikutuksesta, joihin vaikuttavat myös ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunnalliset rakenteet. (Baxter, 2011; Baxter & Montgomery, 1996.) Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella ohjaajan tunnistamia jännitteitä ja niiden hallintaa turvallisemman tilan kehityksessä. Tutkimusongelma on siten:

Minkälaisia jännitteitä ohjaaja tunnistaa improvisaatiotyöskentelyssä turvallisemman tilan näkökulmasta ja miten ohjaaja pyrkii hallitsemaan jännitteitä vuorovaikutuksessa ryhmän kanssa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyritään tunnistamaan, minkälaisia jännitteitä improvisaatiotyöskentelyssä ilmenee ohjaajan näkökulmasta. Tunnistamalla turvallisempaan tilaan liittyviä jännitteitä, voidaan saada lisää ymmärrystä diskursseista, jotka määrittävät turvallisemman tilan rakentumista improvisaatiotyöskentelyssä. Ensimmäinen tutkimuskysymys on:

K1: Minkälaisia jännitteitä turvallisemman tilan rakentamiseen ja ylläpitämiseen liittyy ohjaajan näkökulmasta?

Toisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastellaan, miten ohjaajat pyrkivät hallitsemaan improvisaatiotyöskentelyssä ilmeneviä jännitteitä vuorovaikutussuhteissa ryhmän kanssa. Turvallisempaan tilaan liittyvien jännitteiden hallinnan keinoja selvittämällä saadaan tietoa

siitä, minkälaisilla keinoilla improvisaatio-ohjaajat pyrkivät rakentamaan ja ylläpitämään turvallisempaa tilaa improvisaatiossa. Siten toinen tutkimuskysymys on:

K2: Miten ohjaaja pyrkii hallitsemaan jännitteitä vuorovaikutussuhteissa ryhmän kanssa?

Edellä määriteltyihin tutkimuskysymyksiin vastaamalla voidaan lisätä ymmärrystä turvallisempien tilojen rakentumisesta vuorovaikutuksessa erityisesti improvisaatiokontekstissa. Relationaalisen dialektiikan teoria toimii tutkielman teoreettisena lähtökohtana, jonka kehyksessä tutkimuskysymyksiin etsitään vastauksia tutkimusaineistosta.

5.2 Tutkimustraditio

Tässä tutkielmassa turvallisempaa tilaa lähestytään ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa rakentuvana ilmiönä, ja siten tutkielma sijoittuu viestinnän sosiokulttuuriseen tutkimustraditioon. Turvallisemman tilan on määritelty muodostuvan dynaamisesti ja kontekstisidonnaisesti tietyssä sosiaalisessa, ajallisessa ja fyysisessä tilassa (Hunter, 2008; Rosenfeld & Noterman, 2014, 1361). Siten turvallisempaan tilaan liittyvät merkityksenantoprosessit voivat olla erilaisia erilaisissa ryhmissä ja yhteisöissä. Turvallisemman tilan kehittäminen on tapa harjoittaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta, joka tunnistaa ja jollain tapaa kannustaa sosiaaliseen erilaisuuteen sekä haastaa sortavia sosiaalisia rakenteita. (Rosenfeld & Noterman, 2014, 1360–1361.) Turvallisempaan tilaan liittyvät diskurssit sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ovat voimakkaasti yhteydessä ympäröivään yhteiskunnalliseen keskusteluun, rakenteisiin ja normeihin. Relationaalisen dialektiikan teorian mukaisesti ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat vuorovaikutussuhteissa tapahtuvaan relationaaliseen merkityksentämiseen. Samalla vuorovaikutus itsessään tuottaa jaettuja merkityksiä, jolloin se muokkaa ja rakentaa todellisuutta. (Baxter, 2011.)

Sosiokulttuurisen tutkimustradition näkökulmasta viestintä on symbolinen prosessi, joka tuottaa ja toisintaa jaettuja sosiokulttuurisia malleja (Craig, 1999, 144). Tapamme olla jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa muiden kanssa kumpuaa pitkälti jaetuista kulttuurisista malleista ja sosiaalisista rakenteista, jolloin vuorovaikutus toisintaa ja vahvistaa olemassa

olevaa sosiaalista järjestystä. Toisaalta vuorovaikutus myös tuottaa sosiokulttuurisia malleja ja siten pitkällä aikavälillä muuttaa sosiaalista järjestystä. Sosiokulttuurisessa traditiossa viestinnän nähdään perustuvan jaetuille merkityksille ja sosiokulttuurisille malleille. Kun jaetut mallit vähenevät, väärinymmärrykset ja konfliktit lisääntyvät. Esimerkiksi sosiokulttuurinen monimuotoisuus tai muutos voivat vähentää jaettujen sosiokulttuuristen mallien määrää. (Craig, 1999, 144–145.) Tämän tutkielman näkökulmasta sosiokulttuurinen monimuotoisuus voisi tarkoittaa sitä, että ryhmän jäsenet tulevat keskenään hyvin erilaisista taustoista, jolloin yhteisiä ja jaettuja merkityksiä on vähemmän, mikä voi aiheuttaa väärinymmärryksiä. Erityisen haasteen tuo sosiokulttuurinen muutos, johon turvallisemman tilan käsite olennaisesti kytkeytyy. Kun käsitykset sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta kehittyvät nopeasti, ryhmän jäsenillä vähemmän vakiintuneita ja jaettuja sosiokulttuurisia malleja, joiden perusteella rakentaa yhteistä ymmärrystä siitä, miten turvallisempaa tilaa rakennetaan ja ylläpidetään vuorovaikutuksessa. Sosiokulttuurisen tutkimustraditioon kuuluvissa tutkimuksissa keskitytään ihmisten välisen vuorovaikutuksen malleihin ja tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, miten ihmiset luovat sosiaalisia todellisuuksia ryhmissä, yhteisöissä ja kulttuureissa (Littlejohn ym., 2021, 36).

5.3 Tutkimuksen osallistujat ja aineiston keruu

Tutkimukseen osallistui 10 improvisaatio-ohjaajaa ja –opettajaa. Vaatimuksena osallistujille oli, että heillä on kokemusta soveltavan tai esittävän improvisaation ohjaamisesta tai opettamisesta aikuisryhmille. Osallistujat löydettiin internet-hakujen ja verkostojen avulla. Suurimalla osalla haastateltavista oli julkinen sähköpostiosoite, mikä mahdollisti yhteyden ottamisen. Omia verkostoja lähestyttiin suoraan viesteillä. Lähes kaikki haastattelukutsun saaneet suostuivat haastatteluun.

Osallistujien koulutustaustat olivat vaihtelevat, mutta suurin osa oli koulutukseltaan teatteri-ilmalaisen ohjaajia, näyttelijöitä tai draamaohjaajia. Jokaisella haastateltavalla oli usean vuoden kokemus improvisaatiotyöskentelystä erilaisten ryhmien kanssa. Osallistujilla oli erilaisia taustoja improvisaation parissa, mikä moninaisti aineistoa. Osalla haastateltavista oli enemmän kokemusta esittävän improvisaation parissa työskentelemisestä, kun taas osa hyödynsi improvisaatiota soveltavasti esimerkiksi osana koulutus- ja opetustyötä. Joillakin

osallistujista improvisaatio-ohjaajuus painottui pidempiaikaisten ryhmien kanssa työskentelyyn, ja jotkut työskentelivät lähinnä lyhyempien kertaluontoisten kurssien parissa. Haastateltavien iällä tai sukupuolella ei ollut merkitystä tutkimukseen osallistumisessa, eikä taustatietoja kartoitettu aineistonkeruuvaiheessa. Sen sijaan kriteerinä osallistumiseen oli kokemus improvisaation ohjaamisesta tai opettamisesta aikuisryhmille. Haastateltavia yhdisti myös se, että improvisaation ohjaaminen tai opettaminen kuuluivat osaksi heidän työtään.

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi haastattelun, koska ajattelin sen olevan tehokkain tapa saada tietoa ohjaajien näkemyksistä liittyen turvallisempaan tilaan improvisaatioissa. Haastattelun etu aineistonkeruumenetelmänä on sen joustavuus, sillä haastattelijalla on mahdollisuus tarvittaessa toistaa kysymys, pyytää tarkennusta vastaukseen ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 73). Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, mikä mahdollisti tarkentavien jatkokysymysten kysymisen ja siten syvällisemmän tiedonhankinnan. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa edetään etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 75). Tämän tutkielman haastattelurunko rakentui kolmen pääteeman ympärille, jotka olivat 1) turvallisempi tila ja improvisaatio, 2) ohjaajan rooli ja suhde osallistujiin sekä 3) haastavat tilanteet. Haastatteluissa kartoitettiin ohjaajien turvallisempaan tilaan ja improvisaatioon liittyviä näkemyksiä ja kokemuksia. Haastateltavia myös pyydettiin kuvailemaan turvallisemman tilan kannalta haastavia, monimutkaisia tai epäselviä tilanteita. Vaikka haastatteluiden etenemistä ohjasi yhteneväinen haastattelurunko, haastattelut toteutettiin keskustelunomaisesti, jolloin osassa haastatteluissa painottuivat eri osa-alueet kuin toisissa. Siten tätä tutkielmaa varten tehdyissä haastatteluissa oli myös avoimen haastattelun piirteitä, jossa haastattelu on luonteeltaan avoin ja keskustelunomainen (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 75). Haastattelua kuitenkin ohjasi tutkielman teoreettinen lähestymistapa aiheeseen ja tavoite saada sellaista aineistoa, joka vastaa ennalta määriteltyihin tutkimuskysymyksiin.

Haastatteluiden alussa ohjeistin tutkimushenkilöitä luopumaan asiantuntijaroolista ja jakamaan pohdintoja myös sellaisista aiheista, jotka tuntuvat monimutkaisilta tai epäselviltä. Näin pyrittiin välttymään siltä, että haastateltavat kokisivat tarvetta vastata kysymyksiin "oikein". Tarkoituksena oli lisätä myös sellaista pohdintaa, jossa tutkimusongelman kannalta olennaiset ristiriitaiset ja kilpailevat diskurssit tulevat esiin. Haastattelut toteutettiin

etäyhteydellä marraskuun 2023 ja tammikuun 2024 välillä. Haastattelut olivat pituudeltaan noin tunnin mittaisia, ja niistä tallenteita kertyi yhteensä 11 tuntia ja 43 minuuttia. Haastateltavat saivat halutessaan tarkistaa sitaatit, joita käytettiin tulosten raportoinnissa havainnollistamaan tuloksia.

5.4 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineisto koostui kymmenen improvisaatio-ohjaajan ja -opettajan haastattelusta, jotka litteroitiin äänitallenteiden pohjalta tekstimuotoon. Litterointivaiheessa tekstistä poistettiin täytesanoja luettavuuden helpottamiseksi. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 160 sivua Calibri-fontilla, kirjaisinkoolla 11 ja rivivälillä 1,15.

Valitsin analyysimenetelmäksi temaattisen analyysin. Temaattinen analyysi on metodi, jonka avulla aineistosta voidaan tunnistaa, analysoida ja raportoida teemoja (Braun & Clarke, 2006, 79). Harkitsin analyysimenetelmäksi myös kontrapunktaalista analyysia, joka on kehitetty kilpailevien diskurssien välisen vuorovaikutuksen tutkimiseen (Baxter, 2011, 152). Lopulta kuitenkin päädyin temaattiseen analyysiin, koska sen avulla aineistosta pystyttiin tunnistamaan tutkimusongelman kannalta keskeisiä jännitteitä ja jännitteiden hallinnan keinoja. Baxterin (2011, 161) mukaan temaattinen analyysi sopii relationaalisen dialektiikan teorian kehukseen sijoittuviin tutkimuksiin, sillä sen avulla aineistosta voidaan tunnistaa diskursseja ja niiden suhteita toisiinsa.

Braunin ja Clarcken (2006, 84) mukaan temaattinen analyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti tai teorialähtöisesti. Tässä tutkielmassa analyysia tehtiin teorialähtöisesti eli analyysin tavoitteena ei ollut kuvata aineistoa koko laajuudessaan, vaan analyysia tehtiin ennalta määriteltyjen tutkimuskysymysten näkökulmasta. Aineiston analyysissa edettiin Braunin ja Clarcken (2006, 87–93) kuusiportaisen temaattisen analyysin mukaisesti. Ensimmäiseen vaiheeseen kuuluu aineiston läpikotainen opiskelu. Aineistoon tutustuttiin jo litterointivaiheessa, jonka jälkeen aineisto luettiin kokonaan läpi. Ensimmäisen läpiluvun yhteydessä kirjattiin alustavia huomioita ja muistiinpanoja aineistosta. Kun aineistoon oli perehdytty huolellisesti, siirryttiin temaattisen analyysin toiseen vaiheeseen eli alustavien koodien luomiseen. Tässä vaiheessa aineistosta tunnistettuja jännitteitä eli kilpailevia

diskursseja lähdettiin merkitsemään tekstiin erilaisilla värikoodeilla. Baxterin (2011, 169) mukaan kilpailevien diskurssien tunnistamista aineistosta edesauttaa huomion kiinnittäminen sellaisiin sanavalintoihin, jotka kuvastavat kahden diskurssin välillä tasapainottelua. Tämän tutkielman aineiston analyysissä kiinnitin erityistä huomiota vastauksiin, jossa kuvailtiin tasapainottelua joidenkin asioiden välillä tai käytettiin "toisaalta" -ilmaisua, mikä helpotti kilpailevien diskurssien tunnistamista aineistosta. Kun aineisto oli värikoodattu, koodeista lähdettiin muodostamaan teemoja eli merkityskokonaisuuksia temaattisen analyysin kolmannen vaiheen mukaisesti. Aineistosta värikoodattuja otteita koottiin teemojen eli alustavien jänniteparien ja jännitteiden hallinnan keinojen alle. Tässä vaiheessa aineistosta tunnistettuja jännitteitä oli yhteensä 14, ja niistä suurin osa jakautui kolmen pääkategorian alle, jotka olivat rajat-vapaus, läheisyys-etäisyys sekä ryhmä-yksilö. Osa jännitteistä jäi kuitenkin näiden pääkategorioiden ulkopuolelle.

Jänniteparien määrittelyssä keskeiseksi haasteeksi muodostui epäselvyys siitä, sijoittuvatko jännitteet ryhmän keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin vai ohjaajan ja ryhmän väliseen suhteeseen. Siksi päätin luokitella jännitteet ryhmän keskinäisissä vuorovaikutuksessa sekä ohjaajan ja ryhmän välisissä vuorovaikutussuhteissa ilmeneviin jännitteisiin. Alustavien jänniteparien merkityksellisyyttä turvallisemman tilan kehityksessä arvioitiin uudelleen, jolloin osa tunnistetuista jännitteistä jätettiin pois ja vain turvallisemman tilan kannalta olennaisimmat jänniteparit sisällytettiin tuloksiin. Tässä vaiheessa myös jännitteiden hallinnan keinot olivat koodattu jänniteparien mukaisesti eli aineistosta tunnistetut jännitteiden hallinnan keinot oli luokiteltu sen perusteella, mitä jännitettä milläkin keinolla pyrittiin hallitsemaan. Tässä kohtaa kuitenkin huomasin, että samoilla hallinnan keinoilla pyrittiin hallitsemaan useita eri jännitteitä, joten hallinnan keinoja oli luontevampaa teemoitella jännitekohtaisen jaottelun sijaan erillisiksi kokonaisuuksiksi.

Temaattisen analyysin neljännessä vaiheessa teemaehdotukset käytiin läpi ja tarkastettiin, olivatko niiden alle koodatut otteet linjassa teeman kanssa. Tässä vaiheessa teemoja yhdisteltiin ja uudelleen muotoiltiin useaan kertaan, minkä takia aineistoa koodattiin uudelleen muutoksien mukaisesti. Braunin ja Clarken (2006, 86) mukaan temaattiselle analyysille on tyypillistä, että prosessissa liikutaan edestakaisin eri vaiheiden välillä ja palataan aikaisempiin vaiheisiin. Lopulta päästiin siirtymään analyysin viidenteen vaiheeseen, jossa analysoitiin teemojen sisältö ja niiden sijoittuminen kokonaisuuteen. Kuudennessa vaiheessa

analyysin tuloksista kirjoitettiin raportti, johon valittiin teemoja parhaiten kuvastavat otteet aineistosta. Analyysin pohjalta tunnistetut jännitteet jaoteltiin 1) ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa sekä 2) ohjaajan ja ryhmän välisissä vuorovaikutussuhteissa ilmeneviin jännitteisiin. Ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmeneviksi pääjännitteiksi luokiteltiin intuitiivisuus-kontrolli ja hyväksyminen-tyrmääminen. Intuitiivisuus-kontrolli-jänniteparin alajännitteeksi luokiteltiin roolisuojan ja vastuun jännite. Ohjaajan ja ryhmän välisissä vuorovaikutussuhteissa ilmeneviksi pääjännitteiksi tunnistettiin läheisyys-etäisyys sekä yksilöllisyys-tasapuolisuus. Läheisyys-etäisyys-jännitekategorian alajännitteiksi luokiteltiin lähestyttävyyden auktoriteetti sekä asiakeskeisyys-henkilökohtaisuus. Keskeisimmiksi jännitteiden hallinnan keinoiksi tunnistettiin yhteisistä rajoista neuvottelemineen, sallivan ilmapiirin rakentaminen omalla esimerkillä, toimintaperiaatteiden sanoittaminen, puuttumineen ja keskustelun avaaminen, luottamussuhteen rakentaminen sekä ohjaajan itsereflektio, tiedonhankinta ja toimintatapojen kehittäminen. Analyysin tuloksiin syvennyttään tarkemmin tulosluvussa.

5.5 Eettinen pohdinta

Tutkielmassa noudatettiin tutkimuksen teon eettisiä periaatteita Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) ohjeiden mukaisesti. Tutkimukseen osallistumineen oli vapaaehtoista ja osallistujilla oli oikeus kieltäytyä tai keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa ilman negatiivisia seuraamuksia. Osallistujilla oli myös oikeus saada tietoa tutkimuksen aiheesta, toteutuksesta ja henkilötietojen käsittelystä. Ennen haastatteluja osallistujille jaettiin suostumuslomake, tutkimustiedote ja tietosuojalomake, jotka sisälsivät tietoa tutkimuksen luonteesta, etenemisestä ja osallistujien oikeuksista. Haastattelutilanteessa osallistujien oikeudet käytiin vielä kerran läpi suullisesti ja heille tarjottiin mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä.

Tietosuojaohjeita noudatettiin tarkasti koko tutkimusprosessin ajan. Henkilötietoja käsiteltiin Tampereen yliopiston tietosuojaohjeiden mukaisesti. Haastateltavien nimet poistettiin aineistosta ja korvattiin koodeilla H1-H10 haastattelujärjestyksen perusteella. Tutkimustulosten raportoinnissa huolehdittiin haastateltavien anonymiteetin säilyttämisestä. Koska Suomessa improvisaatiopiirit ovat verrattain pienet ja haastatteluissa tuotiin esiin myös

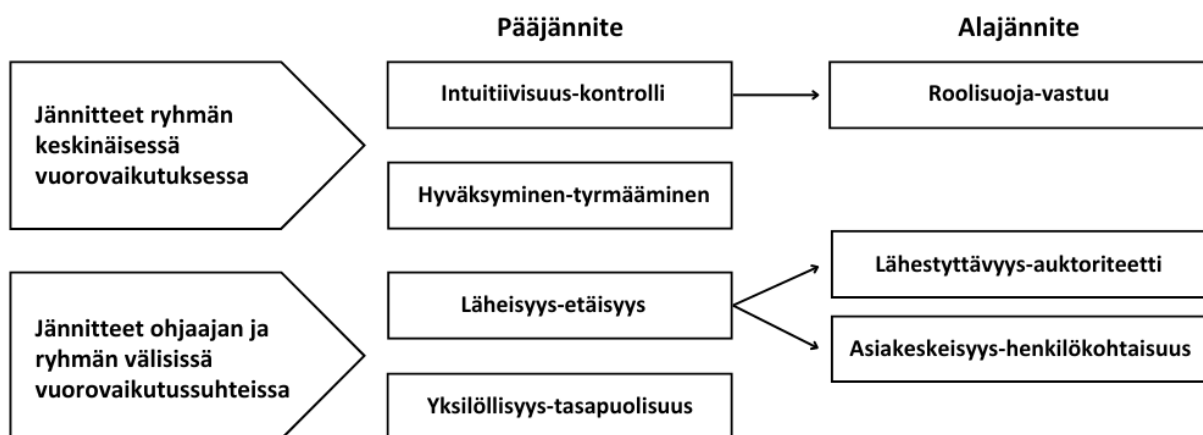
arkaluonteisia aiheita, tulosten raportoinnissa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että haastateltavat eivät olisi tunnistettavissa tutkimustuloksista. Kaikissa haastatteluissa kuvailtiin tilanteita, joihin liittyi tutkimuksen ulkopuolisia henkilöitä. Siksi tulosten raportoinnissa pyrittiin häivyttämään sellaiset yksityiskohdat, joiden perusteella aineistossa esiintyneet ulkopuoliset henkilöt olisivat tunnistettavissa.

Tutkimusaiheen ja -näkökulman valinta itsessään on eettinen kysymys, josta tutkija kantaa vastuuta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 129). Tämän tutkielman lähtökohtana on lisätä ymmärrystä siitä, miten turvallisemmat tilat rakentuvat vuorovaikutuksessa erityisesti improvisaatiokontekstissa. Tutkimusaihetta lähestytään improvisaatio-ohjaajien näkökulmasta. Eettisestä näkökulmasta perusteltua olisi antaa ääni improvisaatiotyöskentelyyn osallistuville ja erityisesti henkilöille, jotka ovat sosiokulttuurisen asemansa takia alttiimpia turvattomuudelle. Tässä tutkielmassa ohjaajien näkökulman esiintuominen on kuitenkin perusteltua, koska aikaisemman tutkimuksen valossa ryhmän vetäjällä on merkittävä rooli turvallisemman tilan rakentamisessa ja ylläpitämisessä (Erkutlu & Chafra, 2016; Holley & Steiner, 2005). Antamalla ääni improvisaatio-ohjaajille, voidaan hahmottaa, minkälaiset diskurssit ohjaavat ja tuottavat haasteita turvallisemman tilan edistämiseksi improvisaatiotyöskentelyssä. Tutkielman tavoitteet ovat linjassa YK:n kestävän kehityksen Agenda 2030 –toimintaohjelman (2015) kanssa, sillä tavoitteena on tuottaa tuloksia, jotka lisäävät tietoa turvallisempien tilojen rakentumisesta ja siten nivoutuvat laajempiin tavoitteisiin eriarvoisuuden vähentämisestä, hyvinvoinnista ja oikeudenmukaisuudesta.

6 TULOKSET

6.1 Jännitteet ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa

Tässä luvussa esitellään aineistosta tunnistetut keskeisimmät turvallisempaan tilaan liittyvät jännitteet sekä keinoja, joilla ohjaajat pyrkivät hallitsemaan jännitteitä improvisaatiotyöskentelyssä. Turvallisempi tila rakentuu sekä ryhmän keskinäisissä että ohjaajan ja ryhmän välisissä vuorovaikutussuhteissa, ja siksi tuloksiin nostettiin keskeisimpiä jännitteitä molemmilta suhdetasoilta. Ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmeneväksi jännitteeksi tunnistettiin intuitiivisuus–kontrolli, jonka alajännitteeksi luokiteltiin roolisuojan ja vastuun jännite. Lisäksi ryhmän keskinäisestä vuorovaikutuksesta tunnistettiin hyväksymisen ja tyrmäämisen jännite. Ohjaajan ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa ilmenevät pääjänniteparit ovat läheisyys-etäisyys sekä yksilöllisyys-tasapuolisuus. Läheisyys-etäisyys-jännitteeseen sisältyy lähestyttävyyden ja auktoriteetin sekä asiakeskeisyyden ja henkilökohtaisuuden alajännitteet. Seuraava kaavio havainnollistaa tuloksiin nostettuja jännitteitä.

6.1.1 Intuitiivisuus-kontrolli

Intuitiivisuuden ja kontrollin jännite tunnistettiin aineistosta yhtenä keskeisimpänä improvisaatiotyöskentelyssä ilmenevänä jännitteenä turvallisemman tilan näkökulmasta. Improvisaatio on perusluonteeltaan yllätyksellistä ja ennakoimatonta, minkä takia se vaatii toimiakseen nopeaa reagoitua, sillä aikaa harkintaan ei juurikaan ole. Turvallisemman tilan näkökulmasta harkitsemattomuus voi kuitenkin altistaa tilanteille, jotka aiheuttavat turvattomuutta. Haastateltavat nostivat esiin, että improvisaatiossa tulisi samanaikaisesti

tavoitella mahdollisimman intuitiivista ja spontaania ilmaisua, mutta kuitenkin pyrkiä kontrolloimaan omaa ilmaisua siten, että se ei aiheuta turvattomuutta ryhmässä. Tämä käy ilmi seuraavista vastauksista:

Se arvaamattomuus, sä et voi ohjaajana etkä tekijänä ihan oikeasti voi tietää kymmentä sekuntia aikaisemmin ennen kuin sut määritellään johonkin hahmoon, että miten sä tuut toimimaan siinä. Totta kai samaan hengenvetoon, vaikka se on kuinka spontaania niin totta kai siinä aina jotkut sosiaaliset jarrut on olemassa. (H2)

Siinä on semmoinen tietynlainen tasapainottelu siinä hommassa, että me uskalletaan olla tarpeeksi pöljiä ja että me pystytään leikkimään, mutta sitten samaan aikaan se, että pysyy se turvallisuus, että me ei käytetä rasistista tai muuten vähemmistöjä jotenkin hylkivää kieltä. (H8)

Edellä olevat vastaukset osoittavat, että improvisaatiossa tavoitellaan vapautumista estoista ja kontrollista, mutta toisaalta tarvitaan jonkinlaisia rajoja ja harkintaa turvallisemman tilan ylläpitämiseksi. Intuitiivisuus ja kontrolli ovat keskenään kilpailevia diskursseja, joiden välillä improvisaatiossa tasapainotellaan turvallisemman tilan edistämiseksi. Intuitiivisuus on välttämätöntä improvisaation onnistumiseksi, koska improvisaatio perustuu hetkessä reagointiin ja suunnittelemattomuuteen. Toisaalta tietynlaista kontrollia tarvitaan turvallisemman tilan luomiseksi. Improvisaation ennakoimattomaan luonteeseen kuvailtiin sisältyvän riski siitä, että improvisoija sanoo tai tekee jotain yllättävää, mikä rikkoo turvallisempaa tilaa:

Se on intuitiolaji ja kun se vapaus annetaan, sanotaan ihmiselle, että sano eka asia, mikä tulee mieleen, että älä ajattele mitään tai että nyt voi sanoa ihan mitä vaan niin nehän aiheuttaa aina vaaratilanteen tavallaan, koska silloin se voi sanoa se ihminen ihan mitä vaan. Ja se ei välttämättä ole sellaista, mitä kaikki haluaa kuulla. (H9)

Voi tulla ylilyöntejä ihan todella helposti. Mä ainakin oon semmoinen, että kun mä innostun, jos mä todella heittäydyn ja innostun, niin mä olen ihan rajaton. Mutta ei se silti anna mulle oikeutta loukata muita ja silti muillakin on oikeus sanoa, että hei toi ei ollut OK. Ja sitten mä yritän oppia siitä. (H10)

Me ollaan inhimillisiä olentoja ja meidän suusta tulee sammakoita ja meidän päässä on asioita, mitkä tulee, jos tehdään vaikka ABC-rinkiä missä sanotaan a:lla alkavia sanoja niin munkin suusta voi tulla joku semmoinen sana, jota mä en haluaisi tietää, mutta se nyt assosioituu tässä, että ne on myös vain sanoja sitten siinä. --täytyy myös muistaa sitä, että tää on myös alitajunnan pöyhimistä. (H5)

Kuten edeltävät vastaukset kuvaavat, intuitiiviseen ilmaisuun sisältyy riski siitä, että turvattomuutta aiheutetaan tahattomasti. Esimerkiksi assosiaatioharjoitteissa alitajunnasta voi pulpahtaa jotain harkitsematonta ja loukkaavaa, vaikka tarkoitus ei olisi tahallisesti loukata ketään. Toisaalta improvisaation toimimisen kannalta liiallinen kontrolli ja virheiden tekemisen pelko nähtiin ongelmana:

Varsinkin aikuisten kanssa mä sanon monesti, että hei nyt älkää sensuroiko itseänne, koska meillä aikuisilla on tosi voimakkaat lukot mitä saa, mitä mä kehtaan julkisesti sanoa ääneen ja mitä enemmän ehkä esiintymisjännitystä kokee niin sitä enemmän sä päässä koko ajan mietit, että voinko mä sanoa näin, mitä muut musta ajattelee. Jotta siitä lukosta pääsisi eteenpäin niin sun on sallittava kaikki mitä sieltä suusta voi tulla. (H1)

Se tunnelma voi olla hirvittävän arka ja pelokas silloinkin ja ehkä joskus juuri silloin, jos kaikki miettii sitä, että voidaanko tehdä jotain asiaa, että loukkaako tää mahdollisesti jotakin muuta ihmistä siinä ryhmässä tai ryhmän ulkopuolella. Että se voi muuttua ihan sen tavoitteen vastaiseksi, kun varsinkin korostetusti improssa pitäisi pystyä antaa alitajunnan viedä ja tuoda ehkä niitä omiakin stereotyyppioita ja ennakkoluuloja materiaaliksi sinne ja olla auki kaikkine haavoittuvaisuuksineen ja kaikkine heikkouksineen niin se voi pahimmillaan, mä oon kokenut, että se voi aiheuttaa siihen ryhmään sellaisen turvattoman olon. --semmoinen vaara on olemassa, että sitten hommasta tulee kauhean arkaa. (H2)

Jälkimmäisessä sitaatissa haastateltava toi esiin, että pyrkimys sensitiivisyyteen ja loukkaamattomuuteen voi joissain tilanteissa kääntyä tavoitteen vastaiseksi, jos ryhmässä aletaan pelkäämään virheiden tekemistä. Aineistossa toistui näkemys siitä, että monesti erityisesti aikuisilla on taipumus kontrolloida ilmaisuaan liikaa, jolloin improvisaatiosta tulee vaikeaa. Kontrollin tarpeen nähtiin kumpuavan improvisaation ennalta-arvaamattomuudesta, joka voi aiheuttaa osallistujille jännitystä, suorituspaineita tai pelkoa epäonnistumisesta.

Siinä on tietysti se ajatus, että ikään kuin teknisesti ottaen mitä tahansa voisi tapahtua, jos ei ole erikseen sovittu niin sitten siinä on aina se tuntemattoman pelko koko ajan läsnä ja siinä lakkeessa kiinni, tulee kaikki häpeä ja suorituspainee ja tällöinen onks mä tarpeeksi hyvä. (H4)

Ehdottomasti se spontaanisuus, koska että kun sä menet lavalle niin sä et tiedä mitä siellä tapahtuu, että onhan se pelottavaa, että pitää pystyä heittäytymään ja astumaan sinne tyhjän päälle. (H8)

Ohjaajien tekemien havaintojen mukaan improvisoijat tasapainottelevat sen kanssa, kuinka vapautuneesti ja intuitiivisesti itseään uskaltaa ilmaista, jotta ei vahingossa tee jotain, mikä loukkaa muita. Aineistosta havaittiin viitteitä siitä, että kontrollin diskurssi on voimistunut yhteiskunnallisen muutoksen myötä. Tämä ilmenee lisääntyneenä pohdintana siitä, mikä improvisaatiossa on hyväksyttävää ja mikä ei.

Huomaa että vaikka viisi vuotta sitten ei kukaan miettinyt tai kysynyt mitään. Nyt melkein joka ryhmän kanssa joskus tulee, joku heittää nimenomaan sen ilmoille, että "onko jossain raja mikä on raja?" Että kyllä se selkeästi nousee nykyään keskusteluun myös sillain itsestään. (H6)

Eletään semmoisessa murrosvaiheessa, että sitten että ne vitsit mitkä on tarkoittanut tavallaan hyvää aikaisemmin ei ehkä välttämättä enää tarkoita hyvää. --Ennen on paljon ookooppi esittää fluentisti eri sukupuolia vaikkapa, mutta sitten että nykyään sen tarkasteleminen siinä, että esitänkö mä tätä pilkkaavasti vai tuleeko tästä minkälainen katsojalle olo, niin se sitä sen tarkastelua sen pitää olla mun mielestä tossa jutussa. (H3)

Edeltävät vastaukset viittaavat siihen, että yleisesti tiedostavuus on lisääntynyt ja turvallisempaan tilaan liittyviä kysymyksiä pohditaan aiempaa enemmän. Kuten

ensimmäisestä vastauksesta tulee ilmi, monesti ryhmässä on entistä suurempi tarve määrittää rajat työskentelylle. Rajojen määrittämisen voidaan ajatella kytkeytyvän osaksi kontrollin diskurssia, joka toimii vastavoimana intuitiivisuuden ja vapauden diskurssille. Liiallisella rajoihin keskittymisellä ja kontrollin painottamisella nähtiin kuitenkin olevan riski, että etenkin ensimmäisiä kertoja improvisaatiota tekevät menevät "lukkoon":

Kyllä se nimenomaan on semmoinen mikä näkyy että menee helposti lukkoon, jos ruvetaan kauheasti sitä rajaamaan.-- jos ihmiset ekoja kertoja improaa ja sitten pistetään lista, että älä tee näin, niin kyllähän se sen sitten aika pelottavaksi tekee, että muistanko mä nyt kaikki mitä mä en saa tehdä. (H6)

Yhteisten rajojen määrittäminen koettiin turvallisemman tilan näkökulmasta olennaiseksi, mutta haasteeksi nimettiin ryhmän keskinäiset eroavaisuudet henkilökohtaisissa rajoissa. Haastateltavien mukaan ryhmän jäsenillä on usein erilaisia fyysisiä ja henkisiä rajoja sen suhteen, mikä koetaan turvalliseksi tai turvattomaksi.

Ihmisillä on vähän erilaiset rajat sen suhteen, että mikä kenellekin on turvallista, niin se olisi jokaiselle, että sitten jokainen olija osaisi huomata myös sen, että vaikka mä voisin mennä pidemmälle jossakin asioissa, niin se ei käy kaikille. (H6)

On tietenkin tiettyjä sääntöjä, jotka on tosi selkeät ja joiden sisälle se kokonaisuus rakentuu, mutta sitten koska siihen liittyy myös niin paljon sellaista, mikä on henkilökohtainen kokemus ja mikä voi olla vaikka sinulle ja minulle ihan erilainen kokemus jostain samasta tilanteesta, missä mä oon silleen, että "ei tässä ollut mitään" ja sä oot ihan rikki, "tää oli mulle liikaa". (H7)

Edeltävät vastaukset kuvaavat turvallisuuden kokemuksen subjektiivisuutta. Vaikka turvallisemman tilan kannalta on tärkeää pyrkiä löytämään yhteisiä rajoja ja sääntöjä, on mahdotonta luoda säännöstöä, jonka noudattaminen takaisi turvallisuuden tunteen jokaiselle. Improvisaatiossa osallistujat joutuvat tasapainottelemaan intuitiivisuuden ja kontrollin välillä, sillä vaikka jokin asia tuntuisi itselle intuitiivisesti oikealta, täytyy sitä punnita myös muiden ryhmän jäsenten kannalta. Ihmisillä voi esimerkiksi olla hyvin erilaisia käsityksiä siitä, minkälainen fyysinen kosketus koetaan turvalliseksi.

Mitä mä mietin on aina sitten se fyysinen kosketus, että kun improtessa siinäkin ihmiset on niin erilaisia. Joku voi kesken kohtausten olla niin vaan siinä roolin viemänä, että se kapsahtaa kaulaan ja sitten näkee toisen ilmeestä, että toisella onkin ehkä vähän isompi se reviiiri, että ei ehkä niin iholle tulemista kaipaisi. (H6)

Jos miettii nyt ensin fyysistä, fyysisen uhan olemassaoloa tai jonkunlaista koskemattomuuden tunnetta, niin siinä on sekä läheisyyden tai tämmöisellä positiivisella tavalla koskettamisen tai romanttisella tavalla esiintymisen puoli ja sitten taas näyttämöväkivallan puoli, mitkä on molemmat, ne on tässä keskenään aika erilaiset, mutta molemmissa on samantyyppinen se, että mikä on kenenkin oma tila ja minkälaisessa tilanteessa voi toista koskettaa ja minkälaisissa ei. (H7)

Kuten jälkimmäisessä vastauksessa kuvailtiin, improvisaatiossa fyysisellä kosketuksella voi olla monenlaisia tasoja. Koska improvisaatiossa voidaan esittää monenlaisia fiktiivisiä tilanteita, myös koskettaminen on erilaista riippuen siitä, mitä esitetään. Fyysinen koskettaminen voi olla esimerkiksi läheisyyttä, intiimiyyttä esittävää tai uhkaavuutta, väkivaltaa esittävää. Ryhmän jäsenillä voi olla erilaisia ja muuttuvia rajoja, minkälaisissa tilanteissa ja kenen kanssa koskettaminen tai kosketetuksi tuleminen tuntuu turvalliselta. Siksi osallistujat joutuvat jatkuvasti kontrolloimaan ja arvioimaan omaa toimintaansa improvisaatiossa tilannekohtaisesti.

Fyysiseen koskettamiseen ja läheisyyteen liittyvien rajojen lisäksi haastatteluissa nostettiin esille, että ryhmän jäsenten henkilökohtaiset rajat voivat myös henkisellä tasolla olla erilaiset. Henkisillä rajoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä ryhmän jäsenten kokemusta siitä, minkälaiset teemat ja sisällöt koetaan turvallisiksi tai turvattomiksi improvisaatiossa.

Toinen on se, että minkälainen olo ylipäänsä ottaen taas sitten henkisellä puolella siitä vaikka että minkälaisia sisältöjä käsitellään kohtauksissa. Ja se, että mitä se kenellekin tarkoittaa, niin siinäkin on se, että kun niitä ei ole etukäteen, kun me tehdään käsikirjoitettua teatteria, niin se on käsitelty etukäteen. Niistä asioista on keskusteltu. Niistä teemoista on keskusteltu ja siitä, että ketä ne henkilöahmot edustaa. Kaikki tää on sellaista, mikä usein mun mielestä improvisaation näkökulmasta tulee vähän silleen että "oho ai tämmöistäkin voi tulla". (H7)

Koska se on hetken taidetta ja siinä tapahtuvaa, niin koskaan se ei voi olla semmoista että sä voisit vakuuttaa ryhmään tulleen tulevalle, että tää on täysin turvallista ja koskaan ei tule mitään mikä olisi sinusta epämiellyttävää tai inhottavaa, että semmoiseen ei mun mielestä impron kanssa pystytä pääsemään. (H6)

Edeltävissä vastauksissa haastateltavat pohtivat, että improvisaatiossa henkilökohtaisten rajojen huomioiminen on haastavampaa ennakoimattomuuden takia. Improvisoidussa kohtauksessa voidaan päätyä käsittelemään yllättäviä teemoja tai tapahtumia, jolloin niistä ei ole voitu käydä keskustelua etukäteen. Vaikka osallistujat pyrkisivät kontrolloimaan omaa ilmaisuaan siten, että he eivät aiheuttaisi turvattomuutta ryhmässä, improvisaation ennalta-arvaamattomuuden takia riski henkilökohtaisten rajojen ylittymiseen on aina olemassa.

Aineiston perusteella intuitiivisuuden ja kontrollin välillä vallitsee jatkuva jännite improvisaatiossa, erityisesti turvallisemman tilan näkökulmasta. Osallistujien on tasapainoteltava näiden kahden diskurssin välillä pyrkiessään luomaan turvallisempaa tilaa improvisaatiossa. Intuitiivisuus on olennainen osa improvisaatiota, sillä se mahdollistaa spontaanin ja luovan ilmaisun hetkessä. Kuitenkin kontrollilla ja harkinnalla pyritään estämään

tilanteita, jotka voisivat aiheuttaa turvattomuutta ryhmässä. Vaikka osallistujat pyrkivätkin olemaan vapautuneita ja spontaaneja, heidän on samanaikaisesti arvioitava omaa toimintaansa turvallisemman tilan kannalta. Yhteisten rajojen määrittäminen ja henkilökohtaisten rajojen kunnioittaminen ovat keskeisiä tekijöitä turvallisemman tilan luomisessa, mutta haasteita aiheuttavat ryhmän jäsenten erilaiset käsitykset turvallisuudesta sekä improvisaation ennakoimattomuus, joka saattaa yllättäen johtaa tilanteisiin, joissa henkilökohtaiset rajat ylittyvät. Lisäksi kasvanut tiedostavuus sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ympärillä ilmenee kontrollin diskurssin painottumisena improvisaatiossa.

Roolisuoja-vastuu

Roolisuoja ja vastuun jänniteparilla tarkoitetaan tasapainoilua sen välillä, mitä kaikkea roolin suojissa voi tehdä ja kuinka paljon roolissa olijan täytyy kantaa vastuuta roolihahmon toiminnasta henkilökohtaisella tasolla. Roolisuoja tarkoituksena on tarjota roolihahmon esittäjälle vapaus tehdä asioita, joita ei omana itsenään tekisi. Toisaalta roolin varjolla ei voi tehdä mitä tahansa ja myös roolin toiminta fiktiossa voi aiheuttaa turvattomuutta. Aineistossa korostui roolisuojaan diskurssi, jonka mukaan improvisaatiossa tulisi olla vapaus esittää myös sellaisia hahmoja, jotka rikkovat turvallisempaa tilaa fiktion maailmassa. Vastakkaisesti diskurssiksi nousi kuitenkin käsitys siitä, että tekijöiden tulisi kantaa vastuuta siitä, että roolihahmo ei riko turvallisempaa tilaa oikeasti.

Fiktiossa mikään ei ole pyhää ja fiktiossa saa olla joku aivan toinen ihminen tai eläin tai huonekalu ku mitä ikinä normaalissa elämässä olisi. Totta kai semmoisilla rajoituksilla, että ei voi oikeasti, ei saa lyödä ketään tai vahingoittaa fyysisesti tai tälleen mutta mä oon pitänyt sitä myös semmoisena jotenkin pyhänä asiana, että siellä oikeasti voi vaikka esittää hyvin arveluttavaa hahmoa. (H2)

Toki siinä on se just että kun improssa on tavallaan se vapaus että sun pitäisi saada esittää tavallaan ihan mitä vaan. Mutta mun mielestä se pitää mennä kyllä sen hyvän maun rajoissa. (H3)

Ei voi roolissa tehdä mitä vaan, mutta jos siitä on yhteinen sopimus, niitten roolien kautta voidaan esittää sellaisia tilanteita, missä se turvallinen tila on rikottu. --Se menee silleen, että siinä on ne kaksi näyttelijää, jotka on tälleen jes tässä näin toisiaan kättelee ja kaikki on OK ja sitten niiden päällä on nää hahmot, joilla voi olla tavallaan minkä tyyppistä tahansa, mutta näiden näyttelijöiden välinen turvallisuuden tila pitäisi pysyä koko ajan. Ja toi taas sitten, että pysyykö niin mä en osaa sanoa. (H7)

Edeltävät vastaukset tuovat esiin roolisuojaan ja vastuun välisen jännitteen, jossa yhtäaikaaisesti fiktiossa on vapaus esittää epäsovinnaisia hahmoja tai tilanteita, jossa roolihahmo aiheuttaa turvattomuutta toiselle roolihahmolle, mutta kuitenkin rikkomatta turvallisempaa tilaa

oikeasti. Osaksi vastuun diskurssia kytkeytyy aineistossa toistuva näkemys fyysisen koskemattomuuden säilyttämisestä improvisaatiossa eli kenenkään ei pitäisi joutua pelkäämään tulevansa kosketetuksi tavalla, jolla ei itse halua. Fyysisen koskettamisen sijaan roolisuojan ja vastuun välinen jännite ilmeni voimakkaammin fiktion sisältöjä koskevassa pohdinnassa:

Toikin on ehkä semmoinen tasapainoteltava asia, että mitä asioita koskee se tai millä tavalla ja mitä asioita ne turvallisen turvallinen tila ja inklusiivisuus niin mitä ne koskee ja kuinka paljon niiden tarvitsee puuttua siihen fiktion, niin se on semmoinen, mikä on vielä vaiheessa ja siihen ei osaa vastata vielä siis kukaan. (H9)

Mun mielestä se ei ole mikään oikeutus siihen, että mun hahmo nyt on kusipää, että mä tulen nyt vaikka kourimaan tai että mä voin olla rasisti. Okei se on ehkä eri asia toisaalta, että... Onko se eri asia? Nyt tää on just sitä, että mä oon epävarma tästä-- mun mielestä jos se menee ohi sovittujen rajojen, yhteisten pelisääntöjen niin se on väärin, mutta sitten taas toisaalta mietin sitä, että onko tää nyt mun oma, näkyys mun oma arvomaailma tässä, että jos esimerkiksi sulla on hahmo joka sitten suoltaa vaikka tosi jotain rasistista tai muuten syrjivää tai misogyynistä tai muuta matskua lavalla, niin onhan sekin tavallaan rajojen yli menemistä, mutta on erilaisia rajoja ja se on teema mitä käsitellään eikä ehkä niinkään ihminen johon konkreettisesti kajotaan. (H4)

Jälkimmäisessä vastauksessa eräs ohjaaja pohti, voiko turvallisempaa tilaa rikkoa roolihahmossa sisältöjen tasolla. Pohdintaa herätti, että voidaanko esimerkiksi rasistinen hahmo kokea turvallisempaa tilaa rikkovaksi, vaikka rasismi tapahtuisi fiktiossa. Toisaalta aineistossa korostui roolisuojan diskurssi ja näkemys siitä, että improvisaatiossa pitäisi voida käsitellä vaikeitakin aiheita ja tehdä roolihahmoja, joiden kanssa ei itse ole samaa mieltä tai kenen toimintaa ei pidä hyväksyttävänä.

Siihen fiktion on hirveän vaikea puuttua sen takia, että teatteri on tarinankerronnan laji. Jotta me voidaan tehdä näytelmä vaikka sankaruudesta, niin siellä pitää olla se pahis, joka on jonkun sortin sortaja, että sitten jos me ei saada enää näytellä sortajaa tai näytellä sorrettuja uhreja niin sitten se estää teatterin tapahtumasta. (H9)

Mun mielestä draamassa olisi kauhean tärkeä se samaistuminen ja niitten hahmojen asemaan meneminen ja jonkinlainen ymmärtäminen kuin se, että me lähdetään miettimään, mitkä on kiellettyjä teemoja, mitkä on kiellettyjä teemojen käsittelytapoja ja mitä ei missään nimessä saa tehdä tänne fiktion-- . Rajat pitää olla mutta ne pitää olla jotenkin riittävän laajat. (H2)

Haastateltavat korostivat eroa fiktiivisen todellisuuden ja sosiaalisen todellisuuden välillä. Fiktiossa toimitaan roolihahmossa, ei omana itsenä. Jotta improvisoijat uskaltavat tehdä fiktiivisiä hahmoja, heidän täytyy luottaa, että roolihahmoa ei samaisteta heihin itseensä.

Itse tietysti ammattilaisena olen sitä mieltä, että roolisuojassa voi hyvinkin tapahtua tosi paljonkin asioita. --kyllä roolin suojan pitää suojata myös näyttelijää, että tarkoitan siis sitä, että näyttelijästä ei automaattisesti tule natsia, vaikka hän näyttelee hitleriä niin hän ei silti siviilinä ole natsi. (H9)

Siinä kun kaikki tekee sitä improa niin kaikki tietää että kuinka haastava tilanne se on, niin sitten yleensä ne tekijät osaa itsekin laittaa tommoiset sen piikkiin että kun sä oot siinä pakotetussa tilanteessa että kun olisi mun vuoro nyt tehdä tai sanoa jotakin niin sitten sieltä voi joskus tulla jotain sellaista mitä sä et oikeasti edes, mitä mieltä sä et ole, että siinäkin ehkä vähän tulee myös se roolin suoja sitten, että niitä pystytään laittamaan sen esitetyn roolihahmon piikkiin eikä ajatella, että toi henkilö nyt loukkasi mua tässä vaan että se on se roolihahmo joka sen nyt sanoi. (H6)

Osa haastateltavista koki tärkeänä, että fiktiossa voidaan esittää tilanteita, jossa turvallisempi tila ei toteudu, koska se mahdollistaa ympäröivän maailman tutkimisen. Fiktio tasolla käsitellyistä vaikeista teemoista voidaan saada aikaan rakentavia ja opettavaisia keskusteluita.

Parhaimmillaanhan jos siellä on vaikka tämmöistä loukkaavaksi tulkittavaa käytöstä ollut fiktiossa, niin parhaimmillaanhan siitä saa helkkarin hyvät keskustelut siihen reflektointiin, mitä ei välttämättä tapahtuisi, jos siellä ei tapahtuisi mitään loukkaavaa tai että kaikki vaan toimisi silleen oppikirjamaisesti. (H2)

Sitten tietenkin myöskin sen keskustelua yleisellä tasolla siitä, että mitä kaikkea voi tulla, koska siellä on myöskin kaikkea sellaista asiaa, mitkä tulee, että eihän ne tule mistään tyhjyydestä vaan useinhan ne myöskin reflektoi jollakin tavalla tai heijastaa meidän omia kokemuksia tai meidän yhteiskuntaa jollakin tavalla, niin se on myös mun mielestä tosi kiinnostavaa. --me voidaan hyvin tehdä myös semmoisia henkilöahmoja, jotka on loukkaavia, mutta sitten meidän täytyy miettiä sitä, että mitä niille tapahtuu, minkälaisia tarinoita me kerrotaan. Ja se on taas, mitä meidän täytyy miettiä koko sen ryhmän kanssa yhdessä. (H7)

Roolisuojan nähdään mahdollistavan rankkojen ja kiistanalaisten aiheiden tutkimisen improvisaatiossa, minkä takia vapautta tehdä myös kyseenalaisia tai loukkaavia roolihahmoja pidettiin tärkeänä. Muutamassa haastattelussa nousi esiin kokemuksia siitä, että roolisuojan ja vastuun välinen jännite on aiheuttanut konflikteja ryhmän sisällä.

Nyt kun oppilaat on niin tiedostavia ja ne ottaa keskusteluun ja ne puhuu niistä asioista mikä on hyvä asia, mutta se on jopa kääntynyt välillä siihen suuntaan, että impronkin sisällöt että kun mä sanon siellä tunnilla että nyt täällä tunnilla saa tulla kaikenlaista sisältöä ja sitten jos siellä tulee jotain tosi hirveätä ja misogynististä sisältöä ja sitten me käsitellään sitä niin sitten siellä jotkut triggeröityy ja loukkaantuu henkilökohtaisella tasolla ja rupeaa haukkumaan sitä näyttelijää ja siitä tulee siis ihan kamalaa. Ollaan jopa siellä toisella puolella, että enää ei pystytäkään puhumaan siitä teatteristakaan niinku teatterina-- semmoisen asian kanssa tasapainottelu, että kuitenkin se on vain teatteria ja teatteri on tarinankerronnan laji, että täällä ei nyt kukaan representoi itseään näissä sisällöissä mitä me tehdään. (H9)

Edeltävä vastaus osoittaa, että toisinaan ryhmässä ollaan eri mieltä siitä, kuinka paljon vastuuta näyttelijän täytyy kantaa tekemästään roolihahmosta. Haastateltava näkee kuitenkin ongelmallisena, jos roolisuoja ei toteudu ja roolihahmo rinnastetaan sitä esittäneeseen henkilöön. Eräs haastateltava kertoi tilanteesta, jossa stereotyyppisen hahmon esittänyttä henkilöä kohtaan esitettiin kritiikkiä toisen ryhmäläisen toimesta. Hän kuvaili, että roolihahmon esittäjää kohtaan "hyökättiin" henkilökohtaisella tasolla.

Nyt se kääntyi jotenkin sitä ihmistä kohtaan, joka esitti sitä roolityötä, että se tavallaan samaistettiin se rooli sillä tavoin, että sä oot varmaan vähän stereotyyppisesti ajatteleva ihminen, kun tommoisien hahmon teet. (H2)

Ohjaajien näkökulmasta roolisuojan ja vastuun välinen jännite ilmenee ryhmän keskinäisinä erimielisyyksinä esimerkiksi siitä, minkälaisia sanoja fiktiossa voi käyttää, minkälaisia hahmoja voi esittää ja minkälaisista asioista voi vitsailla.

Yhen ryhmän kanssa kun opetin niin niillä oli tosi hyvä flow, mutta sitten jossain kohtaa se alkoi tökkiä, koska sitten se huomasi että tää yksi henkilö sillä oli niin erilainen huumorintaju ja erilainen käsitys siitä, että mitä voi sanoa mitä rooleja voi esittää, että voiko esittää kehitysvammaista niin sitten se vaikkapa esimerkiksi missä, minkälaisissa jutuissa. (H3)

Ihmisillä on erilaisia huumorin tasoja, vaikka just se, että jos me tehdään vaikka joku kohta missä vähän silleen vaikka kristinuskoa käsitellään jollain tavalla tai tehdään, joku esittää vaikka jeesusta ja siinä on jotain humoristisia elementtejä niin miten se taas sitten saattaa vaikuttaa semmoisiin osallistujiin, jotka vaikka on tosi uskonnollisia, että kokeeko he sen jotenkin sitten taas pilkkaavana. (H8)

Ryhmän jäsenillä voi olla eriäviä käsityksiä siitä, minkälaisista asioista voidaan vitsailla ja minkälaisille asioille voidaan nauraa. Jos koko muu ryhmä pitää hauskana jotain, minkä itse kokee loukkaavaksi, voi olla vaikea kokea oloaan turvalliseksi ryhmässä. Vaikka roolisuojan diskurssi korostui aineistossa, vastuun diskurssi nähtiin tärkeäksi ryhmän toimimisen ja turvallisemman tilan kannalta.

Se voi olla sulle ihan hauskaa ja se voi olla tosi monelle hauskaa, mutta jollekin se voi olla loukkaavaa ja silloin tavallaan se pitää käsitellä, koska se on vaan fakta, että ei me voida tehdä semmoista, ei me voida toimia ryhmänä tai se ryhmä ei voi toimia jos siellä koko ajan loukataan jotakin. (H3)

Aineiston perusteella roolisuojan ja vastuun välinen jännite ilmeni erityisesti ryhmässä, joissa oli eri ikäpolvien edustajia. Eräs haastateltava kertoi, että joutui puuttumaan henkilön toimintaan, joka toistuvasti teki seksuaalissävyytteisiä tarjouksia kohtauksissa, vaikka muut kokivat tämän epämukavana. Tästä seurasi keskustelu, jossa ikäpolvien väliset erot tulivat näkyväksi:

Mä heitin sillain yleisesti kysymyksen ilmoille, että lähdettiinks tässä menemään taas nyt vähän sinne mistä on puhuttu, että ei pitäisi ja sitten mä en muista, että oliko se tää henkilö itse vai joku muu, joka oli vähän sellain että "joo no sinne mentiin taas". Sitten siitä alkoi semmoinen vyyhti purkautua, että niitä oli, tää oli siis iäkkäämpi henkilö ja sitten toinen myös eläkeläinen, niin ne alkoi sitten purkaa tavallaan sitä, että kun nykyaikana ei enää mitään saa, että ollaan niin herkkiä ja kaikesta tulee ja siinä vaiheessa ne otti sitten jopa käyttöön n-sanon, että ne oli sillain että kun ei edes sitä saa käyttää. No sitten siinä vaiheessa siinä on nuorempia siinä porukassa, jotka sitten oli, että eikö se ole ilman muuta selvä ja sitten ne jatkoi, että kun eihän nykyään tiedä koskaan, että mitä saa ja sitten se joku nuorempi siellä sanoi, että no kyllä siihen ihan maalaisjärki riittää, että kun vähän pohtii asioita. (H6)

Edeltävä vastaus kuvaa kahden diskurssin yhteentörmäystä. Tilanteessa osa ryhmästä osoitti turhautumista muuttuviin käsityksiin sensitiivisyydestä ja inklusiivisuudesta. Heidän näkökulmansa kiinnittyi intuitiivisuuden ja roolisuojan diskurssin puolesta puhumiseen. Kun taas osan oli vaikea ymmärtää, miksi esimerkiksi rassististen sanojen käyttäminen pitäisi olla sallittua, mikä voidaan nähdä kontrollin ja vastuun diskurssin painottamisena.

Aineistosta havaittiin, että ohjaajien näkökulmasta molempien diskurssien läsnäolo on tärkeää improvisaation ja turvallisemman tilan kannalta. Roolisuojan diskurssiin sisältyy käsitys siitä, että improvisaatiossa tulisi olla vapaus esittää hahmoja ilman, että roolihahmoja rinnastetaan niitä esittäneisiin henkilöihin. Toisaalta vastuun diskurssiin sisältyy käsitys siitä, että roolihahmon esittäjällä on vastuu huomioida turvallisemman tilan näkökulma tekemisessä. Jännite ilmenee ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa jatkuvana tasapainotteluna sen välillä, mikä fiktion maailmassa on hyväksyttävää ja kuinka paljon osallistujien täytyy kantaa vastuuta esittämistään roolihahmoista.

6.1.2 Hyväksyminen-tyrmääminen

Hyväksymisen ja tyrmäämisen jännitepari tarkoittaa improvisoijan yhtäaikaista tavoitetta noudattaa improvisaation peruseriaatetta tarjousten hyväksymisestä, mutta kuitenkin pitää omista rajoista huolta ja tarvittaessa tyrmätä turvattomuutta aiheuttava tarjous. Improvisaatio vaatii toimiakseen kanssaimprovisoijan tarkkaa kuuntelemista ja tarjousten hyväksymistä. Kuitenkin, jos osapuolet jatkuvasti tyrmäävät toistensa tarjouksia, kohtaaminen menee eteenpäin. Aineistosta nousi näkemys siitä, että turvattomuutta aiheuttavan tarjouksen kohdatessaan improvisoija joutuu punnitsemaan, noudattaako hän improvisaation sääntöä hyväksymisestä vai toimiiko hän sääntöä vastaan ja tyrmää tarjouksen.

Siinä tulee sitten se, että se osallistuja joutuu miettimään, että nyt on niin hirveä tarjous, että mun on pakko toimia impron sääntöjä vastaan. (H6)

Edeltävästä vastaus osoittaa, että improvisaatiossa saatetaan helposti kokea painetta hyväksyä toisen tekemä tarjous, koska tyrmäämisen ajatellaan rikkovan improvisaation sääntöjä. Hyväksymisen diskurssiin voi liittyä riski siitä, että osallistuja kokee painetta suostua sellaiseen toimintaan, johon ei oikeasti haluaisi suostua. Eräs haastateltava nimesi jännittämisen yhdeksi tekijäksi, joka voi vaikeuttaa omista rajoista kiinni pitämistä:

Kyllähän joku voi suostua improssa siis myös ihan siis johonkin sellaiseen toimintatapaan ihan siis siitä, että se jännittää niin paljon mihin ei haluaisi mennä tai ne voi olla jotain sisältöjä, että kyllähän se mun mielestä on olemassa se vaara aina. (H2)

Hyväksymisen diskurssiin sisältyy toisinaan käsitys siitä, että improvisaatioissa kaikkeen täytyy suostua. Osa haastateltavista kertoi, että heidän kokemuksensa mukaan hyväksymisen periaatetta on väärinkäytetty ja sen varjolla on rikottu turvallisempaa tilaa.

Tämmöisessä englanninkielisessä impromaailmassa on niin voimallisesti menty sillä "yes and"-tyyppisellä ja sillä on tehty niin paljon pahaa ja sanottu, että no kun aina pitää sanoa "kyllä", että kaikkeen täytyy suostua ja aina sanotaan, että pitää hyväksyä. (H7)

Se voi myöskin olla vallankäytön väline se "joo ja" että mä voin mennä lavalle ja mä tiedän, että mä saan ton toisen tekemään mitä tahansa koska sen on pakko sanoa "joo ja". --varsinkin jos esiintyy, niin kyllähän yleisö näkee sen, että tällä tyyppillä on huono olla täällä lavalla ja itsekin oon nähnyt joskus semmoisia juttuja jossain kansainvälisillä festivaaleilla, missä on tullut semmoinen fiilis, että nyt tuo nainen on pistetty tuonne nelinkontin haukkumaan koiraksi ja tuolta toinen tulee nylyttämään sitä takaapäin tyyliin niin kyllä siinä tulee vähän semmoinen olo että ei tätä tarvitsisi nähdä tai että kyllä tuossa tilanteessa nyt pitäisi olla semmoinen mahdollisuus, että ei tarvitse olla siinä, että musta se semmoinen liika absoluuttisuus impron sääntöjen kanssa on semmoinen vaaran paikka. (H8)

Kuten edelliset vastaukset osoittavat, ohjaajat tunnistavat ehdottoman tarjousten hyväksymisen diskurssin olemassaolon, jossa on riskinä, että hyväksymisen periaatetta käytetään vallankäytön välineenä. Eräs haastateltavista kertoi esimerkkinä, että on itse aikanaan suostunut improvisaatioissa asioihin, joihin ei enää nykyisellä tietämyksellään suostuisi.

Kyllä mä näen siinä uhkaa siis semmoista, että itsekin olen joutunut semmoisiin tilanteisiin, joita miettii, että en olisi ehkä, jos olisin tässä ajassa tehnyt sen kohtauksen, niin en olisi ehkä mennyt raiskattavaksi. (H3)

Aineiston perusteella hyväksymisen diskurssiin liittyy usein ohjaajien näkemyksen mukaan virheellinen käsitys siitä, mitä hyväksymisellä improvisaatioissa oikeasti tarkoitetaan. Lähes jokaisessa haastatteluissa korostui ohjaajien ajatus siitä, että hyväksymisen periaate ymmärretään ja sitä opetetaan monesti väärin.

Tässä on nyt tämmöinen improvisaatio-ongelmallinenkin asia, että mun mielestä sitä "joo ja" -asiaa opetetaan vähän väärällä tavalla yleismaailmallisesti. Sitä opetetaan niin, että näyttelijän pitäisi hyväksyä sokeasti kaikki tarjoukset mitä annetaan --improvisaatiota jotenkin helposti opetetaan niin että joo kaikki pitää hyväksyä, että jos toi toinen ehdottaa, että se raiskaa sut niin sitten sun pitää sanoa, että joo OK ja näin. Ei se mene niin. (H9)

Haastateltavien mukaan hyväksymisen periaatteen tavoitteena on viedä toimintaa eteenpäin. Tarjouksien hyväksyminen on olennaista improvisaation toimimiseksi, mutta toisinaan tyrmääminen voi olla välttämätöntä omista rajoista kiinni pitämiseksi.

Sen takia pitäisi hyväksyä mitä tahansa sieltä tulee, ettei se jää jankkaamaan ja ettei se mene liiaksi psykologisoinniksi tai että se lähtee nopeammin semmoiseen toimintaan. Mutta kyllä siltikin sulla on täysi oikeus sun omiin rajoihin ja siihen mikä on sallittua ja hyväksyttävää siellä niin kun impron sääntöjä noudattaen tehdään, että ei se ole mun mielestä mikään sääntö semmoinen mitä pitää kunnioittaa ja noudattaa. (H10)

Se hyväksyntä ja "joo ja" sanominen saa asiat menemään eteenpäin niin se on kaiken pohja, mutta se ei tarkoita sitä, että me ei koskaan saataisi sanoa ei, että jos joku asia häiritsee tai mä en halua tehdä sitä niin mun mielestä ehdottomasti saa kieltäytyä-- Tavallaan, että me luetaan jostain kirjasta jotkut säännöt ja sitten me pidetään niistä kynsin hampain kiinni niin sitten se loppupeleissä saattaa aiheuttaa just tätä turvattomuutta ja se saattaa myöskin rajoittaa asioita ja impron tekemistä mun mielestä. (H8)

Hyväksymisen diskurssiin liittyy ensinnäkin käsitys siitä, että improvisaatio perustuu tarjousten hyväksymiselle. Tarjousten hyväksyminen käsitetään improvisaation pohjana ja edellytyksenä toiminnan jatkuvuudelle improvisaatiossa. Tyrmäämisen diskurssiin liittyy käsitys siitä, että tyrmääminen koetaan improvisaation sääntöjä vastaan toimimiseksi. Samalla tyrmääminen voi kuitenkin olla jossain tilanteissa välttämätöntä turvallisuuden näkökulmasta. Ongelmalliseksi koettiin erityisesti hyväksymisen diskurssiin liitetty käsitys siitä, että kaikkeen täytyy suostua. Hyväksymisen ja tyrmäämisen jännite ilmenee ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa tasapainotteluna sen välillä, kuinka paljon improvisoija pyrkii noudattamaan hyväksymisen periaatetta ja millaisissa tilanteissa tyrmääminen koetaan parhaimmaksi ratkaisuksi turvallisemman tilan näkökulmasta. Erään haastateltavan mukaan ideaalitulanteessa osallistujat noudattaisivat hyväksymisen periaatetta ilman, että he kokisivat painetta suostua kaikkeen.

Haluaisi tavallaan löytää semmoisen kultaisen tavan siihen, että mikä olisi just se turvallinen tapa ja että saisi sellaisia itsevarmoja tyyppisiä, jotka tavallaan tietää teknisesti mitä se "yes andaminen" on, mutta osaa myös ottaa huomioon sen, ettei tarvitse tehdä kaikkea, että miten nää saa yhteen. (H4)

Aineiston perusteella improvisaatioon liittyy vahvasti hyväksymisen diskurssi, johon sisältyy lähtökohtainen tavoite hyväksyä toisen tekemä tarjous. Tyrmääminen käsitetään monesti improvisaation sääntöjä vastaan toimimiseksi, minkä takia ryhmässä voidaan kokea painetta suhtautua hyväksyvästi kaikkeen, mitä improvisaatiossa tapahtuu. Haasteena on löytää tasapaino hyväksymisen ja tyrmäämisen välillä, jotta improvisaatio voi edetä turvallisella ja toimivalla tavalla.

6.2 Jännitteet ryhmän ja ohjaajan välisissä vuorovaikutussuhteissa

Turvallisemman tilan näkökulmasta ohjaajan ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa ilmeneviksi keskeisimmiksi jännitteiksi tunnistettiin läheisyyden ja etäisyyden jännite sekä yksilöllisyyden ja tasapuolisuuden jännite. Jännitteet kumpuavat erityisesti ohjaajan ammattirooliin liittyvästä vastuusta ja valta-asemasta sekä osallistujien erilaisista tarpeista ja rajoitteista.

6.2.1 Läheisyys-etäisyys

Läheisyyden ja etäisyyden jännitteellä tarkoitetaan ohjaajan yhtäaikaista pyrkimystä tehdä itsestään helposti lähestyttävä ja luoda henkilökohtaista suhdetta ryhmään, mutta kuitenkin säilyttää ammattirooliin kuuluva etäisyys ja valta-aseman tuoma vastuu suhteessa ryhmään. Läheisyyden ja etäisyyden jännite jakautuu kahteen alajännitteeseen, jotka ovat lähestyttävyyso- auctoriteetti sekä asiakeskeisyys-henkilökohtaisuus.

Lähestyttävyyso- auctoriteetti

Lähestyttävyyden ja auctoriteetin jänniteparilla tarkoitetaan ohjaajan samanaikaista pyrkimystä tehdä itsensä helposti lähestyttäväksi ja osoittaa haavoittuvaisuuttaan, mutta kuitenkin pitäytyä selkeästi ryhmän ohjaajan roolissa. Aineistosta havaittiin, että ohjaajat pyrkivät edistämään turvallisempaa tilaa tasapainottelemalla lähestyttävyyden ja auctoriteetin ilmaisemisen välillä.

Se, että hierarkioita ei olisi, on mun mielestä tosi oleellinen juttu improssa, että meillä kukaan ei ole toista korkeammassa asemassa-- Totta kai siinä silti sä oot kaksoisroolissa, sä oot myös se vetäjä ja sen tilan pitäjä. (H1)

Mä ajattelen, että opettajana niiden pitää pystyä luottaa siihen, että mulla on se homma hanskassa, että mä en voi heittäytyä liian kaveriksi, mutta sitten taas toisaalta mun pitää olla niin kuitenkin läheinen ja rento, että ne uskaltaa mun seurassa tehdä ja olla, että ehkä semmoinen että pitää itekin olla valmis laittamaan itsensä likoon ja mokaamaan siellä, että tulee semmoinen rento ilmapiiri. Että, että se on jotenkin jännä, se on jotakin siitä semmoisen opettajan ja sitten taas toisaalta semmoisen innostajan ja kanssakulkijan välimaastosta ehkä. (H6)

Lähestyttävyyden diskurssiin sisältyy käsitys siitä, että improvisaatiossa ohjaajan täytyy tehdä itsensä helposti lähestyttäväksi ja haavoittuvaiseksi, jotta ryhmään muodostuisi rento ilmapiiri, jossa uskalletaan osallistua, kokeilla uusia asioita ja jakaa ajatuksia. Moni

haastateltava kuvasi suhdettaan ryhmään tasavertaisena "kanssakulkijana" tai "kanssaoppijana". Haastatteluissa korostui ohjaajien pyrkimys häivyttää omaa auktoriteettiasemaansa suhteessa ryhmään. Lähestyttävyyden diskurssiin liittyy ohjaajien tavoite tehdä itsestä turvallinen ryhmän silmissä, jotta osallistujien ei tarvitsisi jännittää tai pelätä ohjaajaa. Samanaikaisesti ohjaajat kuitenkin pyrkivät viestimään ryhmälle, että heillä on tilanne hallinnassa.

Jotta mä saan ihmiset osallistumaan niin mun täytyy osoittaa olevan vaaraton, että multa ei tule mitään negatiivisia yllätyksiä kesken koulutuksen. (H5)

Heillä ei ole mitään pelättävää, jos mäkin uskallan ollaan alastatuksessa ja näin niin hekin uskaltaa olla ja heillä ei ole mitään hätää.--Että sitten mä kuitenkin tiedän loppupeleissä, että miten tää homma menee ja sitten muutamia joitain oppilaita on aina sitten niitä tyyppejä, jotka jotenkin pelkää että se opetus ei tapahdu tai että että he ovat tunneilla turhaan tai jotain että mä en tiedä mitä mä oon tekemässä niin sitten uskon, että heidänkin mieltään rauhoittaa sitten se, että mä voin välillä ottaa tosi vahvasti ohjat. (H9)

Se on vähän semmoinen ristiriitainen tilanne itsellekin, että toisaalta alhaisella statuksella, että on helposti lähestyttävä, mutta sitten taas kun mä näen porukkaa ekaa kertaa ja varsinkin jos on joku tilauskeikka johonkin firmaan niin, kyllähän mun tietyllä tavalla täytyy mennä semmoisessa asiantuntijaroolissa myös ja sillain itsevarmana, jotta ne edes lähtee siihen mukaan. (H6)

Haastatteluissa toistui näkemys siitä, että turvallisuuden kannalta ohjaajan täytyy ilmaista myös auktoriteettia suhteessa ryhmään. Auktoriteetin diskurssiin sisältyy käsitys siitä, että tietynlainen jämäkkyys ja tilanteen hallussa pitäminen tuo ryhmälle turvaa.

Mä koen, että mä en ole mikään hirveän ylästatus ohjaaja, mutta sitten kyllä se status pitää pitää semmoisella tasolla, että ihmisillä on semmoinen olo, että toi on opettaja ja sillä on langat hallussa siinä. (H8)

Mä ajattelen, että turvallisuuden kannalta se vaatii sen, että ei voi ihan sillain alakautta mennä, jotta opiskelijalla olisi kuitenkin olo, että tuolla on kaikki langat käsissä tässä hommassa, että täällä on turvallista olla, että se tietää mitä se tekee ja se on meidän puolella ja että se puuttuu oikeasti, jos tapahtuu jotain sellaista, mikä vaatii sitä puuttumista. (H6)

Turvallisemman tilan näkökulmasta auktoriteetin diskurssiin kytkeytyy käsitys siitä, että ohjaaja on vastuussa toiminnan vetämisestä turvallisesti. Auktoriteetin ilmaiseminen voi tuoda ryhmälle turvaa siitä, että ohjaajalla on valtaa ja vastuuta puuttua turvattomuutta aiheuttavaan toimintaan. Ohjaajat joutuvat kuitenkin tasapainottelemaan sen välillä, kuinka paljon ja minkälaisissa tilanteissa auktoriteettia kannattaa ilmaista, jotta se ei etäännytä heitä ryhmästä liikaa. Henkilökohtaisen suhteen luomista ja helposti lähestyttävyyttä pidettiin tärkeänä, jotta ohjaajalle uskalletaan jakaa ajatuksia.

Iso vastuu ehdottomasti jotenkin se, että ihmisillä on turvallinen olo tulla siihen tilaan, että niillä on myöskin tavallaan vähän semmoinen puolustaja tietyllä tavalla, että ne voi ajatella, että mä oon niiden puolella ja mä oon täällä heitä varten, että jos heille tulee joku ongelma joko siinä harjoitteen tekemisessä tai siinä ryhädynamiikassa tai siinä turvallisuuden tunteessa, että mä oon se ihminen, jonka puoleen he voi kääntyä. Niin pitää myöskin pystyä tekemään itsestään tarpeeksi turvallinen ja lähestyttävä siinä tilanteessa. (H8)

Edeltävä vastaus osoittaa, että sekä lähestyttävyyttä että auktoriteettiä koettiin turvallisemman tilan näkökulmasta merkittäviksi. Lähestyttävyyden ilmaisemisen nähtiin madaltavan kynnystä kertoa ohjaajalle turvattomuudesta. Samalla auktoriteetin ilmaisemisen nähtiin viestivän ryhmälle siitä, että ohjaajalla keinoja puuttua ja vaikuttaa ryhmässä ilmeneviin ongelmiin.

Asiakeskeisyys-henkilökohtaisuus

Asiakeskeisyyden ja henkilökohtaisuuden jännitteellä tarkoitetaan ohjaajan tasapainottelua sen välillä, kuinka paljon hän rakentaa henkilökohtaista suhdetta osallistujiin ja missä määrin hän pyrkii säilyttämään ammattirooliin sopivan etäisyyden suhteessa ryhmään. Jännite ilmeni erityisesti sellaisten ohjaajien haastatteluissa, jotka työskentelivät saman ryhmän kanssa pidemmän aikaa. Turvallisemman tilan näkökulmasta pidettiin tärkeänä, että toiminnalla on selkeät raamit ja ohjaajan työnkuva pysyy selkeänä.

Mä haluan luoda sen henkilökohtaisen suhteen ja olla lähestyttävä ja haluan tietää mitä opiskelijat ajattelee, minkälaisia ajatuksia niillä on, mutta mulla on selkeä tehtävä siinä, että mun tehtävä on olla sen ryhmän ohjaaja. Se säilyy myöskin mun mielestä turvallisena se näkökulma siitä, että miten täällä toimitaan tai mitä täällä tehdään. (H7)

Edeltävästä vastauksesta tulee ilmi, että ohjaaja kokee tärkeäksi luoda henkilökohtaista suhdetta osallistujiin. Hän pyrkii olemaan helposti lähestyttävä ja haluaa tietää, mitä osallistujat ajattelevat. Samalla hän kuitenkin pyrkii säilyttämään oman roolinsa ryhmän ohjaajana selkeänä, minkä hän kokee turvallisuutta lisääväksi tekijäksi. Henkilökohtaisuuden diskurssiin sisältyy näkemys siitä, että ohjaajan tulee kohdata osallistujat ajatuksineen ja tunteineen henkilökohtaisesti. Henkilökohtaisten asioiden jakaminen nähtiin luottamussuhdetta vahvistavaksi tekijäksi, minkä nähtiin olevan olennainen osa turvallisemman tilan rakentumista.

Pitää jakaa jollain tavalla asioita, että tulee se luottamus siellä. Siis en tarkoita mitään omaa elämäntarinaa tarvitsisi jakaa, mutta että jotain sun pitää antaa jotain siihen ryhmään kuitenkin jotain henkilökohtaista, että voi luottaa. (H10)

Toisaalta aineistoissa korostui asiakeskeisyyden diskurssi, johon sisältyy tavoite säilyttää ohjaajan ammattirooli selkeänä suhteessa ryhmään. Asiakeskeisyyden diskurssi ilmenee pedagogisten tavoitteiden painottamisena vuorovaikutuksessa ryhmän kanssa.

Se on tosi iso rooli toi opettajan ja ohjaajan rooli, että mun suhde oppilaisiin on tietyllä tavalla tosi kaverillinen ja ystävällinen ja ystävämäinen mutta sitten myös mulla on aika tiukka auktoriteetti, että mä puhun myös hirveän suoraan asioista ja sanotan aika suoraan asioita. Mutta mä pyrin tekemään sen vahvasti aina sidottuna pedagogiikkaan, ettei se ole henkilökohtaista tai vaikuta henkilökohtaiselta, että tuosta mä en tykkää ja sen takia mä annan sille palautetta vaan että se on aina sidottu pedagogiaan kaikki. (H9)

Edeltävässä vastauksessa ohjaaja kuvaa suhdettaan oppilaisiin läheisenä, mutta hän pyrkii pitämään opetustilanteessa pedagogiset tavoitteet vuorovaikutuksen keskiössä. Vastaus osoittaa, että ohjaajan ja ryhmän välinen suhde rakentuu ensisijaisesti asiakeskeisyyden ympärille, jossa tavoitteena on opettaminen ja oppiminen. Ohjaaja siis rakentaa suhdetta osallistujiin ensisijaisesti ammattiroolin näkökulmasta, mihin sisältyy käsitys siitä, että ohjaajan ei ole sopivaa ilmaista henkilökohtaista suhtautumistaan osallistujiin.

Miten mä teen itsestäni lähestyttävän kaikille, että koska se on tosiasia, että kaikkien kanssa kemiat ei kohtaa ja sille ei voi mitään. Ja sitten myöskään munkaan kemiat ei kohtaa kaikkien oppilaiden kanssa ja sekin on ihan tavallista. Mutta että miten mä pystyn ensinnäkin itse käyttäytymään niin, että kaikilla olisi mun kanssa turvallinen ja miellyttävä olla. Ja sitten myöskin että kuinka mä pystyn myös itse kehittymään, kun mä huomaan, että jonkun oppilaan kanssa mulla ei vaan toimi niin miten mä pystyn itse silti olemaan mahdollisimman hyvä opettaja. Että se ei vaikuta mihinkään, vaikka mua ärsyttäisi itsenäni niin opettajana mua ei ärsytä yhtään. (H9)

Ohjaajan ja opettajan ammattirooliin käsitettiin sisältyvän velvollisuus tehdä itsensä mahdollisimman turvalliseksi jokaiselle ryhmän jäsenelle sekä huolehtia laadukkaan ohjauksen ja opetuksen toteutumisesta. Vaikka ohjaaja ei henkilökohtaisella tasolla tulisi toimeen jonkun ryhmän jäsenen kanssa, hänen on toimittava ammattiroolin mukaisesti ja jättää ilmaisematta esimerkiksi henkilökohtaisia ärsytyksen tunteita. Yleisesti negatiivisten tunteiden ilmaiseminen koettiin ohjaajan ammattiroolin sopimattomaksi.

Mähän jaan aina positiivista fiilistä. Ei se vaikka oma fiilis olisi mikä niin enhän mä sen suhteen aina voi olla täysin rehellinen. (H6)

Mä olen semmoinen persoona, joka ei välttämättä kerro itsestään kovin helposti, mutta sitten taas mä yritän haastaa, että mä kerron jotain, mutta että mä en kerro liikaa myöskään. Mun mielestä se on tosi iso vastuu, että mä en näytä sitä, että mulla on maailman paskin päivä tänään. Mun ammattitaitoa kuuluu olla siinä opettajana, että jos mulla on ollut semmoinen tunne, että mä en nyt haluaisi tulla tänään tänne tunnille niin mä en sitä sano. (H3)

Eräs haastateltava kuitenkin piti tärkeänä, että myös ohjaaja voi jakaa henkilökohtaisia tuntemuksiaan ryhmässä. Tunteiden ja ajatusten jakamisen voidaan ajatella kiinnittyvän

henkilökohtaisuuden diskurssiin, jossa ohjaaja on vuorovaikutussuhteessa ryhmään myös henkilökohtaisella tasolla, mikä tekee ohjaajasta lähestyttävämmän. Toisaalta haastateltava myös korostaa, että henkilökohtaisten asioiden jakamista tulisi säädellä siten, että se ei aiheuta epävarmuutta ryhmässä tai vaikuta opettamiseen.

Oon välillä että "mulla on ihan paska päivä" tai että "nyt oon tosi väsynyt, mutta onneksi nyt päästään leikkimään täällä yhdessä". Jotenkin että mun ei tarvitse olla täydellinen ja tasainen kallio aina, että tietysti se ei saa vaikuttaa siihen tekemiseen itsessään siihen opettamiseen ja siihen, että heille tulisi epävarma olo. Mutta se että mullakin on tunne-elämä ja elämä sen kaiken ulkopuolella olemassa. (H4)

Osa haastateltavista kuvaili, että suhde ryhmään muodostuu usein tietyllä tapaa kaverilliseksi, mutta samaan aikaan tärkeänä pidettiin itsestä kertomisen säätelystä ammattirooliin sopivalla tavalla.

Mä herkästi koen sellaista ystävyyttä ihmisten kanssa tai tuttavuutta ehkä nyt enemmänkin, mutta ne ryhmät tosi helposti muodostuu sellaiseksi, että mä voisin ystävystyä kehen vaan suurin piirtein siitä ryhmästä. --Toki välillä se voi olla liikaakin, jos liikaa paljastaa itsestensä, että sitten jonkunlainen raja on varmasti hyvä vetää. (H1)

Tietenkin tuon sitä omaa siviilielämää ja kyllä mun oppilaat usein tietää, että minkälainen vaikka mun perhekuvio on tai näin, mutta että se ei ole siinä keskiössä. Mä koen, että jotta he voi olla omia itsejään mun kanssa niin mun on oltava myös oma itseni heidän kanssa, mutta en mä mitenkään tietenkään hiero kenenkään päähän mun omaan siviilielämää, mutta siis sillain, että tuon esiin, että kuka on ja miksi oon tässä ja tämmöisiä asioita. (H9)

Ohjaaja kokee henkilökohtaisten asioiden jakamisen edesauttavaksi sitä, että myös osallistujat kokevat voivansa olla omina itsenään tilanteessa. Aineiston perusteella ohjaajat pyrkivät jakamaan asioita itsestään, jotta ryhmään muodostuu ilmapiiri, jossa henkilökohtaisia asioita ja tunteita on turvallista jakaa. Henkilökohtaisuuden diskurssiin sisältyy siis käsitys siitä, että itsestä kertominen ja omien tunteiden sanoittaminen ovat oleellinen osa luottamuksen rakentumista. Eräs ohjaaja pohti jakamisen merkitystä näin:

Turvallisemman tilan näkökulma siinä improvisaatioteatterin tekemisessä minusta tarkoittaa myöskin sitä, että ihmisellä on oikeus ja velvollisuus jakaa omia kokemuksiaan ja sanallistaa sitä, että minkälaista niillä on ja minkälaiselta niistä tuntuu olla siinä ryhmässä. (H7)

Haastateltava kuvaa omien kokemusten jakamisen osallistujan oikeudeksi ja velvollisuudeksi. Jotta improvisaatiosta voidaan tehdä turvallisempaa, osallistujien on jaettava kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan. Osa haastateltavista kuitenkin koki haastavaksi määrittää rajoja sille, minkä asteinen henkilökohtainen kohtaaminen kuuluu heidän ammattirooliinsa mukaiseen

työnkuvaan. Haastavaksi koettiin erityisesti tilanteet, jossa osallistujat kertoivat rankkoja asioita omasta elämästään.

Mun semmoinen yksi haaste on se just niitten rajojen asettaminen siinä, että mikä kaikki on sitä, että kun mä kantaisin niitä omia opiskelijoita johonkin maailman ääriin asti. Se on se puoli, mikä on mulla sellaista mitä mun täytyy aina muistaa ne omat rajat siinä-- jos jollakulla on tosi vaikeaa tai jotenkin surullinen tai haastava elämäntilanne muuten ja hän haluaa kertoa siitä minulle jotakin, että mä pystyisin pidättäytymään siinä, että mun tehtävä ei ole kuitenkaan korjata sitä elämäntilannetta. Mun tehtävä on tarjota hänelle turvallinen paikka, mihin hän voi tulla pari kertaa viikossa tai kerran viikossa tekemään jotain sellaista, missä hän kokee olevansa oikeassa paikassa ja pääsee ylittämään itseään. Jotenkin sen rajaaminen, ne on niitä haastavia hetkiä. (H7)

Edeltävä vastaus osoittaa, että ohjaaja kokee empatiaa ja halua auttaa osallistujia henkilökohtaisella tasolla. Samalla hän kokee tärkeäksi määrittää selkeät rajat sille, mikä kuuluu ohjaajan työnkuvaan. Ohjaaja siis pyrkii osoittamaan tukea myös osallistujien henkilökohtaisen elämän haasteisiin, mutta välttää kantamasta vastuuta asioista, jotka eivät kuulu improvisaatio-ohjaajan tai -opettajan työtehtäviin. Erityisesti mielenterveysongelmiin liittyvät pohdinnat olivat pinnalla monissa haastatteluissa. Haastatteluissa korostui ohjaajien näkemys siitä, että vaikka improvisaatio voi olla terapeutista, sen ei ole tarkoitus olla terapiaa. Liiallinen henkilökohtaisten asioiden jakaminen koettiin turvallisuutta vähentäväksi tekijäksi.

Välillä sinne tulee opiskelijoita jotka sitten alkaa puhumaan omista asioistaan ja vie sitä turvallisuutta pois sitä kautta, että jotenkin jakaa vähän liikaa suhteessa siihen, että kuinka hyvin me tunnetaan ryhmänä tai mikä se tilanne on-- ettei myöskään tule liikaa sitä että joku alkaa dominoimaan sitä tilannetta tai käyttämään sitä jotenkin omana terapiaryhmänä niin mun mielestä se on ohjaajalla kanssa vastuu siitä että pysyy vähän kartalla siitä, että kuinka paljon me jaetaan ja minkälaisia asioita ja miten mä voin silleen hyvällä ja kiltillä tavalla sitten ohjata tarvittaessa ihmisiä siihen, että hei että pysytään siinä tekemisen äärellä. (H8)

Liiallinen henkilökohtaisten asioiden jakaminen voi viedä tilaa tekemiseltä ja aiheuttaa muussa ryhmässä epävarmuutta siitä, miten ryhmässä toimitaan. Asiakeskeisyyden diskurssiin sisältyy tavoite siitä, että ryhmän toiminta keskittyy improvisaatioon henkilökohtaisen "terapioinnin" sijaan. Aineiston perusteella improvisaatiotyöskentelyssä ohjaajat kohtaavat usein tilanteita, joissa osallistujien mielenterveyden haasteet tulevat näkyviksi. Ohjaajat kokivat tärkeäksi tunnistaa, missä kohtaa heidän oma osaamisensa loppuu. He pyrkivät huomioimaan osallistujien henkilökohtaiset haasteet siten, että improvisaatio pysyy toiminnan keskiössä.

Tällä hetkellä pinnalla on ollut tosi paljon mielenterveysasiat, että mielenterveysongelmia on hirveän paljon ja ne on erilaisia, että sitten semmoinen, että välillä mä huomaan että mä koen että mä tarvitsisin tähän rinnalle psykologin tutkinnon tai terapeutin tutkinnon.-- Yllättävinä ja uusina

ne semmoiset mielenterveys asiat ja sellaiset on aina semmoisia, että joutuu aika vahvasti reflektomaan sitä omaa tai ensimmäinen ajatus saattaa olla, että ei saakeli, että miten mä tästä pääsen eteenpäin. (H9)

Mulla on ohjaajana iso vastuu siinä, että ihmisillä on hyvä olla siellä, että me pystytään yhdessä myöskin jotenkin prosessoimaan sitä turvallisuutta ja vaikuttamaan siihen, että "hei mulla ei olekaan turvallinen olla tässä" "okei no mitä me voidaan yhdessä tehdä sille asialle". Niin mun mielestä se on kanssa tärkeitä. Ehkä rajat tulee, että kaikkeen ei pysty ohjaajana vaikuttamaan. Ihmisillä on tosi paljon henkilökohtaisia prosesseja. Voi olla erilaisia rajoja, traumoja, mielenterveysongelmia mitkä vaikuttaa siihen olemiseen. (H8)

Ohjaajat pyrkivät oman osaamisensa ja ohjaajan roolin puitteissa tekemään improvisaatiosta mahdollisimman turvallista jokaiselle, mutta välttävät ottamasta vastuuta tai kantamasta huolta osallistujien henkilökohtaiseen elämään liittyvistä ongelmista. Aineistosta havaittiin, että ohjaajien näkökulmasta turvallisemman tilan rakentaminen edellyttää tasapainottelua henkilökohtaisuuden ja asiakeskeisyyden välillä. Ohjaajat pyrkivät rakentamaan henkilökohtaista luottamussuhdetta osallistujiin, mutta kuitenkin kokevat tärkeänä pitäytyä ammattiroolin mukaisessa asiakeskeisyydessä, jotta toimintatavat pysyvät ryhmälle selkeinä ja turvallisina.

6.2.2 Yksilöllisyys-tasapuolisuus

Ohjaajan ja ryhmän välisestä vuorovaikutuksesta tunnistettiin yksilöllisyyden ja tasapuolisuuden jännite, joka ilmenee ohjaajan pyrkimyksenä huomioida ryhmän jäseniä yksilöllisesti, mutta kuitenkin säilyttää ryhmän kokemus tasapuolisesta kohtelusta. Aineiston perusteella ohjaajat pitävät yksilöllisten tarpeiden ja rajoitteiden huomioimista tärkeänä turvallisemman tilan näkökulmasta. Samalla he kuitenkin varovat yksilöimästä ketään liikaa säilyttääkseen tasapuolisuuden kokemuksen ryhmässä.

Miten mä voin ottaa tän yhden ihmisen huomioon, mutta samalla että mä en sen takia että mä nyt jotenkin huomioin tai varon tätä yhtä ihmistä, että se ei vaikuta tähän koko ryhmään. (H8)

Aineistosta havaittiin, että ohjaajat havainnoivat osallistujia samanaikaisesti sekä ryhmä- että yksilötasolla. Ohjaajat pyrkivät edistämään turvallisempaa tilaa tarkkailemalla ryhmäprosessia ja samalla huomioimaan ryhmän jäseniä yksilöllisesti.

Jos mä mietin nyt vaan sitä mun omaa suhdetta siihen kokonaiseen ryhmään tai mun omaa suhdetta yksittäisiin ryhmän jäseniin, tavallaan ne menee koko aika molemmat yhtä aikaa, että kyllähän mä koko aika siinäkin, että kun mä teen jotakin teetän jotakin sellaista tai työskentelen

ryhmäprosessin ääressä jotenkin sen koko ryhmän kanssa niin kyllä mä koko ajan siinä kuitenkin skannaan yhtä aikaa myös sitä, että mikä on kenenkin yksilön tilanne siinä hetkessä. (H7)

Yksilöllisyyden ja tasapuolisuuden jännite ilmenee esimerkiksi pohdintana siitä, kuinka paljon ohjaaja voi mukauttaa palautteen antamisen tyyliä yksilökohtaisesti ilman, että se koetaan eriarvoistavaksi.

Se on semmoinen mitä mä myös mietin tosi paljon, että minkälaista palautetta annetaan kenellekin, koska kaikille ei voi antaa ihan samaa palautetta tai samalla tavalla. Mutta sitten yhtä aikaa se, että se ei myöskään vaikuta tai se kokemus ei ole semmoinen, että me saatiin ihan erityyppistä palautetta tai että miksi tolle sanottiin tuommoista, mutta mulle ei sanottu, niin siinä on mun mielestä sellaista taiteilua. (H7)

Edeltävä vastaus osoittaa, että ohjaaja pitää tärkeänä viestinnän mukauttamista yksilön tarpeiden mukaisesti. Samalla hän kuitenkin pyrkii välttämään vertailuasetelman muodostumista, jossa ryhmän jäsenet pohtivat, miksi joku toinen sai erilaista palautetta kuin muut. Yksilöllisyyden ja tasapuolisuuden jännite ilmenee erityisesti ryhmässä, joissa osallistujat ovat keskenään hyvin erilaisia ja joissa osalla ryhmästä on enemmän kokemusta improvisaatiosta kuin toisilla.

Se, että sulla on tosi erilainen ryhmä, eri ikäisiä ihmisiä, eri asenteilla, eri energioilla niin siinä on semmoinen tasapainottelunsa-- myöskin se on haastavaa, että on tosi paljon eritasoisia oppilaita, että missä tahdissa sä etenet siellä kurssilla, että aremmilla oppilailta on turvallinen olo tehdä ja ne pääsee tekemään tarpeeksi, koska ne ei halua mennä lavalle vielä. Ja sitten taas toisaalta, että ne ihmiset, jotka haluaa oikeasti revitellä ja räiskä että ne saa tarpeeksi haastetta. Mun mielestä myöskin sen ryhmän tasoerot on semmoinen asia, mikä vaikuttaa siihen turvallisuuteen. Koska sitten jos sä paahdat vaan eteenpäin sen suunnitelman kanssa, minkä sä oot joskus tehnyt niin se tarkoittaa sitä, että sulla on jommasta kummasta päästä luultavasti putoaa sitä porukkaa pois. (H8)

Yksilöllisyyden diskurssiin sisältyy ohjaajien käsitys siitä, että ihmiset tarvitsevat erilaisia asioita kokeakseen olonsa turvalliseksi. Osa kokee improvisaation tai esiintymisen jännittävämmäksi kuin toiset, minkä takia ohjaajat pyrkivät havaitsemaan ihmisestä, kuinka paljon häntä voi esimerkiksi rohkaista menemään lavalle ilman, että se koetaan painostavana.

Kyllä mä väitän, että se on aika selvää, että en mä ole sinne kaikkia tönimässä, että kyllä ne on aina yksittäisiä tyyppejä, joita sinne sitten vähän enemmän ja että eri ihmisiä lähestyy hirveän eri tavoin, mutta kyllä se on hyvin semmoinen intuitiivinen se ratkaisu. (H2)

Erään haastateltavan mukaan yksilöllinen suhtautuminen voi ilmetä esimerkiksi ryhmän hiljaisempien jäsenien erityisenä huomioimisena. Samalla hän kuitenkin pyrkii välttämään liiallisten paineiden luomista yksittäisille henkilöille.

Mitä hiljaisempi ryhmässä joku on, niin sitä enemmän mä yritän sitä huomioida, että myös muu ryhmä rupeaa huomioimaan sitä. Että ei tietenkään liikaa. Siinäkin pitää tasapainotella, että ei sille tule liikaa paineita. (H10)

Edeltävästä vastauksesta voidaan tulkita, että ohjaaja pyrkii samanaikaisesti huomioimaan hiljaisempia ryhmän jäseniä yksilöllisesti, mutta kuitenkin niin, että he eivät koe tulleen erityiskohdeksi verrattuna muihin. Aineiston perusteella yksilöllisyyden ja tasapuolisuuden jännite ilmenee erityisesti tilanteissa, joissa ryhmän jäsenillä on rajoitteita, joita täytyy huomioida työskentelyn mahdollistamiseksi.

Hällä vaan oli tällaisia rajoitteita ja mun piti ohjaajana se jotenkin ottaa huomioon ja siinä mä rupesin miettimään just sitä, että miten hän saa asioista irti ja miten muut saa, että hän ei koe, että häntä yksilöidään ja hänen takia muut joutuu himmailee ja sitten, että myöskään muille ei tule semmoinen olo, että ne joutuu tekemään jotain tän yhen ihmisen takia, mutta sitten tavallaan, että miten mä voin tehdä sellaisia niistä harjoitteista, että kaikki saa niistä jotakin irti ja voi silti tehdä omalla tavallaan. (H4)

Edeltävässä vastauksessa haastateltava pohti tilannetta, jossa yhdellä osallistujalla oli fyysisiä rajoitteita, jotka täytyi ottaa huomioon työskentelyssä. Jotta kyseinen henkilö pystyi osallistumaan työskentelyyn, ohjaajan täytyi tehdä erityisjärjestelyitä, jotka vaikuttivat koko ryhmän työskentelyyn. Yksilöllisyyden ja tasapuolisuuden jännite ilmeni ohjaajan pohdintana siitä, kuinka paljon koko ryhmältä voi odottaa sopeutumista yhden henkilön rajoitteiden mukaisiin erityisjärjestelyihin. Ohjaaja pyrki mahdollistamaan työskentelyn tasapuolisesti kaikille siten, että erityisjärjestelyt eivät aiheuttaisi myöskään liikuntarajoitteiselle henkilölle kokemusta yksilöimisestä.

Yksilöllisten rajoitteiden huomioiminen käsitettiin osaksi turvallisemman tilan rakentamista, kun ketään ei jätetä toiminnan ulkopuolelle esimerkiksi liikuntarajoitteisuuden takia. Ohjaaja pyrkii tekemään improvisaatiosta mahdollisimman saavutettavaa jokaiselle, mutta kuitenkin tekemään ratkaisuja, jotka palvelevat ryhmää kokonaisuudessaan. Useissa haastatteluissa nousi esiin, että erityishenkilöiden huomioiminen improvisaatiossa koettiin toisinaan haasteelliseksi. Eräs haastateltava pohti, kuinka paljon ryhmältä voi vaatia joustamista yhden henkilön erityistarpeisiin.

Kuinka paljon sä pystyt joustamaan semmoisten asioiden kanssa ja kuinka paljon se tekee siitä arvokkaampaa, että meitä on oikeasti tosi paljon erilaisia ihmisiä. Ja kuinka paljon sitten se tekee sitä että nyt tää harrastus tai tää juttu kärsii siitä. (H3)

Monet haastateltavat kokivat epävarmuutta esimerkiksi neuroepätyypillisten henkilöiden kanssa työskentelystä etenkin, jos heillä ei ollut siitä omasta mielestään riittävästi kokemusta.

Ohjaajat kokivat toisinaan haasteelliseksi erityishenkilöiden yksilöllisten tarpeiden huomioimisen ja ryhmästä huolehtimisen yhteen sovittamisen.

Miten mä otan tän ihmisen huomioon, mutta miten mä pystyn pitämään tästä ryhmästä myöskin huolta? Koska se aiheuttaa siinä ryhmässä myöskin semmoisen reaktion, että mitä täällä tapahtuu. Koittaa kuunnella ja olla ystävällinen ja sitten samaan aikaan itsellä siellä takana pyörii semmoiset hyrrät, että mitä helvettiä mä nyt teen, miten mä pystyn tän ratkomaan ja koittaa kelata sitä seuraavaa harjoitetta läpi, että miten mä pystyn vaikka soveltamaan tätä tai minkälaisia ratkaisuja mä nyt teen näiden harjoitteiden suhteen, että me pärjätään tässä tilanteessa. (H8)

Edeltävä vastaus kuvaa ohjaajan pyrkimystä löytää ratkaisuja, jossa huomioidaan ihmisten erilaiset tarpeet ja rajoitteet yksilöllisesti, mutta kuitenkin tasapuolisesti koko ryhmää huomioiden. Yksilöllisyyden diskurssiin sisältyy käsitys siitä, että turvallisempaa tilaa rakentaakseen ohjaajan täytyy huomioida ryhmän jäsenten yksilölliset tarpeet ja eroavaisuudet. Tasapuolisuuden diskurssiin sisältyy ohjaajan tavoite ryhmän jäsenten mahdollisimman tasapuoliseen kohteluun. Ohjaajat pyrkivät siis välttämään sitä, että yhden henkilön yksilöllinen huomioiminen ei syrjäytä muiden ryhmäläisten tarpeita tai aiheuta eriarvoisuuden kokemusta ryhmässä.

6.3 Jännitteiden hallinta

Tässä luvussa esitellään tulokset, jotka vastaavat tutkielman toiseen tutkimuskysymykseen eli miten ohjaajat pyrkivät hallitsemaan improvisaatiotyöskentelyssä ilmeneviä turvallisempaan tilaan liittyviä jännitteitä. Aineiston perusteella ohjaajat hallitsevat jännitteitä vuorovaikutuksessa ryhmän kanssa erityisesti ennaltaehkäisemällä turvattomuutta aiheuttavia tilanteita, puuttumalla turvallisemman tilan kannalta ongelmalliseen toimintaan sekä rakentamalla luottamuksellista ja avointa viestintäilmapiiriä. Suhteen sisäisten hallinnan keinojen lisäksi aineistosta tunnettiin myös suhteen ulkopuolisia hallinnan keinoja, jotka liittyivät ohjaajan itsereflektioon ja tiedon hankkimiseen turvallisemman tilan kannalta merkittävistä aiheista.

Yhteisistä rajoista neuvottelemisen. Ohjaajat pyrkivät ennaltaehkäisemään turvattomuutta neuvottelemalla yhteisistä rajoista ja toimintatavoista ryhmän kanssa. Draamakasvatuksen kontekstissa yhteisten toimintatapojen sopimisesta käytetään nimitystä draamasopimus,

jonka tarkoituksena on sitouttaa osallistujat noudattamaan yhteisesti sovittuja periaatteita ja luoda kehys turvallisen työskentelyn mahdollistamiseksi.

Mulla oikeastaan se ratkaisu kaikkiin näihin kysymyksiin ja näihin ongelmatilanteisiin aina on se draamasopimus, että kunhan sen saa jotenkin aidosti toimimaan ja että se aidosti yhdessä neuvotellaan ja siihen voidaan aina palata. (H2)

Edeltävästä vastaus osoittaa, että draamasopimuksen tekeminen nähdään pohjana turvallisemman tilan rakentamiselle. Kun yhteisistä rajoista on sovittu ryhmän kanssa etukäteen, ongelmatilanteissa voidaan palata takaisin draamasopimuksen äärelle. Haastatteluissa korostui näkemys siitä, että yhteisistä säännöistä on tärkeää sopia ryhmäkohtaisesti.

Taiteen tekeminen, teatterin tekeminen ja varsinkin improon tekeminen, joka syntyy sillä hetkellä, on niin haastavaa, koska me ollaan erilaisia. Jos me ajateltaisiin samalla tavalla, niin siihen se olisi helppoa. Mutta kun me ollaan niin erilaisia, niin siksi meidän on koko ajan luotava niitä pelisääntöjä, että missä tää porukka on turvassa tai mitä tää porukka vaatii siihen turvallisuuden tunteeseen ja mitä vielä nää jokainen eri yksilö siinä porukassa vaatii siihen. (H5)

Edeltävä vastaus viittaa siihen, että yhteisistä rajoista neuvoteltaessa ohjaaja pyrkii huomioimaan ryhmän jäsenten henkilökohtaiset rajat ja erilaiset tarpeet turvallisuuden kokemuksen mahdollistamiseksi. Yhteisistä säännöistä neuvottelu ei tapahdu vain työskentelyn alussa, vaan se käsitetään jatkuvaksi työksi turvallisemman tilan edistämiseksi. Ohjaajien tekemien havaintojen mukaan improvisoijat tasapainottelevat sen kanssa, kuinka vapautuneesti ja intuitiivisesti itseään uskaltaa ilmaista, jotta ei vahingossa tee jotain, mikä loukkaa muita. Tästä syystä moni haastateltavista koki, että turvallisemman tilan kannalta yhteisistä säännöistä on tärkeää keskustella etukäteen, jotta ryhmässä päästäisiin yhteisymmärrykseen siitä, miten ryhmässä toimitaan. Kuitenkin liian yksityiskohtaisten rajoitusten tekeminen nähtiin vaikeuttavan improvisaatiota. Ohjaajat välttivät erityisesti tarkkojen sisällöllisten rajoitusten asettamista etukäteen. Sen sijaan, että ohjaaja sanelisi, mitä saa tehdä ja mitä ei, korostettiin ryhmälähtöistä sopimista.

Mä en itse, jos ei se ryhmä toivo sitä niin en mä jätä sieltä jotain aiheita pois, että jos jotkut haluaa käsitellä vaikka sotaa siinä kohtauksessa niin sitten ne käsittelee. Mutta kun improon kuitenkin kuuluu se vapaus, että periaatteessahan me voitaisiin tehdä kaikkea, niin sitten pitää vaan tehdä vähän sen ryhmän mukaankin niitä valintoja, että minkälaisia rajoituksia me tehdään siinä tekemisessä. (H8)

Vaikka yhteisistä rajoista neuvottelemisen koettiin tärkeäksi turvallisemman tilan näkökulmasta, ohjaajat pyrkivät erityisesti työskentelyn alkuvaiheessa painottamaan

intuitiivisuuden diskurssia, jotta ilmapiiri ei muodostuisi improvisaation toimimisen kannalta liian varovaiseksi.

Mun mielestä siinä täytyy olla tosi herkillä ja tarkoilla siitä, että se ei mene semmoiseksi, että mä en aloittaisi sillä tavalla, että okei tässä on nyt tää lista siitä, että mitä kaikkea ei saa tehdä, koska se kuitenkin se vapaus on niin älyttömän tärkeä ja se, että se ei riko sitä. (H7)

Opetustilanteessa mun periaate on se ja minkä mä myös oppilaille sanon, että se turvallinen tila siinä opetustilanteessa, kun toimitaan improvisaation ja intuition kanssa niin se tarkoittaa meidän opetustilanteen tapauksessa sitä, että kaikilla on oikeus sanoa ihan mitä vaan siellä lavalla ja tavallaan tuoda se improvisoitu sisältö sinne lavalle. Oli se sitten ihan mitä vaan. Ja sitten kun jos tulee niin sanotusti ongelmallista sisältöä niin sitten me puhutaan siitä, että mikä tässä ei ollut OK ja että miksi ei ehkä tätä. Mutta sen pitää saada tulla esiin sen takia, että sitten kun ihminen on opiskelemassa improvisaatiota ja oppimassa improvisaatiosta niin jos ruvetaan kauheasti blokkaamaan asioita ja sanon että ei saa puhua vaikka seksistä tai ei saa puhua ihmisten kulttuuritaustaeroista tai ei saa puhua vammaisuudesta tai ei saa puhua näistä, niin sitten ne kaikki kielletyt asiat estää sitä tekemistä. (H9)

Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että etukäteen kiellettyjen sanojen, aiheiden ja teemojen yksityiskohtainen listaaminen voi aiheuttaa ryhmässä liiallista varovaisuutta ja rajoittaa tekemistä. Kuten edeltävä vastaus osoittaa, erityisesti intuitiivisuuden ja kontrollin jännitettä pyritään hallitsemaan esimerkiksi kannustamalla osallistujia kontrolloimattomaan ilmaisuun fiktion tasolla. Kuitenkin tietynlaisen kontrollin ja harkinnan puolesta puhumista tärkeänä turvallisemman tilan kannalta.

Sen olen lisännyt kursseihin tässä viime vuosien aikana, että siinä alussa käydään aina se keskustelu siitä, että vaikka improssa kaikki on OK, niin kaikilla pitäisi myös olla hyvä olla. Että sen verran sensuuria käyttää tai sitten myös sen, että voi tavallaan ottaa takaisin päin, että jos huomaa että liivahti jälkikäteen, että "oi nyt tuli mauton juttu" niin sitten voi myös sanoa, että sori lipsahti. (H6)

Aineistosta havaittiin, että erityisesti intuitiivisuuden ja kontrollin jännitettä pyritään hallitsemaan kannustamalla osallistujia mahdollisimman vapautuneeseen ilmaisuun, mutta kuitenkin tuomalla esiin, että turvallisemman tilan näkökulmasta tietynlainen harkinta ja omien alitajuntaisten impulssien kyseenalaistaminen on tervetullutta. Ohjaajat pyrkivät ohjaamaan yhteisistä rajoista neuvottelua siten, että ryhmässä päästään yhteisymmärrykseen säännöistä ja toimintavoista niin, että ryhmässä kuitenkin uskalletaan ilmaista itseä spontaanisti ja vapautuneesti.

Sullivan ilmapiirin rakentaminen omalla esimerkillä. Aineistossa toistui näkemys siitä, että turvallisemmassa tilassa ihmiset uskaltavat ilmaista itseään vapautuneesti ilman pelkoa epäonnistumisesta tai tuomitsemisesta. Riskien ottamisen ja mokaamisen nähtiin olevan olennainen osa improvisaatiota ja siksi ohjaajat pyrkivät rakentamaan ilmapiiriä, jossa

uskalletaan kokeilla ja epäonnistua. Aineiston perusteella ohjaajat pyrkivät rakentamaan sallivaa ilmapiiriä tuomalla esiin omaa epätäydellisyyttään ja suhtautumalla omiin mokiinsa sallivasti.

Mä oon tietynlaisella ennakko-kunfulla ennaltaehkäissyt paljon asioita, kun mä mokailen itse vapautuneesti ja pointtaan sen, että "oho nyt tuli tommonen" ja en häpeä sitä-- Kun mä suhtaudun omiin mokiin ja omiin puoliin ja reaktioihin sillä lailla, että mä en tuomitse ja pistä itseäni vankilaan siitä että "hyi kauheata" niin mä viestitän myös sillä sitä, että tällaiset kriteerit kohdistuu myös teihin, eli ei juuri mitkään, että kaikki on ok, ei ole mitään salaisia sääntöjä tai jotain tasoa mitä tässä nyt vaaditaan. Se miten mä suhtaudun itseeni niin sitten se peilautuu vahvasti siihen, että miten muut olettaa, että heihin suhtaudutaan. (H4)

Se esimerkin voima on tosi tärkeä, että sitten jos tulee moka, niin myöntää sen ja sanoo ja nauraa sille itse, että se itselleen nauramisen taito on kanssa tosi oleellista. Ei se, että nauretaan jollekin vaan nauretaan yhdessä, on tosi tärkeä. (H1)

Mä saatan tehdä välillä mokia, en tahallani, mutta silleen että mä annan niitä tapahtua tosi paljon ja se kuuluu siihen konseptiin mun mielestä, että sä näytät, että sä olet ihminen ja sä et ole täydellinen niin sitten sä voit saada myös muut rentoutumaan ja olemaan epätäydellisiä itsejään. Sitten niitä onnistumisia alkaa oikeasti tulla, kun kaikki voi olla aitoja itsejään. (H3)

Vastaukset osoittavat, että ohjaajat pyrkivät omalla esimerkillään rakentamaan sallivaa ilmapiiriä. Suhtautumalla omiin epätäydellisyyksiin ja mokiin sallivasti he viestittävät ryhmälle, että mokaamista tai virheiden tekemistä ei tarvitse pelätä. Sallivan ilmapiirin luomisella pyritään hallitsemaan erityisesti intuitiivisuuden ja kontrollin jännitettä, sillä tavoitteena on saada osallistujat irtautumaan liiallisesta kontrollista ja epäonnistumisen pelosta. Ohjaajan tavalla puhua ja suhtautua asioihin nähtiin olevan suuri merkitys siihen, minkälaiseksi ryhmän viestintäkulttuuri muodostuu.

Kyllähän se ohjaaja määrittää sen, miten siellä puhutaan ja miten siellä toimitaan ja miten otetaan muita huomioon, että jos se opettaja puhuu kauhean loukkaavasti ja halventavasti vaikka edes naapuristaan, niin kyllähän se tietyllä tavalla jo antaa luvan, että täällä on ihan OK puhuu näin esimerkkinä tai että jotenkin suhtautuu eri tavalla eri ryhmäläisiin tai jotain tämmöistä, että on sillä ohjaajalla iso merkitys siinä todellakin sen turvallisen tilan luomisessa. (H10)

Mun pitää omalla esimerkillä koko ajan myöskin ylläpitää sitä turvallista tilaa, jotta he saa sitä hyvän työskentelytavan esimerkkiä minusta myös. (H9)

Ohjaaja pyrkii siis omalla toiminnallaan näyttämään esimerkkiä, minkälaista vuorovaikutuskäyttäytymistä ryhmän jäseniltä odotetaan. Aineiston perusteella ohjaajalla nähdään olevan suuri vastuu sallivan ilmapiirin luomisessa. Ohjaaja asettaa omalla vuorovaikutuskäyttäytymisellään suuntaviivat, millaiseksi ryhmän ilmapiiri ja viestintäkulttuuri muodostuvat.

Toimintaperiaatteiden sanoittaminen. Ohjaajat kokivat tärkeäksi sanoittaa toimintaperiaatteita ja tekemisen lähtökohtia ryhmälle. Toimintaperiaatteiden sanoittamisella pyritään ennaltaehkäisemään turvattomuutta ja tarjoamaan ryhmälle keinoja omista rajoista huolehtimiseen sekä turvattomuuden ilmaisemiseen. Ohjaajat kokivat tärkeäksi sanoittaa ryhmälle, että toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen eikä mitään ole pakko tehdä, jos ei halua.

Mulla on aina semmoinen tietty litania, mitä mä sanon ekalla tunnilla-- Just sitä, että mitään ei ole pakko tehdä, mutta kaikkeen saa osallistua, tavallaan se, että mä en pakota ketään mihinkään harjoitteeseen, mä saatan kysyä, että haluatko tehdä tätä, mutta että se valinta on aina sen oppilaan, että hän saa turvaa siitä, että hän saa itse määritellä, että mihin hän osallistuu. (H8)

Mä sanon sen, että saa tehdä mitä haluaa ja ei ole pakko tehdä mitään. (H3)

Sanoitan sitä tosi paljon heti alussa ja pitkin matkaa, että kenenkään ei tarvitse tehdä yhtään mitään sellaista mitä ei halua tehdä. (H5)

Vapaaehtoisuuden periaatteen sanoittamisen tavoitteena on mahdollistaa turvallinen osallistuminen jokaisen henkilökohtaisten rajojen puitteissa. Koska ohjaaja ei voi lopulta tietää, minkälaiset asiat aiheuttavat eri ihmisissä turvattomuutta, vapaaehtoisuuden periaatteen sanoittamisen tarkoituksena on tarjota osallistujille mahdollisuus huolehtia omista rajoistaan.

Ohjaajana sä et koskaan voi tietää niitä kipupisteitä. --Voi sanoa totta kai yleisellä tasolla, että tää voi aiheuttaa jotain tuntemuksia, että sitten lopettakaa siihen. Mutta tuossa se vapaaehtoisuuden periaate on niin tärkeä senkin takia, että ohjaajana ei voi tietää siitä ryhmästä etukäteen, siitä yksilöstä. Ja myöskin tää liittyy silläkin lailla siihen turvalliseen tilaan, että me ei voida koskaan tietää toisesta ihmisestä, että mitä ne kokee pohjimmiltaan loukkaavana. (H2)

Toki tulee sitä turvallisen tilan miettimistä myös siinä, että kun sitten välillä kuitenkin haastaa oppilaita, mutta kyllä mä sitten ihan minkä ikäisiä tahansa, mutta kyllä mä sitten aina sanon, että sanokaa myös, yrittäkää sanoa ja sanottaa sitä, että jos se ei se ole teistä OK niin ei ole pakko suostua. (H10)

Ohjaajat tiedostavat, että ihmisillä on erilaisia taustoja ja kokemuksia, jotka vaikuttavat siihen, minkälaiset asiat koetaan turvattomiksi. Vaikka ohjaaja pyrkii tekemään improvisaatiosta mahdollisimman turvallista jokaiselle, hän ei voi koskaan tietää varmaksi, minkälaisia henkilökohtaisia rajoja tai kipupisteitä eri ihmisillä on. Siksi vapaaehtoisuuden periaatetta sanoittamalla ja siitä muistuttamalla ohjaajat pyrkivät huomioimaan osallistujien erilaiset rajat. Ohjaajat kokivat tärkeäksi sanoittaa ryhmälle myös sitä, että jokainen on riittävä ja hyväksytty sellaisenaan eikä kenenkään ei tarvitse ottaa suorituspaineita harjoitustilanteessa.

Mä sanotan silti jotenkin sitä joka kerta sitä samaa asiaa siitä, että sun ei tarvitse tehdä mitään semmoista mitä sä et halua tehdä ja että sä oot just hyvä ja riittävä sellaisena kuin sä olet ja et me ollaan täällä tutkimassa asioita eikä näyttämässä sitä, että mitä me osataan, koska muuten meillä ole mitään järkeä täällä olla. Jotenkin sen muistuttaminen läpi sen tekemisen on mun mielestä tärkeitä. (H7)

Sä voit täällä tehdä ja mokata vapaasti ja oppia siitä. --tänne ei tarvitse tulla näyttämään sitä parastaan, kukaan ei täällä ole sitä varten, että tuomitsisi, vaan että kaikki on täällä sitä varten, että opitaan, yhdessä havaitaan asioita, yllätetään iloisesti. Tällaisia asioita ihan sanoittamalla sitä ennen ikään kuin rohkaisee siihen ja tavallaan ohjeistaa tietyntylaiseen työtapaan ja tekemisen tapaan mitä siellä tehdään. (H4)

Ohjaajat pyrkivät siis sanoittamaan, minkälaiset odotukset ja tavoitteet ohjaavat työskentelyä. Moni haastateltava kertoi kannustavansa osallistujia tuomaan esiin, jos jokin asia häiritsee tai aiheuttaa turvattomuutta. Ohjaajien tavoitteena on siis madaltaa osallistujien kynnyksiä häiritsevistä asioista kertomiseen. Eräs ohjaaja kuvaili tilannetta, jossa yksi ryhmän jäsenistä oli kertonut, että häntä oli jäänyt häiritsemään loukkaava sana, jota oli käytetty improvisaatiossa. Haastateltavan mukaan kyseinen henkilö ei välttämättä olisi tuonut asiaa esiin, jos ohjaaja ei olisi alkuun kannustanut kertomaan matalalla kynnyksellä, jos jokin asia häiritsee.

En tiedä että olisiko hän ottanut sitä asiaa puheeksi, jos mä en olisi antanut niitä alkuselostuksia, jos mä en olisi antanut sitä lupaa, jos mä en olisi opettajana ollut silleen, että jos sua häiritsee joku asia niin sano siitä minulle. Jos mä vaan aloittaisin tekemään sitä improa ja tekemään niitä harjoitteita, niin sitten ihmisillä tulisi ehkä enemmän semmoinen olo, että mun tehtävä on tehdä näitä harjoitteita, mutta jos joku asia häiritsee, niin siitä ei pysty välttämään. (H8)

Haastateltavan kuvailema esimerkkitalanne osoittaa, että ohjaaja ei voi aina tiedostaa tai ymmärtää puuttua kaikkeen. Erityisesti, jos ohjaaja ei opeta omalla äidinkielellään, hän ei välttämättä tiedosta yksittäisiin sanoihin liittyviä loukkaavia merkityksiä. Jotta improvisaatiosta voidaan tehdä turvallisempaa, on tärkeää, että ryhmässä voidaan nostaa esiin ongelmalliseksi koettuja asioita. Haastateltavat kokivat tärkeäksi sanoittaa ryhmälle, että myös ohjaajaa saa kyseenalaistaa, jos ohjaajan toiminta aiheuttaa turvattomuutta.

Jos on herkillä niin ne opiskelijat kouluttaa mua koko ajan ja sen mä sanon heti alussa kun kurssi alkaa, että mua voi aina kyseenalaistaa, pysäyttää tai kysyä että mun tärkein tehtävä on pitää teidät turvassa, jos se ei tapahdu niin pysäyttäkää mut. (H5)

Aineistossa toistui näkemys siitä, että ohjaajan ensisijainen tehtävä on huolehtia osallistujien turvallisuudesta. Koska ihmisillä on erilaisia rajoja esimerkiksi sen suhteen, minkälainen fyysinen kosketus koetaan turvalliseksi, ohjaajat pyrkivät tarjoamaan toimintatapoja omista rajoista huolehtimiseen. Haastatteluissa toistuvia toimintatapoja olivat lupa poistua tilasta ja

ottaa omaa aikaa, jos sille on tarvetta. Ohjaajat kokivat myös tärkeäksi sanoittaa ryhmälle, että syytä tilasta poistumiseen ei tarvitse avata muille, jos ei halua. Lisäksi moni haastateltava kertoi kannustavansa osallistujia toimintatapaan, jossa esimerkiksi fyysisen kosketuksen rajoista voidaan kertoa avoimesti ja toisen ilmaisemia rajoja kunnioitetaan.

Ja sitten että pidä huoli omista rajoista. Jos sä tarviit hetken, että sun pitää vaikka, on huono päivä ja pitää astua tilan ulkopuolelle, niin voi aina tehdä ja sieltä tulla sitten takaisin. Ei tarvitse selittää mitään henkilökohtaisia ongelmia tai muita sellaisia ja sitten että kommunikoi asioista, että jos musta vaikka tuntuu siltä, että kaveri on liian lähellä, kun tehdään tätä harjoitetta, niistä voi sanoa että "hei voidaanko astua taaksepäin" ja sitten just se, että jos kaveri sanoo näin niin sitten hyväksytään se, että eri asiat on meille vaikeita ja haastavia noissa tilanteissa. Ja sitten just että pidetään huolta toisistamme ja koitetaan pitää huolta myöskin niistä toisten rajoista, että kunnioittaa sitä erilaisuutta mikä meillä on jotenkin siinä. (H8)

Sanoittamalla ja antamalla esimerkkejä toimintatavoista ohjaajat pyrkivät normalisoimaan avointa keskustelua turvallisuuden ja rajojen ympärillä. Tarjoamalla toimintatapoja omista rajoista huolehtimiseen pyritään ennaltaehkäisemään tilanteita, jossa osallistuja kokee painetta tehdä jotain, mikä aiheuttaa hänessä turvattomuutta. Toimintaperiaatteita sanoittamalla ohjaajat pyrkivät hallitsemaan erityisesti hyväksymisen ja tyrmäämisen jännitettä, jossa nähtiin riskinä, että osallistujat kokevat painetta hyväksyä jokainen toisen tekemä tarjous. Ohjaajat pyrkivät hallitsemaan hyväksymisen ja tyrmäämisen jännitettä opettamalla improvisaatiota siten, että hyväksymisen periaatetta ei ymmärrettäisi väärin. Hyväksyminen ei tarkoita pelkästään konkreettisella tasolla myöntymistä jokaiseen kanssaimprovisoijan tekemään tarjoukseen, vaan sillä tarkoitetaan ensisijaisesti toisen tekemien tarjousten kuuntelemista ja niihin reagoimista.

Mä oon pyrkinyt opettamaan sitä juuri niin että ei tarvitse sanoa joo kaikelle. --ei tarvitse sanoa hahmona joo konkreettisesti sille että "hei mä ammun sut". "Joo ammu vaan vaan" vaan että miten sä oikeasti reagoisit siinä, että joku tulee että "hei mä ammun sut" niin sä sanot joo sillä, että sä tavallaan tyrmäät että "hei älä ammu". (H4)

Kun opetan improa niin yritän puhua siitä tarjouksen hyväksymisen tasoista heti alusta saakka, että se ei tarkoita sitä, että mennään sopulilaumana kalliolta alas vaan se tarkoittaa sitä, että mä kuulen ja sanon joo ja sitten mietin, että mikä se on sitten se ratkaisu tehdä. Ettei todellakaan hahmojen tarvitse tehdä sitä just precisely sillä tavalla kun muut ehdottaa tai toinen ehdottaa. (H9)

Edeltävissä vastauksissa tuotiin esille, tarjouksen hyväksyminen ei tarkoita sitä, että roolihahmot olisivat keskenään samaa mieltä, vaan tarjouksen hyväksyminen voi näyttäytyä hyvin erilaisina tapoina reagoida toisen tekemään tarjoukseen. Ohjaajat pyrkivät siis opettamaan hyväksymisen erilaisia tasoja, jotta hyväksymisen periaatetta ei ymmärrettäisi vaatimuksena sanoa konkreettisesti "kyllä" jokaiseen ehdotukseen. Ohjaajat kokivat tärkeäksi

sanoittaa ryhmälle, mitä hyväksyminen tarkoittaa ja miksi se on tärkeää improvisaatiossa, mutta kuitenkin korostaa omista rajoista huolehtimisen tärkeyttä.

Minä en opeta minun omille opiskelijoille tai niille, jotka aloittaa improvisaatiouraansa, niin sitä, että "joo ja" on se juttu millä mennään vaan sitä, että mitä hyväksyminen tarkoittaa ja mitä omasta itsestä huolen pitäminen tarkoittaa ja mikä on niitten suhde toisiinsa. (H7)

Sanottaa oppilaille sitä, että meidän pitää jumpata sitä positiivisuuslihasta ja sitten se hyväksyntä ja "joo ja" sanominen saa asiat menemään eteenpäin niin se on kaiken pohja, mutta se ei tarkoita sitä, että me ei koskaan saataisi sanoa ei, että jos joku asia häiritsee tai mä en halua tehdä sitä niin mun mielestä ehdottomasti saa kieltäytyä. (H8)

Mä nykyään ainakin perustelen sen mun ihan minkä tahansa ikäisille oppilaille vähän eri tavalla, että se on sitä, ettei se toiminta katkea siinä, että sen takia hyväksytään, mutta että siellä ei todellakaan tarvitse hyväksyä ihan mitä tahansa. (H10)

Ohjaajat kokivat tärkeäksi painottaa ryhmälle, että improvisaatio perustuu kanssatekijöiden kuuntelemiseen ja tukemiseen. Tästä näkökulmasta improvisaatiossa tulisi pyrkiä tekemään vain sellaisia tarjouksia, joihin toisen on mukava tarttua.

Jos kaikilla olisi aina tavoitteena saada se kaveri näyttämään hyvältä niin, silloinhan ne tarjoukset olisi sellaisia, että sillä kaverilla on kiva olla siellä. (H6)

Aineiston perusteella ohjaajat pyrkivät hallitsemaan erityisesti hyväksymisen ja tyrmäämisen jännitettä opettamalla improvisaation sääntöjä siten, että osallistujat ymmärtävät, että kaikkeen ei tarvitse suostua. Ohjaajat kokivat tärkeäksi sanoittaa omista rajoista huolehtimisen tärkeyttä ja vapaaehtoisuuden periaatetta sekä korostaa toisten tukemista, kuuntelemista ja toiselle "kivojen" tarjousten tekemistä.

Puuttuminen ja keskustelun avaaminen. Aineistosta havaittiin, että ohjaajat pyrkivät hallitsemaan turvallisempaan tilaan liittyviä jännitteitä puuttumalla ongelmallisiin tilanteisiin ja avaamalla niistä keskustelun ryhmän kanssa. Aineiston perusteella ohjaajat kokevat velvollisuudekseen puuttua tilanteisiin, joissa he havaitsevat turvattomuutta aiheuttavaa toimintaa tai riskiä siitä, että tilanne koetaan turvattomaksi. Haastatteluissa toistui näkemys siitä, että vaikeiden keskustelujen välttelemisen sijaan ohjaajan on oltava rohkea puuttumaan ja avaamaan keskustelu turvallisemman tilan kannalta ongelmallisista asioista.

Se ei mun mielestä ole riittävää, että pyritään olla poissa tai pyritään pysymään pois semmoisilta osa-alueilta, jotka on kiistanalaisia tai jollakin tavalla haastavia tai harmaita-- Kyllä mun mielestä sillä on suuri merkitys millä tavalla niistä asioista puhutaan ja minkälaisia yhteisiä keskusteluja niitten aiheiden ympärillä ja turvallisuuden ympärillä käydään. (H7)

Ei kannata väistää sitä keskustelua, koska sitten siellä on tulossa se pommi kuitenkin myöhemmin, että sitten että jos se oli vaan yhdessä harjoituksessa, niin sitten se on luultavasti tulossa myöhemmin. (H3)

Jälkimmäisessä vastauksessa haastateltava tuo esiin, että jos ohjaaja havaitsee yhden henkilön toiminnassa ongelmallisuutta, kannattaa siitä keskustella heti ennen kuin tilanne toistuu tai kärjistyy. Moni haastateltava kertoi keskeyttävänsä harjoitteen heti, jos improvisaatiossa ilmenee toimintaa tai sisältöjä, joihin he kokevat aiheelliseksi puuttua. Aineistoissa toistui ohjaajien tapa avata keskustelu kysymällä ryhmältä heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan tilanteesta.

Mulla on aika semmoinen selkeä yleissääntö, että jos lähdetään tekemään johonkin tiettyyn ominaisuuteen liittyen tai johonkin vähemmistöön tai mihin tahansa liittyen roolivalintoja ja jos niillä lähdetään yhtään katsomaan sitä, että se on semmoisesta huumorin näkökulmasta niin silloin mä pistän poikki heti ja me käydään keskustelua siitä, että minkä takia tää valinta on tehty ja mitä se käytännössä tarkoittaa. (H7)

Ehkä siinä tilanteessa sen voisi laittaa hetikin poikki, että "hei huomaan et nyt tässä on tämmöinen teema", ehkä häneltä kysyisin, että "huomaatko, että minkälaista teemaa sä lähdet tuomaan tähän" ja että "tää ei ole välttämättä kaikille henkilöille OK vaikka se olisi tässä tarinassa ihan relevanttia". Mun mielestä tää on hyvä kysymys, että "onko tää semmoinen suunta mihin sä haluat lähteä? Onko tää semmoinen suunta mitä me halutaan ryhmänä nyt vaikka käsitellä tässä tarinassa?" (H4)

Edeltävät vastaukset osoittavat, että haastavissa ja turvallisemman tilan kannalta epäselvissä tilanteissa ohjaajat pyrkivät herättämään keskustelua sekä antamaan ryhmälle mahdollisuuden tuoda esiin ajatuksiaan ja kokemuksiaan tilanteesta. Haastatteluissa toistui ohjaajien tavoite käsitellä haastavia tilanteita siten, että kukaan ei kokisi tulleeensa syyllistetyksi tai tuomituksi ryhmän edessä. Moni haastateltavista kertoi ottavansa puheeksi puuttumista vaativat tilanteet useimmiten yleisellä tasolla kohdistamatta sitä suoraan yksittäisiin henkilöihin. Jos yleisellä tasolla puheeksi ottaminen ei auta tai yksittäisen henkilön toiminta rikkoo turvallisempaa tilaa, ohjaajat kokivat tarpeelliseksi ottaa asia puheeksi suoraan kyseisen henkilön kanssa.

Jos on tosi vaikea tilanne, niin mä lähdän siitä ensin sillain yleisesti koko ryhmän tasolla, että en edes osoittele sormella mitään, vaan puhun geneerisesti niistä ongelmallisista tilanteista. Ja sitten jos se ei auta niin sitten mä koitan nostaa taas sen roolin puolen ja teatterin keinojen ja näyttelijän työn keinojen kautta esiin, mutta henkilökohtaisemmin sille ihmiselle mahdollisesti ryhmän edessä siinä tilanteessa, mutta taas pyrkien siihen, että en missään nimessä häpäise tai nolaa sitä tyyppiä mitenkään. Ja sitten jos se edelleenkin jatkuu se tilanne, niin sitten kahden kesken koitan sanoa siitä suoraan, että nyt tää pitää loppua tää hommeli tai että tää ei ole OK. (H9)

Ensin ehkä yleisellä tasolla, että "hei kun tässä on nyt tällainen...", mutta sitten myöskin, että jos kävis esimerkiksi niin että tuntuu, että hänelle jää joku fiilis vaikka just tuosta, että hän on mokannut tai että hän ei ymmärtänyt miksi tästä nyt puhutaan tai jotain muuta, niin sitten voisi sen tilanteen

jälkeen, tunnin jälkeen jälkikäteen sähköpostitse, tekstarilla tai puhelulla käydä henkilökohtaisesti vielä, että minkälaisia tai miksi esimerkiksi otin tän asian nyt tästä esille. (H4)

Jos siellä tapahtuu jotain, niin mä sanon ääneen sen, että kukaan ei tee näitä tahallaan vaan ne tulee jostain epävarmuudesta tai omista tämmöisistä ja nyt me opittiin se, että tuommoisessa tilanteessa toinen ei koe oloaan turvallisiksi. (H5)

Ohjaajat pyrkivät puuttumaan ongelmalliseen käytökseen siten, että henkilö, jonka toimintaan täytyy puuttua, ei kokisi tulleen nolatuksi tai tuomituksi ryhmän edessä. Sen sijaan ohjaajan tavoitteena on varmistaa, että henkilö ymmärtää, miksi hänen toimintaansa puututaan ja että hän pystyy oppimaan siitä. Haastatteluissa nostettiin esiin, että useimmissa tapauksissa henkilö, jonka toimintaan täytyy puuttua, ei tiedosta aiheuttavansa turvattomuutta tai loukkaa tahattomasti. Siksi ohjaajat pitivät tärkeänä, että henkilöllä on mahdollisuus oppia tilanteesta ja toimia jatkossa eri tavalla.

Aineistosta havaittiin, että ohjaajien on helpompi puuttua tilanteisiin, jossa toimitaan selkeästi turvallisemman tilan periaatteiden vastaisesti esimerkiksi ylittämällä yhteisesti sovittuja fyysisen koskettamisen rajoja. Moni haastateltava kuitenkin koki vaikeaksi määrittää rajaa sille, minkälaisiin sisällöllisiin, fiktion tasolla tapahtuviin asioihin tulisi puuttua. Osa haastateltavista koki parhaaksi keskeyttää ja avata keskustelu ryhmän kanssa aina, jos fiktion tuodaan rankkoja ja kiistanalaisia aiheita.

Mä oon ollut aina aika tarkka ja jotenkin semmoinen varmisteleva sen suhteen, että riippuen siitä, että minkälaisella alueella liikutaan ja minkälaisista aiheista tehdään teatteria, koska mä oon sen kannattaja, että kaikesta on hyvä tehdä teatteria, mutta se miten sitä käsitellään silloin kun se tehdään improvisoiden niin sitä täytyy miettiä. --kun mennään semmoisille alueille, mitkä on yhtään semmoista kysymysmerkkiä niin asioitten stoppaaminen ja niistä keskusteleminen ja sen että mitä tässä voi, minkälaisia puolia tähän liittyy ja miten tää vaikuttaa eri ihmisiin, sitä on varmaan tullut paljon lisää. (H7)

Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että fiktion tasolla tulisi voida käsitellä myös vaikeita aiheita ja improvisaatiossa tulisi säilyttää vapaus tehdä myös esimerkiksi sellaisia roolihahmoja, joiden toiminta fiktiossa on ristiriidassa roolin esittäjän oman arvomaailman kanssa. Haastateltavat kokivat tärkeäksi painottaa eroa fiktion ja todellisuuden välillä. Roolihahmojen toimintaa voidaan analysoida, mutta ohjaajan tulisi varmistaa, että kritiikki kohdistuu roolihahmolle eikä sitä esittäneelle henkilölle. Keskeisimpänä roolisuojan ja vastuun jännitteen hallinnan keinona aineistosta nousi selkeän eron tekeminen roolihahmon ja näyttelijän välille. Jos fiktiossa tapahtuu esimerkiksi sortamista tai syrjivää kielenkäyttöä, ohjaajat kokivat tärkeäksi käydä reflektivoivaa keskustelua ryhmän kanssa.

Sen jälkeen pitää olla aikaa reflektoida ja sen jälkeen pitää olla ensisijaisesti sille ihmiselle, joka on esittänyt jotain niin mahdollisuus kertoa muulle ryhmälle miltä tuntuu ja antaa se kuva, että mä en ole tällainen hahmo, että mä todellakin vaan esitin sitä. --se pitää olla mun mielestä todella tarkkaa, että se kritiikki esitetään niille hahmoille eikä sille tyypille joka on näytellyt niitä. -- Se on just se, että miten sä ohjaat sitä reflektointia, että sä varmistat sen, että siinä puhutaan niistä roolihenkilöistä. (H2)

Mä aina sanon, että jos sä sanoit mielestäsi jotain mikä toista voi loukata, niin sä voit tässä silti pyytää anteeksi. Että vaikka sä teit sen roolissa niin kun se tuntuu niin voimakkaasti silti koska draama herättää ne tunteet niin ja mä annan puheenvuoron jokaiselle sanoo, että "toi tuntui tosi pahalta, kun te ryhmänä teitte näin". Ja ryhmä on sitten sekin, että "joo me tiedetään, se oli ihan hirveätä anteeksi kauheasti", niin se tilanne pääsee purkautumaan. (H1)

Edeltävät vastaukset osoittavat, että ohjaajat pyrkivät hallitsemaan roolisuojan ja vastuun jännitettä ohjaamalla reflektiota siten, että roolihaamon esittäjällä on mahdollisuus kommentoida roolihaamon toimintaa omana itsenään. Jos roolihaamon toiminta on jollain tapaa esimerkiksi vähemmistöjä syrjivää tai loukkaava, ohjaajat pitävät tärkeänä, että yhteiseen keskusteluun ja hahmojen purkamiseen on aikaa. Myös roolihaamon puolesta anteeksi pyytäminen nostettiin keinoksi purkaa fiktion tapahtumia.

Luottamussuhteen rakentaminen. Aineiston perusteella ohjaajat pyrkivät hallitsemaan turvallisempaan tilaan liittyviä jännitteitä edistämällä luottamussuhteen muodostumista sekä osallistujien välille että ohjaajan ja ryhmän välille. Haastatteluissa toistui näkemys siitä, että luottamus on olennainen osa turvallisemman tilan rakentumista. Ohjaajat pyrkivät edesauttamaan ryhmän keskinäisen luottamuksen syntymistä panostamalla ryhmäytymiseen.

Jos sen yhteishengen ja sen kohotuksen ja kaikki sallii sen, että sitä ilmapiiriä nostetaan niin sitten semmoiset hankalat keskustelut on myöskin helppo käydä, koska meillä ei ole mitään arvolatausta niihin ihmisiin välttämättä, että ne on meille muutenkin semmoisia hyviä tuttuja tai semmoisia, että ne on kivoja ihmisiä. Ne ei ole paskoja ihmisiä lähtökohtaisesti. (H3)

Edeltävässä vastauksessa haastateltava tuo esiin, että haastavia tilanteita on helpompi käsitellä, jos osallistujat ovat ehtineet tutustumaan toisiinsa ja ryhmässä vallitsee ilmapiiri, jossa ryhmän jäsenillä ei ole voimakkaita ennakoasenteita toisiaan kohtaan. Ryhmäytymistä pyritään edistämään ohjaamalla osallistujia kohtaamaan toisiaan ja työskentelemään myös niiden ryhmän jäsenten kanssa, jotka eivät ole vielä tulleet tutuiksi.

Kyllä se on tosi oleellista se, että ohjaa ihmiset löytämään uusia ihmisiä eikä jalkautumaan vaan sen saman tutun kaverin viereen vaan että "hei ota taas uusi pari ja lähde tutustumaan. Ja nyt teette tällaisen harjoitteen kaksin" (H1)

Se on tärkeä pohja siihen, että ryhmä pystyy toimimaan yhdessä että tulee semmoinen olo, että mä oon kohdannut noita muita, mä oon tehnyt eri parien kanssa ennen kuin sitten alkaa prosessoimaan itse sitä improa. (H8)

Yhdessä tekeminen ja kohtaaminen nähdään edellytykseksi ryhmäytymiselle. Ohjaajat myös pyrkivät antamaan jokaiselle mahdollisuuden jakaa jotain itsestään, jotta osallistujat kokisivat tulevansa tasapuolisesti kuulluksi ja nähdyksi.

Pitää sitä ryhmähenkeä koko ajan yllä, että jokainen saa sanoa kivaa ja ärsyttävää ja jokaista kuunnellaan ja jokainen tulee nähdyksi ja kuulluksi just semmoisena. (H3)

Ryhmän keskinäisen luottamuksen syntymisen kannalta koettiin tärkeäksi, että osallistujat voivat jakaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan ryhmässä ja tulla henkilökohtaisesti kohdatuksi. Haastatteluissa toistui näkemys siitä, että myös ohjaajan on annettava jotain itsestään luottamuksen syntymiseksi. Eräs haastateltava kertoi säätelevänsä itsestään kertomista sen perusteella, kuinka paljon hän kokee ryhmän tarvitsevan vastavuoroista jakamista luottamussuhteen rakentumisen näkökulmasta.

Ehkä joskus jakaa ryhmälle eri asioita kun toisille ryhmille, että mihin ne tarvitsee semmoista samaistumispintaa tai jos tuntuu, että ryhmä ei jotenkin vaikka luottaisi muhun niin sitten mä yritän ehkä jakaa niille jotain semmoisia asioita mikä saa ne luottaa muhun enemmän. (H10)

Ohjaaja pyrkii siis näyttäytymään ryhmälle samaistuttavana ja luottamuksen arvoisena henkilönä jakamalla asioita itsestään. Itsestä kertomisen tavoitteena on rakentaa luottamussuhdetta ryhmän kanssa, mikä voidaan nähdä keskeisenä keinona hallita erityisesti läheisyyden ja etäisyyden jännitettä. Luottamussuhteen syntymisen kannalta koettiin tärkeäksi, että ohjaaja tuo esiin inhimillisyyttään ja erehtyväisyyttään.

Mä oon myös tosi avoin siis ihan omista peloista, jännityksistä ja mokista erityisesti, että mä tuon anekdootin omaisesti esiin sitä, että kuinka epävalmis sitä on viidentoista vuoden jälkeenkin vielä tässä, että jos teiltä jännittää niin minua jännittää edelleen. (H4)

Luottamusta herätän jo sillä, että mä en myöskään esitä, että mä tietäisin kaikesta kaiken ja lopuista puolet vaan että myöskin myönnän sen oman semmoisen tietämättömyyteni ja sellaisen että mä yritän huolehtia teistä kaikista mutta mä en voi yksin tehdä sitä vaan että mä tarvitsen myös heidänkin apua siihen. (H10)

Edeltävät vastaukset osoittavat, että ohjaaja tuo esiin omia epävarmuuksiaan ja keskeneräisyyttään herättääkseen luottamusta ryhmässä. Monissa haastatteluissa toistui ohjaajien tavoite purkaa voimakasta auktoriteettiasemaa suhteessa ryhmään. Ohjaajat kokivat tärkeäksi luoda ryhmään suhdetta, jossa ohjaaja on ikään kuin kanssaoppijana jatkuvasti kehittymässä ja oppimassa uutta.

Mä opin siitä edelleen joka kerta jotain joku nostaa joku uuden näkökulman ja sit mä oon sillee et "totta että en mä totakaan ajatellut", että tavallaan ei suhtaudu, että opettajalle mikään ei saada suhtautua sillä, että mä tiedän jo kaiken. Vaan että "hei mä oon joka kerta oppimassa uutta". (H1)

Ohjaaja pyrkii rakentamaan luottamussuhdetta ryhmään tuomalla esiin omaa epätäydellisyyttään ja antamalla arvoa osallistujien näkemyksille. Aineistoissa toistui ohjaajien tavoite tehdä itsestään helposti lähestyttävä häivyttämällä auktoriteettiasemaa suhteessa ryhmään, jotta osallistujat uskaltaisivat avoimesti tuoda esiin ajatuksiaan ja tarvittaessa kyseenalaistaa myös ohjaajan tekemiä ratkaisuja. Samalla kuitenkin pidettiin tärkeänä, että ohjaaja osoittaa tietynlaista auktoriteettia ja jämäkkyyttä, jotta ryhmä voi luottaa, että ohjaajalla on tilanne hallinnassa.

Silloin kun mä annan vaikka ohjeita tai että jos on joku selkeä semmoinen juttu, että nyt tää on se mitä tässä tavoitellaan niin silloin mä pyrin semmoisella artikuloinnin selkeydellä ja äänen kuuluvuudella ja tän tyyppisillä asioilla tuomaan siihen sen puolen, jotenkin sen turvan siihen, että mä tiedän, että mitä me ollaan tekemässä ja mä pidän teistä huolta ja mähän sanotan tota kyllä myös paljon sitten ääneen. (H7)

Luottamussuhteen rakentamisen voidaan ajatella olevan keskeinen keino hallita lähestyttävyyden ja auktoriteetin jännitettä. Ohjaaja pyrkii samanaikaisesti lunastamaan ryhmän luottamuksen osoittamalla inhimillisyyttään, mutta kuitenkin luo turvaa pitämällä roolinsa ohjaajana selkeänä.

Aineistossa toistui näkemys siitä, että turvallisemmassa tilassa osallistujat uskaltavat ilmaista myös eriäviä mielipiteitä ja kokemuksia. Jotta ryhmässä uskalletaan ilmaista myös muusta ryhmästä poikkeavia ajatuksia, osallistujien on voitava luottaa, että heidän jakamiin kokemuksiin suhtaudutaan kunnioittavasti. Ohjaaja pyrkii rakentamaan luottamusta osoittamalla arvostusta ryhmässä jaettuihin kokemuksiin ja ajatuksiin.

No varmaan osittain sillä, että millä tavalla mä itse reagoin niissä tilanteissa aina kun joku kertoo jotain sellaista, mikä rikkoo sen koheesion tavallaan tai toisella. Sen sijaan, että mä olisin "OK no mutta voi olla tommoinen kokemus mennään eteenpäin", mun tarkoitus on reagoida tai vastata niihin kaikkiin eri kokemuksiin samanlaisella tavalla eli sillä kiitollisuudella siitä, että on jakanut siinä ryhmässä. (H7)

Lisäksi ohjaaja pyrkii rakentamaan luottamussuhdetta osallistujiin reagoimalla osallistujien kohtaamiin haasteisiin empaattisesti. Toisinaan harjoitteet voivat nostaa osallistujissa pintaan vaikeitakin tunteita, jolloin ohjaaja pyrkii olemaan tukena ja osoittamaan, että erilaisten tunteiden kokeminen on sallittua ja hyväksyttävää.

On käynyt tilanteita, joissa on noussut tosi isoja tunteita opiskelijoilla pintaan. Ja ne on opettaneet kohtaamaan niitä niiden muiden tunteita silleen, että on sitten antanut sen tilan ja sen turvan sille, että "hei että näin saa käydä, me ollaan tässä, me ei jätetä sua". (H1)

Ohjaaja on vastuussa siitä, että miten se tilanne käsitellään, pistetään poikki, jotenkin miten siitä siirrytään eteenpäin, ettei sille tyypille, jolle tällainen reaktio tulee, että hänelle ei tule semmoinen olo, että se on jotenkin nonsaleerattu tai pahimmillaan, että siitä on jotenkin arvotettu, että toi ei ole nyt OK, että mitä sä nyt siinä oikein itket tai muuta. (H4)

Ohjaajat siis pyrkivät rakentamaan luottamussuhdetta, jossa osallistujat kokevat turvallisiksi ilmaista ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan ilman pelkoa siitä, että heidän kokemuksiansa arvotetaan tai tuomitaan. Luottamussuhteen rakentamisella ohjaajat hallitsevat erityisesti ohjaajan ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa ilmeneviä jännitteitä, sillä he samanaikaisesti pyrkivät olemaan helposti lähestyttäviä ja kohtaavat osallistujia henkilökohtaisella tasolla, mutta pitävät ammattirooliin kuuluvan etäisyyden ja huolehtivat tasapuolisen kohtelun toteutumisesta.

Ohjaajan itsereflektio, tiedonhankinta ja toimintatapojen kehittäminen. Aineistosta havaittiin, että ohjaajat pyrkivät hallitsemaan jännitteitä refleктоimalla ja kehittämällä omaa toimintaansa ohjaajana. Ohjaajan itsereflektio, tiedonhankinta ja toimintatapojen kehittäminen voidaan määritellä suhteen ulkopuolisiksi jännitteiden hallinnan keinoiksi, sillä hallinta ei tapahdu suoranaisesti ohjaajan ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa, vaikka ne vaikuttavatkin ohjaajan toimintaan vuorovaikutustilanteissa ryhmän kanssa. Haastatteluissa toistui näkemys siitä, että ohjaajalla on merkittävä vastuu turvallisemman tilan rakentamisessa ja siksi ohjaajat pyrkivät refleктоimaan omaa toimintaansa, työstämään ennakkoluulojaan ja hankkimaan lisää tietoa turvallisemman tilan kannalta olennaisista teemoista. Monissa haastatteluissa nousi esiin, että ohjaajat kokevat velvollisuudekseen hankkia tietoa ja kouluttaa itseään jatkuvasti, jotta heillä olisi valmiuksia toimia ohjaajana inklusiivisesti sekä tunnistaa, puuttua ja nostaa keskusteluun ongelmallisia asioita.

Kun tuli transpiskelijoi-
ta ekaa kertaa, semmoisia kestä oli tietoinen ja ketkä halusi siitä kertoa niin jotenkin se, että ne oli myös sen tyypisiä asioita missä oli niin että mun täytyy ehdottomasti tietää tästä asiasta enemmän ja sitten mä oon myös pyrkinyt siinä itseäni kouluttamaan ja oon tehnyt paljon semmoista siis paljon semmoista taustatietoa lukenut paljon ja käynyt keskusteluja eri ihmisten kanssa, jotka on tällä samalla alalla ja joilla on asiantuntijuutta eri aihealueista niin että mulla olisi mahdollista oppia jatkuvasti ja minä en itse ajattele yhtään niin, että jossain vaiheessa joku loppuisi, että nyt mä tiedän kaikki asiat vaan sehän on jatkuvaa ainiaan loppuun asti. (H7)

Turvallisemman tilan kannalta koettiin tärkeäksi, että ohjaaja on valmis oppimaan ja kehittämään toimintaansa jatkuvasti, koska myös käsitykset siitä, mikä on hyväksyttävää, loukkaavaa tai syrjivää ovat yhteiskunnallisesti jatkuvassa muutoksessa. Ohjaajilla oli erilaisia näkemyksiä omasta tiedostavuuden tasostaan. Osa haastateltavista kertoi, että nopeasti

muuttuvat käsitykset ja vaatimukset sensitiivisyydestä ja inklusiivisuudesta ovat aiheuttaneet toisinaan myös epävarmuutta ja turhautumista.

En mäkään aina tiedä, varsinkin jos opettaa eri kielellä, että mitkä termit tarkoittaa mitäkin ja kielikin kehittyä koko ajan niin jotenkin voimakkaasti. Tai jos puhutaan vaikka kehitysvammoista niin mikä nyt on se korrekti termi mitä me käytetään tällä hetkellä, että siinä on niin paljon jotenkin semmoista vaihtelua-- Koen sen vähän haastavaksi ja tietyllä tavalla vähän pelottavaksi myöskin. (H8)

On herännyt myös sellaista sisäistä vastustusta ja semmoista niin kun ärtymystä ja sellaista kapinamentaliteettiäkin tavallaan niitten vanhojen toimintatapojen puolesta, että jotenkin just sitä tasapainoilua, että kuinka paljon omaksuu sitä uutta ja kuinka sitten taas jonkin verran kriittisesti suhtautuu siihen tai vähintäänkin epäillen niihin tavallaan uusiin, miten mä nyt sanoisin keskustelun aiheisiin tai vaatimuksiin tai ylipäätään kulttuurin muutokseen pedagogiikassa ja taiteessa. (H2)

Mä huomaan, että mulla itselläniikin asenne oli alkuun, mä nyt liioittelen, mutta vähän semmoinen, että mitään ei saa enää sanoa. Mutta mitä enemmän sitä käydään läpi niin totta kai sen ymmärtää, että tähän on vaan hyvä asia. (H10)

Edeltävissä vastauksissa haastateltavat toivat esiin, että toisinaan nopeasti muuttuviin käsityksiin inklusiivisuudesta ja sensitiivisyydestä sopeutuminen on tuntunut toisinaan haastavalta. Haastatteluissa tuli ilmi, että muuttuviin käsityksiin on sopeuduttu esimerkiksi tarkastelemalla kriittisesti omia ennako-oletuksia, muuttamalla toimintatapoja ja luopumalla harjoitteista, jotka koetaan nykyään ongelmallisiksi.

On tullut ehkä ylimääräinen askel siinä ajatusketjussa sikäli kun käsitellään jotain aihetta missä täytyy olla sensitiivinen. Mutta mä en näe sitä ollenkaan pahana, että vähän joutuu miettimään että se on ihan hyväkin, että se vähän ravistelee, että nyt jos mä oon sanomassa jotakin tai vaikka sukupuolittamassa toista ihmistä-- Mun mielestä se on ihan tervetullutta semmoinen ajatus siitä, että mä en voikaan tämmöisillä oletuksilla pelata pelkästään. (H4)

Musta tuntuu, että mä oon ainakin vaihtanut tai joutunut tarkastelemaan sitä, että minkälaisella kielellä vaikka puhuttelee ihmisiä tai sitä yleisöä, kenen kanssa tekee, että tavallaan just tästä olettamuksista pois. (H4)

On pitänyt muuttaa joitain sellaisia hyvin perustavanlaatuisia ajatuksia tai ainakin kyseenalaistaa sellaisia hyvin fundamentaaleja oppeja mitä on joskus aikanaan improsta ja draamasta opetellut ja väitän, että paljon oon oppinut ja jonkin verran myös muuttanut ihan käytännössä joitain toimintatapoja. (H2)

Ohjaajat siis pyrkivät hallitsemaan turvallisempaan tilaan liittyviä jännitteitä tarkastelemalla omaa ajattelua ja toimintaa kriittisesti, ja tarvittaessa muuttavat toimintatapojaan. Ohjaajaan itsereflektiotaidoilla nähtiin olevan merkitystä luottamuksen ja turvallisemman tilan rakentumiseen.

Kyllähän se mun varmuuteni itseni kanssa olla siinä tilanteessa oma itseni heijastuu myös niihin muihin, että ne uskaltaa olla omia itsejään. Mä koen, että se vaikuttaa todella paljon siihen turvalliseen tilaan, kuinka paljon mä oon itseäni reflektoinu. (H1)

Ehkä kaikista eniten se, että jos se kuka sitä ikinä sitä ryhmää vetääkään, että jos se on sinut sen itsensä kanssa ja hänelle on selkeänä se mitä hän on tekemässä niin silloin ryhmä voi luottaa siihen ohjaajaan. (H10)

Aineistosta havaittiin, että ohjaajat pyrkivät hallitsemaan turvallisempaan tilaan liittyviä jännitteitä refleктоimalla ja kehittämällä itseään ohjaajana. Haastatteluissa ilmeni, että ohjaajien vastuu turvallisemman tilan rakentamisessa motivoi heitä refleктоimaan omaa toimintaansa, työstämään ennakkoluulojaan ja hankkimaan lisää tietoa aiheista, joiden ympärillä täytyy olla sensitiivinen. Vaikka muuttuvat käsitykset ja vaatimukset voivat aiheuttaa epävarmuutta ja haasteita, ohjaajat pyrkivät sopeutumaan niihin muuttamalla toimintatapojaan ja tarkastelemalla omia ennako-oletuksiaan kriittisesti. Aineiston perusteella ohjaajan itsereflektioidot ja avoin suhtautuminen uuden oppimiseen vaikuttavat olevan keskeisiä tekijöitä turvallisen ja inklusiivisen ympäristön luomisessa.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkielman tavoitteena oli tarkastella, millaisia jännitteitä improvisaatiotyöskentelyssä ilmenee turvallisemman tilan näkökulmasta ja miten ohjaaja pyrkii hallitsemaan jännitteitä vuorovaikutuksessa ryhmän kanssa. Improvisaatiotyöskentelyssä ilmeneviä jännitteitä ja niiden hallintaa tarkastelemalla saadaan tietoa vuorovaikutussuhteiden dynamiikasta sekä keinoista, joilla turvallisempaa tilaa pyritään rakentamaan ja ylläpitämään vuorovaikutuksessa. Tässä luvussa esitellään tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä, joita peilataan relationaalisen dialektiikan teoriaan sekä aikaisempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Lopuksi arvioidaan tutkimuksen onnistuneisuutta ja esitetään ehdotuksia jatkotutkimukselle.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla kartoitettiin improvisaatiotyöskentelyssä ilmeneviä jännitteitä turvallisemman tilan kehityksessä. Tulokset osoittavat, että turvallisemman tilan rakentaminen ja ylläpitäminen improvisaatiotyöskentelyssä vaatii jatkuvaa tasapainottelua erilaisten diskurssien välillä, jotka ilmenevät vuorovaikutuksessa jännitteinä. Tämän tutkielman teoreettisena lähtökohtana hyödynnettiin relationaalisen dialektiikan teoriaa, jonka mukaan jännitteet syntyvät vastakkaisten diskurssien välisestä vuorovaikutuksesta. Kun vastakkaisia tai keskenään ristiriitaisia diskursseja pyritään tulkitsemaan tietyssä vuorovaikutustilanteessa, syntyy merkityksiä. (Baxter, 2011.) Turvallista tilaa on kuvattu dynaamiseksi prosessiksi, joka rakentuu kontekstisidonnaisesti tietyssä sosiaalisessa, ajallisessa ja fyysisessä tilassa, ja joka nivoutuu jatkuvasti sosiaalisesti tuotettuihin käsityksiin turvallisuudesta (Rosenfeld & Noterman, 2014; Hunter, 2008). Siten turvallisemman tilan voidaan ajatella rakentuvan vuorovaikutuksessa ilmenevien kilpailevien diskurssien jatkuvasta vuoropuhelusta, jossa tuotetaan merkityksiä sille, mitä turvallisempi tila juuri kyseisessä tilanteessa ja ajassa tarkoittaa.

Tämän tutkielman tulokset osoittavat, että improvisaatiossa tasapainotellaan erityisesti intuitiivisuuden ja kontrollin, roolisuojan ja vastuun sekä hyväksymisen ja tyrmäämisen välillä. Jännitteet kumpuavat improvisaation ennalta-arvaamattomuudesta, fiktion ja todellisuuden tason samanaikaisesta läsnäolosta sekä osallistujien erilaisista mielipiteistä, käsityksistä ja rajoista. Jännitteiden syntymistä vaikuttaa edistävän erityisesti sosiokulttuurinen muutos, jonka myötä käsitykset sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta kehittyvät nopeasti, minkä takia

osallistujilla voi olla keskenään hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mikä improvisaatiossa on hyväksyttävää. Ryhmän keskinäisestä vuorovaikutuksesta tunnistetut jännitteet eivät kuvaa niinkään osallistujien keskinäisiä suhteita, vaan ne ilmentävät ennemminkin laajempia diskursseja, jotka kumpuavat improvisaation erityispiirteistä sekä yhteiskunnallisen tason diskursseista liittyen turvallisempaan tilaan. Siksi nämä jännitteet poikkeavat aikaisemmasta tutkimuksesta, jossa relationaalisen dialektiikan teoriaa on sovellettu interpersonaalisten viestintäsuhteiden tutkimiseen (esim. Nykänen, 2021; Gerlander, 2003). Ryhmän keskinäisestä vuorovaikutuksesta tunnistetuista jännitteistä voidaan kuitenkin löytää yhtäläisyyksiä tutkimuksiin, jossa jännitteitä on tarkasteltu ryhmädynaamisesta näkökulmasta. Esimerkiksi Prenticen ja Kramerin (2006) tutkimuksessa tarkasteltiin ryhmässä ilmeneviä jännitteitä yliopisto-opiskelijoiden opetustilanteissa ja havaittiin, että yksi keskeisimmistä jännitteistä on ennakoitavuus-yllätyksellisyys. Tämän voidaan ajatella olevan läheisesti verrannollinen tässä tutkielmassa tunnistettuun intuitiivisuus-kontrolli-jännitteeseen. Keskeisenä erona on kuitenkin se, että intuitiivisuuden ja kontrollin jännite kumpuaa selkeämmin improvisaation ja turvallisemman tilan yhtensovittamisesta eikä niinkään ryhmästä lähtevistä tarpeista ennakoitavuuteen ja yllätyksellisyyteen. Siten tämän tutkielman tulokset tarjoavat täysin uudenlaista tietoa ryhmässä ilmenevistä jännitteistä, erityisesti siksi, että jännitteitä tarkasteltiin rajatummin improvisaation ja turvallisemman tilan kehityksessä.

Siinä missä ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmenevät jännitteet kuvaavat improvisaatioon ja turvallisempaan tilaan liittyvien diskurssien vuorovaikutusta, ohjaajan ja ryhmän välisestä vuorovaikutuksesta tunnistetut jännitteet kuvastavat ohjaajan ja ryhmän välisten vuorovaikutussuhteiden dynamiikkaa. Siten ohjaajan ja ryhmän välisestä vuorovaikutuksesta tunnistetut jännitteet ovat läheisemmin rinnastettavissa aikaisempaan tutkimukseen, jossa jännitteitä on tarkasteltu professionaalisissa viestintäsuhteissa (esim. Gerlander & Kostainen, 2005; Rawlins, 2000). Tulokset osoittavat, että ohjaaja tasapainottelee suhteessa ryhmään läheisyyden ja etäisyyden sekä yksilöllisyyden ja tasapuolisuuden välillä. Tämä vahvistaa aikaisemmissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja, joiden mukaan professionaalisissa viestintäsuhteissa keskeinen jännite liittyy läheisyyden ja etäisyyden säätelemiseen (Gerlander & Isotalus, 2010, 11). Ohjaajan ja ryhmän välisessä suhteessa ilmenevät jännitteet nousevat ohjaajan ammattiroolin mukanaan tuomasta

erityisestä asemasta suhteessa osallistujiin sekä osallistujien erilaisista tarpeista ja rajoitteista. Myös Gerlanderin ja Isotaluksen (2010, 6) mukaan professionaalisissa viestintäsuhteissa ilmenevät jännitteet kumpuavat usein suhteen epäsymmetrisestä luonteesta, sillä suhteen osapuolilla on erilaista osaamista ja tietoa tai erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia ja sen myötä erilainen näkökulma vuorovaikutukseen.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla kartoitettiin, miten ohjaajat pyrkivät hallitsemaan turvallisempaan tilaan liittyviä jännitteitä vuorovaikutuksessa ryhmän kanssa. Tulokset osoittavat, että ohjaajat pyrkivät hallitsemaan erityisesti ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmeneviä jännitteitä luomalla avointa keskustelua turvallisempaan tilaan liittyvien kysymysten ympärillä ja edistämällä ryhmän jäsenten yhteisymmärrystä työskentelyä ohjaavista toimintaperiaatteista. Koska ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmenevät jännitteet kumpuavat pitkälti improvisaatioon ja turvallisempaan tilaan liittyvistä diskursseista, ohjaajat pyrkivät hallitsemaan näitä jännitteitä tekemällä vastakkaiset diskurssit näkyviksi keskusteluissa tai painottamalla eri diskursseja tilannekohtaisesti. Tulokset osoittavat, että ohjaajan ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa ilmeneviä jännitteitä pyrittiin hallitsemaan edistämällä luottamussuhteiden ja sallivan ilmapiirin syntymistä. Nämä hallinnan keinot liittyvät ohjaajan oman vuorovaikutuskäyttäytymisen säätelemiseen, jolla he pyrkivät rakentamaan tietynlaista suhdetta ryhmään. Lisäksi hallinnan keinoissa nousi esiin ohjaajien tavoite reflektoida ja kehittää omaa toimintaa ja ajatteluaan sekä hankkia tietoa turvallisemman tilan kannalta olennaisista aiheista. Lisäämällä tietoisuutta erilaisista turvallisempaan tilaan liittyvistä diskursseista, ohjaajat pyrkivät kehittämään valmiuksiaan tunnistaa ja käsitellä jännitteitä ryhmän kanssa.

Ennalta-arvaamattomuus

Tuloksista voidaan päätellä, että erityisesti improvisaation ennalta-arvaamattomuus synnyttää jännitteitä, kun tavoitteena on luoda turvallisempaa tilaa. Turvallisemman tilan näkökulmasta improvisaatiossa tasapainotellaan erityisesti intuitiivisuuden ja kontrollin välillä. Improvisaatioon liittyy olennaisesti intuitiivisuuden diskurssi, jonka mukaan improvisaatio vaatii toimiakseen spontaania, ennakoimatonta vuorovaikutusta. Myös aikaisemmassa kirjallisuudessa improvisaation on määritelty olevan ennen kaikkea

spontaaniuden harjoittelemista, jossa tavoitteena päästää irti itesesensuurista ja reagoida impulsseihin hetkessä (Johnstone, 2000; Koponen, 2004). Siinä missä Johnstone (2000) näkee kontrollin mielikuvitusta ja luovuutta tukahduttavana tekijänä, josta improvisoijan tulisi pyrkiä pääsemään eroon, tässä tutkielmassa kontrollin diskurssin havaittiin kytkeytyvän osaksi turvallisemman tilan rakentamista improvisaatiossa. Tulokset osoittavat, että intuitiivisuuden diskurssi ilmenee pyrkimyksenä spontaaniin ja pidäkkeettömään ilmaisuun, jossa epäonnistumista ei tarvitse pelätä. Kuitenkin turvallisemman tilan näkökulmasta tietynlaista kontrollia tarvitaan turvattomuutta aiheuttavien tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi. Kontrollin diskurssiin sisältyy käsitys siitä, että improvisaatiossa omaa ilmaisua tulee harkita ja säädellä siten, että se ei aiheuta turvattomuutta muussa ryhmässä. Siten kontrollin diskurssi asettuu vastakkaiseksi voimaksi intuitiivisuuden diskurssille, jossa korostuu ajatus sensuroimattomasta ja spontaanista ilmaisusta.

Tämän tutkielman tulokset antavat viitteitä siitä, että improvisaatiossa intuitiivisuuden diskurssi on keskihakuinen eli sillä on enemmän valtaa ja dominoivampi asema suhteessa keskipakoiseen kontrollin diskurssiin. Diskurssi on keskihakuinen, kun sille annetaan suurempi painoarvo tai merkitys verrattuna keskipakoiseen diskurssiin, joka jää siten marginaalisempaan asemaan (Baxter, 2011, 123). Intuitiivisuuden keskihakuisuus ilmenee tuloksissa korostuvana näkemyksenä siitä, että improvisaatio vaatii toimiakseen spontaania ilmaisua ja reagointia. Tämä on linjassa Johnstonen (2000) esittämien ajatusten kanssa, joiden mukaan improvisoijan tulisi luopua yrityksestä kontrolloida tulevaisuutta ja sen sijaan hyväksyä ensimmäisenä mieleen tuleva ajatus tai idea. Intuitiivisuuden käsitetään siten olevan perustavanlaatuinen osa improvisaatiota, jota ilman improvisaatio ei toimi. Sen sijaan kontrolliin liitettiin usein negatiivisia merkityksiä; sen nähtiin tukahduttavan vapaata assosiaatiota ja ilmaisua ja siten vaikeuttavan improvisaatiota. Silti intuitiivisuuden ja kontrollin välinen jännite on jatkuvasti läsnä improvisaatiossa, kun improvisoijat pyrkivät säätelemään omaa ilmaisuaan siten, että se on hyväksyttävää ryhmässä. Tilanteiden ennakoitavuus tuo luonnollisesti turvaa, ja ennakointi on määritelty keskeiseksi keinoksi edistää ryhmän turvallisuutta (Hurme & Kyllönen, 2014, 40). Improvisaatiossa ennakointi on kuitenkin haastavaa, sillä improvisaatiossa ei voida koskaan ennalta tietää, mitä tulee tapahtumaan. Kontrollin diskurssin voidaan ajatella edustavan pyrkimystä tilanteiden ennakoimisesta eli kontrolloimalla pyritään toisin sanoen ennaltaehkäisemään yllättäviä tai

turvattomuutta aiheuttavia tilanteita. Kontrollin diskurssi jää kuitenkin väistämättä marginaalisempaan asemaan improvisaatiossa, koska improvisaatio perustuu ennakoimattomuudelle ja spontaanille ilmaisulle. Vaikka intuitiivisuuden diskurssilla on improvisaatiossa hallitsevampi asema, tuloksista voidaan päätellä, että kontrollin diskurssi on voimistunut. Yhteiskunnallisella tasolla turvallisempaan tilaan liittyviin kysymyksiin kiinnitetään entistä enemmän huomiota, minkä havaittiin heijastuvan myös improvisaatiotyöskentelyyn esimerkiksi lisääntyneenä pohdintana siitä, mikä improvisaatiossa on hyväksyttävää ja minkälaisia rajoja työskentelylle asetetaan.

Sosiokulttuurinen muutos

Ennalta-arvaamattomuuden lisäksi jännitteitä tuottaa sosiokulttuurinen muutos, jossa käsitykset inklusiivisuudesta, sensitiivisyydestä ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta kehittyvät nopeasti. Tämän takia ryhmän jäsenillä voi olla keskenään hyvin erilaisia käsityksiä esimerkiksi siitä, minkälaiset roolihahmot tai minkälainen kielenkäyttö koetaan loukkaavaksi, eriarvoistavaksi ja turvallisemman tilan kannalta ongelmalliseksi. Tulokset osoittavat, että yhteisten käytäntöjen määrittäminen fyysisen koskettamisen osalta on selkeämpää kuin sisällöllisten rajausten tekeminen. Tämä ilmeni yhteneväisenä näkemyksenä siitä, että roolissa toimiessaan improvisoijan täytyy huomioida fyysiseen koskettamiseen liittyvät rajat. Myös aikaisemmassa kirjallisuudessa roolissa toimimiseen on määritelty sisältyvän tietoisuus siitä, että roolissa en ole "minä itse", vaikka olen "minä kehollisesti" (Heikkinen, 2004, 102–104). Siten on selvää, että roolisuojia ei oikeuta rikkomaan fyysistä koskemattomuutta. Sen sijaan fiktion sisällölliset rajaukset osoittautuivat haastavammiksi, mikä ilmeni vaihtelevina käsityksinä ja epävarmuutena siitä, minkälaisia sisältöjä fiktion voi tuoda esimerkiksi roolihahmojen tai kielenkäytön tasolla. Sosiokulttuurisen tutkimustradition mukaisesti viestintä perustuu jaetuille merkityksille ja sosiokulttuurisille malleille. Kun jaetut mallit vähenevät, väärinymmärrykset ja konfliktit lisääntyvät. (Craig, 1999, 144–145.) Tuloksista voidaan päätellä, että erityisesti roolisuojan ja vastuun jännite kumpuaa pitkälti jaettujen merkitysten vähäisyydestä. Tämä voi ilmetä improvisaatiotyöskentelyssä konflikteina ja väärinymmärryksinä, kun vastakkaiset diskurssit törmäävät yhteen. Kun turvallisempaan tilaan kiinnitetään entistä enemmän huomiota, aiemmin selkeästi keskihakuinen roolisuojan diskurssi saa vastavoimakseen vastuun diskurssin, joka korostaa improvisoijan vastuuta myös fiktion maailmassa toimiessaan. Aikaisemmassa kirjallisuudessa roolisuojan merkitystä on

korostettu, sillä se tarjoaa mahdollisuuden toimia fiktion maailmassa “vallasta vapaalla alueella” ja tehdä roolissa asioita, jota ei omana itsenään tekisi (Heikkinen, 2002). Tämän tutkielman tulokset kuitenkin antavat viitteitä siitä, että vastuun diskurssi on voimistunut, mikä näkyy esimerkiksi tilanteissa, jossa roolihahmoa esittänyttä vastuutetaan roolihahmon toiminnasta myös henkilökohtaisella tasolla. Ohjaajat näkevät kuitenkin ongelmallisena, jos roolisuojan ei toteudu eikä ero fiktion ja todellisuuden välillä ole selkeä. Roolisuojan ja vastuun diskurssien välisten yhteentörmäysten voidaan ajatella kertovan jaettujen merkitysten vähäisyydestä. Toisin sanoen vaikuttaa siltä, että ainakaan laajemmassa mittakaavassa ei ole muodostunut vakiintunutta mallia sille, miten turvallisemman tilan näkökulma huomioidaan improvisaatiossa fiktion sisällöissä. Sen takia erityisesti tämän kysymyksen äärellä ryhmässä joudutaan jatkuvasti neuvottelemaan ja hakemaan yhteisymmärrystä siitä, missä määrin sosiaalisessa todellisuudessa vallitsevat turvallisemman tilan vaatimukset ulottuvat improvisaation fiktiivisiin sisältöihin. Tämän voidaan ajatella kytkeytyvän myös laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun siitä, mikä taiteessa on hyväksyttävää ja minkälaiset representaatiot vahvistavat tai haastavat vallitsevia valtarakenteita. Toisaalta tuloksissa korostui näkemys siitä, että erityisesti improvisaatiossa suljetun ryhmän kesken osallistujilla tulisi olla mahdollisuus toimia fiktion tasolla vapaasti, koska sisältöjen merkitystä ei ole voitu arvioida etukäteen toisin kuin esimerkiksi käsikirjoitetussa teatterissa.

Tulokset osoittavat, että jännitteitä nostaa esiin turvallisempaa tilaa ympäröivät, jatkuvassa muutoksessa olevat diskurssit. Tästä syystä jännitteet ilmenevät toisinaan ohjaajien kokemana epävarmuutena siitä, miten erilaisissa tilanteissa kuuluisi toimia. Tuloksista voidaan päätellä, että erityisesti turvallisempaan tilaan liittyvät yhteiskunnalliset diskurssit määrittelevät turvallisemman tilan jatkuvassa muutoksessa olevaa luonnetta. Tämä on linjassa aikaisemman kirjallisuuden kanssa, jossa turvallisempaa tilaa on kuvattu epävarmuuden ja muutoksen tilaksi, joka on “reaktiivisesti ja ennakoivasti vuorovaikutuksessa epävarman maailman kanssa” (Rosenfeld & Noterman, 2014, 1362). Relationaalisen dialektiikan teorian mukaan yksi vuorovaikutussuhteissa ilmenevistä pääjännitekategorioista on vakauden ja muutoksen jännite, joka kuvaa suhteiden perustavanlaatuista ristiriitaa: yhtäältä suhteissa pyritään pysyvyyteen ja ennustettavuuteen, toisaalta taas pyritään uudistumiseen ja kasvuun (Baxter & Montgomery, 1996). Vakaus tuo turvallisuuden tunnetta ja ennakoitavuutta, mikä on välttämätöntä luottamuksen ja sitoutumisen kannalta. Toisaalta

liiallinen vakaus voi johtaa suhteen jäykkyyteen ja tyytymättömyyteen, kun se estää uuden oppimisen ja kokemisen. Muutos puolestaan edistää suhteen kehittymistä ja henkilökohtaista kasvua, mutta liiallinen muutos voi uhata suhteen vakautta ja luoda epävarmuutta. (Baxter & Montgomery, 1996, 50–52.) Vakauden ja muutoksen jännitteen voidaan ajatella selittävän tässä tutkielmassa tunnistettujen jännitteiden ilmenemistä. Turvallisemman tilan kannalta vakaus ja ennustettavuus tuo turvaa, mutta yhtä lailla turvallisemman tilan rakentaminen perustuu jatkuvalle muutokselle, jossa muuttuvia käsityksiä pyritään tulkitsemaan kyseisessä tilanteessa. Yhteisistä merkityksistä neuvottelemalla ja säännöistä sopimalla pyritään luomaan vakautta ja ennustettavuutta muutoksen keskellä. Turvallisemman tilan rakentumista voidaan siis hahmottaa jatkuvana tasapainon hakemisena ennakoitavuuden kautta turvaa tuovan vakauden sekä välttämättömän, uusia merkityksiä tuottavan muutoksen välillä.

Turvallisuuden kokemuksen subjektiivisuus

Myös osallistujien erilaiset tarpeet, rajat ja käsitykset turvallisuudesta nostavat esiin jännitteitä. Ohjaajien näkemysten mukaan ryhmän jäsenten kokema turvallisuuden tunne on lopulta hyvin henkilökohtainen ja eri asiat voivat aiheuttaa ihmisissä turvattomuutta. Turvallisuuden kokemuksen subjektiivisuus tuottaa haasteita jaettujen turvallisuuskäsitysten saavuttamiselle ryhmässä. Koska turvallisuuden tunne on vahvasti sidoksessa henkilön aikaisempiin kokemuksiin, ohjaaja tai ryhmän jäsenet eivät lopulta voi tietää, minkälaiset asiat aiheuttavat kullekin yksilötasolla turvattomuutta. Myös Hurmeen ja Kyllösen (2014) mukaan ryhmän jäsenen kokema turvallisuuden tunne on subjektiivinen, eli samassa tilanteessa joku voi kokea olonsa turvattomaksi, vaikka muut kokisivat olonsa turvalliseksi. Subjektiiviseen turvallisuuden kokemukseen vaikuttavat muun muassa yksilön persoona ja aikaisemmat kokemukset (Hurme & Kyllönen, 2014, 33). Tässä tutkielmassa turvallisempaa tilaa ei kuitenkaan lähestytty yksilön subjektiivisen turvallisuuden tunteen näkökulmasta. Sen sijaan turvallisempaa tilaa tarkasteltiin vuorovaikutuksessa rakentuvana ilmiönä, jolloin ryhmässä neuvotellaan ja luodaan jaettuja merkityksiä sille, mitä turvallisempi tila juuri kyseisessä hetkessä tarkoittaa. Yksilöiden henkilökohtaiset tarpeet, kokemukset ja turvallisuuskäsitykset kuitenkin nivoutuvat osaksi vuorovaikutuksessa tapahtuvaa merkityksenantoprosessia, mikä voi käytännössä ilmetä esimerkiksi jaettuna käsityksenä siitä, että erilaisia henkilökohtaisia rajoja kunnioitetaan ja ne pyritään huomioimaan ryhmässä.

Tulokset osoittavat, että ohjaajat havainnoivat osallistujia sekä ryhmä- että yksilötasolla ja pyrkivät havaintojen pohjalta mukauttamaan työskentelyä siten, että jokainen pystyisi osallistumaan työskentelyyn omista rajoista ja lähtökohdista käsin. Ohjaaja ei kuitenkaan voi taata turvallisuuden kokemusta, sillä osallistujilla voi olla taustalla kokemuksia tai henkilökohtaisia prosesseja, jotka heijastuvat turvallisuuden kokemukseen riippumatta ohjaajasta tai ryhmästä. Ohjaajat pyrkivät sovittamaan yhteen osallistujien eriäviä tarpeita ja rajoja, jotta ne voisivat toteutua ryhmässä. Kuitenkin yksilöllisen turvallisuuden kokemuksen sijaan ohjaajat kiinnittävät huomiota sellaisen ilmapiirin tai toimintaperiaatteiden luomiseen, jossa osallistujien on mahdollista huolehtia ja tuoda esiin omia rajojaan. Aikaisemmassa kirjallisuudessa on tuotu esiin, että opettajan ei ole mahdollista havaita, onko tila turvallinen kaikille (Barret, 2010). Siksi turvallisemman tilan rakentamisessa huomio tulisi kiinnittää subjektiivisen turvallisuuden kokemuksen takaamisen sijaan sellaisten vuorovaikutuskäytäntöjen ja ilmapiirin edistämiseen, jossa ryhmän jäsenten on mahdollista tuoda esiin turvattomuuden kokemuksia ja huolehtia omista rajoista. Tämä on linjassa Hunterin (2008, 19) näkemyksen kanssa, jonka mukaan turvallisemmassa tilassa ihmisillä on mahdollisuus hallita omaa riskitasoaan.

Ohjaajan ammattirooli

Tulokset osoittavat, että ohjaajan ja ryhmän välisissä suhteissa ilmenevät jännitteet kumpuavat pitkälti ohjaajan ammattiroolin tuomasta erityisasemasta suhteessa ryhmään. Ohjaajan ja ryhmän välisissä vuorovaikutussuhteissa tasapainotellaan erityisesti läheisyyden ja etäisyyden välillä. Tämä on linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan professionaalisissa viestintäsuhteissa jännitteisyys liittyy usein läheisyyden ja etäisyyden säätelyyn, mikä voi ilmetä esimerkiksi tunteiden ilmaisemisen ja yksityisyyden teemoissa (Gerlander & Isotalus, 2010, 11). Tässä tutkielmassa läheisyyden ja etäisyyden jännite ilmeni ohjaajien tasapainotteluna lähestyttävyyden ja auktoriteetin sekä asiakeskeisyyden ja henkilökohtaisuuden välillä. Improvisaatiotyöskentelyssä ohjaaja on ammattiroolissa, mikä asettaa hänen toiminnalleen tietynlaisia vaatimuksia ja velvollisuuksia. Koska professionaalisissa viestintäsuhteissa esimerkiksi tunteiden ilmaisemista, tulkintaa ja niihin vastaamista ohjaavat erilaiset normit kuin läheisissä suhteissa (Gerlander & Isotalus, 2010, 10), ohjaaja joutuu jatkuvasti hakemaan tasapainoa sen välillä, kuinka hän ilmaisee läheisyyttä ja toisaalta säilyttää ammattiroolin kuuluvan etäisyyden suhteessa ryhmään. Tämän

tutkielman tulokset osoittavat, että sekä läheisyys että etäisyys koetaan turvallisemman tilan näkökulmasta merkittäviksi. Läheisyyden diskurssiin liitetään käsityksiä siitä, että ohjaajan helposti lähestyttävyyden, samaistuttavuuden ja välittäminen edesauttavat turvallisemman tilan rakentumista. Toisaalta etäisyyden diskurssiin liitetyt käsitykset ohjaajan roolin selkeydestä, asiakaskeisyydestä ja kyvystä pitää tilanne hallinnassa nähtiin lisäävän ryhmässä koettua turvallisuutta.

Ohjaajan ja ryhmän välisistä vuorovaikutussuhteista tunnistetut jännitteet ovat pitkälti linjassa Rawlinsin (2000) kuvailemien opettaja-oppilas-suhteissa ilmenevien jännitteiden kanssa. Esimerkiksi tässä tutkielmassa tunnistettu asiakaskeisyyden ja henkilökohtaisuuden jännite on sisällöltään hyvin samankaltainen kuin Rawlinsin (2000) määrittelemä välittämisen ja instrumentaalisuuden jännite. Välittämisen ja instrumentaalisuuden jännite kuvaa tasapainoilua sen välillä, kuinka paljon opettaja voi välittää oppilaistaan ja missä määrin välittäminen on keino saavuttaa pedagogisia tavoitteita. Tässä tutkielmassa asiakaskeisyyden ja henkilökohtaisuuden jännitteellä tarkoitetaan ohjaajan tasapainottelua sen välillä, kuinka paljon hän rakentaa henkilökohtaista suhdetta osallistujiin ja missä määrin hän pyrkii säilyttämään ammattirooliin sopivan etäisyyden suhteessa ryhmään. Myös Poutiaisen ja Gerlanderin (2005) tutkimuksessa, jossa tutkittiin jatko-opiskelijoiden ohjaaja-ohjattava-suhteen jännitteitä, tunnistettiin asiakaskeisyyden ja henkilökohtaisuuden jännite. Tutkimuksen mukaan jännite ilmeni ohjaaja-ohjattava-suhteissa asiakaskeisyyden painottumisena esimerkiksi siten, että henkilökohtaisiin elämäntilanteisiin liittyviä asioita ei jaettu, ellei sillä ollut merkitystä asian kannalta. (Gerlander & Kostiaisen, 2005, 76.) Myös improvisaatio-ohjaajien ja ryhmän välisissä suhteissa asiakaskeisyyden diskurssi havaittiin painottuvan erityisesti ohjaajien puolelta. Sen sijaan ohjaajat kertoivat kohtaavansa usein tilanteita, jossa osallistuja halusi kertoa henkilökohtaisesta elämästään rankkojakin asioita. Kyseiset tilanteet aiheuttivat ohjaajissa toisinaan hämmennystä siitä, kuinka vastata osallistujan kertomiin henkilökohtaisiin asioihin ja tunteisiin ammattiroolin ja ohjaajan työnkuvan puitteissa. Toisaalta henkilökohtaisella tasolla osallistujien kohtaaminen ja tukeminen koettiin luottamussuhteen rakentumista edistäväksi tekijäksi ja siten tärkeäksi turvallisemman tilan kannalta.

Jännitteiden hallinta

Hallitsemalla jännitteitä ohjaaja pyrkii rakentamaan ja ylläpitämään turvallisempaa tilaa improvisaatiotyöskentelyssä. Relationaalisen dialektiikan teorian mukaan jännitteet eivät ole lähtökohtaisesti hyviä tai huonoja, vaan ne ovat luontainen osa vuorovaikutussuhteissa tapahtuvaa merkityksen muodostamisen prosessia. Siksi jännitteistä ei tarvitse yrittää päästä eroon, mutta jännitteitä hallitsemalla voidaan pyrkiä vaikuttamaan siihen, että vastakkaisten diskurssien keskinäisestä vuorovaikutuksesta muodostetaan merkityksiä tavalla, joka on tuottavaa. (Baxter & Braithwaite, 2008, 358.) Tässä tutkielmassa tunnistetuissa jännitteiden hallinnan keinoissa korostui turvattomuutta ennaltaehkäisevät keinot sekä tilannekohtaiset keinot. Ennaltaehkäiseviin keinoihin sisältyy esimerkiksi yhteisistä rajoista neuvottelemine ja toimintaperiaatteiden sanoittaminen, joilla pyritään välttämään diskurssien yhteentörmäystä. Tulokset osoittavat, että suuri osa jännitteiden hallinnan keinoista liittyy turvattomuuden ennaltaehkäisemiseen. Kuten aiemmin todettiin, improvisaatio on perusluonteelta ennalta-arvaamatonta ja siten työskentelyssä tulee väistämättä vastaan tilanteita, joita ei ole voitu ennakoida. Siksi ennaltaehkäisevien hallinnan keinojen lisäksi ohjaajat pyrkivät hallitsemaan jännitteitä tilannekohtaisilla keinoilla. Tilannekohtaisiin keinoihin sisältyy esimerkiksi ongelmallisiin tilanteisiin puuttuminen ja keskustelun avaaminen tilanteissa, joissa ohjaaja havaitsee turvallisemman tilan kannalta ongelmallisia tai epäselviä asioita. Lisäksi tilanteiden purkaminen ja reflektiokeskustelun ohjaaminen osoittautuivat keskeisiksi jännitteiden hallinnan keinoiksi.

Tässä tutkielmassa tunnistettuja jännitteiden hallinnan keinoja voidaan lähestyä myös jakamalla ne suoriin ja epäsuoriin hallinnan keinoihin. Suorilla hallinnan keinoilla tarkoitetaan sellaisia jännitteiden hallinnan strategioita, joissa ohjaajat tekevät diskursseja näkyviksi sanoittamalla ja keskustelemalla niistä ryhmän kanssa. Tulosten perusteella ohjaajat käyttävät suoria hallinnan keinoja erityisesti ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa ilmenevien jännitteiden hallintaan. Ohjaajat hallitsevat esimerkiksi hyväksymisen ja tyrmäämisen jännitettä sanoittamalla, että tarjousten hyväksyminen ei tarkoita sitä, että kaikkeen tarvitsisi suostua. Epäsuorat hallinnan keinot viittaavat strategioihin, joilla ohjaaja pyrkii hallitsemaan jännitteitä säätelemällä omaa vuorovaikutuskäyttäytymistään. Tulosten perusteella epäsuoria hallinnan keinoja käytetään enimmäkseen ohjaajan ja ryhmän välisissä vuorovaikutussuhteissa ilmenevien jännitteiden hallintaan. Esimerkiksi tuomalla esiin omaa epätäydellisyyttään ja suhtautumalla omiin mokiin hyväksyvästi, ohjaaja häivyttää

auktoriteettiasemaansa ja viestittää ryhmälle, että epäonnistumista ei tarvitse pelätä. Epäsuorien hallinnan keinojen voidaan ajatella liittyvän pitkälti ohjaajan tavoitteeseen rakentaa sallivaa ilmapiiriä ja luottamussuhteita osallistujiin.

Kun jännitteiden hallintaa peilataan relationaalisen dialektiikan teoriaan, huomio kiinnittyy siihen, miten ohjaajat ilmaisevat erilaisia diskursseja. Hallinnan keinoissa korostui sekä-että-strategiat, joilla tarkoitetaan, että pelkästään yhden diskurssin ilmaisemisen sijaan ilmaistaan myös vastakkaisia diskursseja (Putnam ym., 2014). Esimerkiksi roolisuojan ja vastuun jännitettä pyritään hallitsemaan tuomalla esiin, että roolissa voi tehdä asioita, joita ei omana itsenään tekisi, mutta myös roolissa toimiessaan täytyy huomioida yhdessä sovitut fyysisen koskettamisen rajat. Tämä edustaa relationaalisen dialektiikan teorian mukaisesti synkronista lähestymistapaa jännitteiden hallintaan, jossa vastakkaisia diskursseja ilmaistaan samanaikaisesti (Baxter, 2011, 131; Scharp & Thomas, 2022, 199). Tulosten perusteella synkronista lähestymistapaa käytetään erityisesti tilanteissa, joissa ohjaajat keskustelevat ryhmän kanssa turvallisempaan tilaan ja improvisaatioon liittyvistä kysymyksistä. Asettamalla vastakkaisia diskursseja vuoropuheluun keskenään, ohjaajat pyrkivät edistämään jaettujen merkitysten syntymistä, jotka muodostavat turvallisemman tilan kehysten ryhmässä toimimiselle. Synkronisia strategioita käytettiin myös vahvistamaan tietyn diskurssin asemaa suhteessa vastakkaiseen diskurssiin. Esimerkiksi jos ryhmässä havaittiin jännittämistä tai pyrkimystä ennakoida improvisaation tapahtumia, intuitiivisuuden diskurssia korostettiin kannustamalla osallistujia pidäkkeettömään ilmaisuun ja luopumaan liiallisesta kontrollista. Kun ohjaaja kehottaa ryhmää luopumaan ennakoimisesta tai epäonnistumisen pelosta, hän pyrkii torjumaan kontrollin diskurssin hakeutumista hallitsevaan asemaan, sillä liiallisen kontrollin nähtiin olevan este improvisaation toimimiselle. Relationaalisen dialektiikan teoriassa torjuminen tarkoittaa kilpailevan diskurssin mainitsemista yhteydessä, jossa halutaan osoittaa sen olevan vähemmän tärkeä (Griffin ym., 2023, 145).

Synkronisen lähestymistavan lisäksi ohjaajat hallitsevat jännitteitä diakronisilla strategioilla, joilla tarkoitetaan vastakkaisten diskurssien ilmaisemista eriaikaisesti (Scharp & Thomas, 2022, 198). Ohjaajat siis vaihtelevat tilannekohtaisesti, milloin he ilmaisevat mitäkin diskurssia. Esimerkiksi auktoriteettia ilmaistaan tilanteissa, jotka vaativat tilanteen haltuun ottamista. Sen sijaan esimerkiksi reflektiokeskusteluissa ohjaajat painottavat lähestyttävyyden diskurssia ja pyrkivät häivyttämään auktoriteettia, jotta osallistujilla olisi

matalampi kynnys jakaa kokemuksia. Siten ohjaaja erottaa diskurssit toisistaan ja ilmaisee niitä eri aikoina ja eri tilanteissa.

Tulokset osoittavat, että toisinaan jännitteitä pyritään hallitsemaan purkamalla diskurssien välistä vastakkainasettelua. Esimerkiksi sanoittamalla ryhmälle hyväksymisen erilaisia tasoja ja purkamalla käsitystä siitä, että improvisaatioissa täytyisi suostua kaikkeen, ohjaajat pyrkivät sulauttamaan vastakkaiset diskurssit uudenlaiseksi merkityskokonaisuudeksi. Ohjaajat siis pyrkivät purkamaan osallistujien käsityksiä siitä, että hyväksymisen periaate tarkoittaisi suostumista kaikkeen, mitä kanssaimprovisoiija ehdottaa. Sen sijaan ohjaajat kokivat tärkeäksi korostaa ryhmälle omista rajoista huolehtimisen tärkeyttä ja vahvistaa käsitystä siitä, että hyväksymisen periaate ja omista rajoista huolehtiminen eivät ole keskenään ristiriidassa. Tätä vastakkaisten diskurssien yhteensulautumista on kuvailtu uudelleenkehystämiseksi, jolloin diskurssit eivät asetu enää vastakkaisiksi, vaan muodostavat täysin uudenlaisen merkityskokonaisuuden (Baxter & Braithwaite, 2008, 355).

7.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusehdotukset

Laadullisen tutkimuksen arviointi pohjautuu tutkimusprosessin luotettavuuden arviointiin (Eskola & Suoranta, 2014, 211). Seuraavaksi arvioin tutkielman luotettavuutta uskottavuuden, siirrettävyyden, varmuuden ja vahvistuvuuden luotettavuuskriteereihin nojaten. Uskottavuuden luotettavuuskriteerillä tarkoitetaan sitä, että tutkijan käsitteellistykset ja tulkinnat vastaavat tutkittavien käsityksiä. (Eskola & Suoranta, 2014, 212–213.) Tässä tutkielmassa aineisto kerättiin haastattelemalla, jolloin väärinymmärryksiä pystyttiin ennaltaehkäisemään heti haastattelutilanteessa kysymällä haastateltavalta tarkentavia kysymyksiä. Lisäksi haastateltavat saivat halutessaan tarkistaa sitaatit, joita käytettiin osana tulosten raportointia. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä varmistamalla haastatteluiden aikana tai jälkikäteen, että tutkija ja tutkittava ovat ymmärtäneet haastattelussa esiin nousseet asiat yhteneväisesti (Puusa ym., 2020). Aineistosta tehtyjä tulkintoja ei kuitenkaan annettu haastateltaville arvioitavaksi, sillä tulkintoja tehtiin peilaamalla aineistosta tehtyjä havaintoja relationaalisen dialektiikan teoriaan sekä aikaisempaan kirjallisuuteen ja tutkimukseen aiheesta.

Siirrettävyyden luotettavuuskriteerillä viitataan siihen, kuinka siirrettäviä tutkimustulokset ovat toiseen kontekstiin. Siirrettävyyttä arvioidessa on kuitenkin otettava huomioon, että yleistyksiset eivät ole sosiaalisen todellisuuden monimuotoisuudesta johtuen mahdollisia. (Eskola & Suoranta, 2014, 212–213.) Tämän tutkielman tulosten siirrettävyyttä lisäsi se, että aineistoa kerättiin ohjaajia haastatteleamalla, jolloin aineistoon sisältyy ohjaajien havaintoja, näkemyksiä ja kokemuksia useista erilaisista ryhmistä ja tilanteista. Siten tulokset eivät ole sidoksissa vain yhteen ryhmään tai ohjaustilanteeseen. Tutkielman viestintäteoreettisena kehyksenä hyödynnettiin relationaalisen dialektiikan teoriaa, jonka tarkoituksena on lisätä ymmärrystä siitä, miten merkityksiä tuotetaan ja ylläpidetään ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kontekstisidonnaisesti. Teoria ei pyri yleistettäviin tuloksiin, vaan lisää ymmärrystä merkityksenmuodostamisprosesseista tietyssä yhteydessä ja nojaa siten laadulliseen tutkimusperinteeseen. (Baxter & Braithwaite, 2008, 350.) Tutkielman tavoitteena ei siis ollut tuottaa tuloksia, jotka tarjoavat universaaleja ratkaisuja turvallisemman tilan rakentamiseen improvisaatioissa. Sen sijaan tulokset lisäävät ymmärrystä turvallisempaan tilaan liittyvistä monimutkaisista ja moniäänisistä merkityksenantoprosesseista. Relationaalisen dialektiikan teoria tarjosi sopivan teoreettisen lähtökohdan tälle tutkielmalle, sillä sen avulla turvallisempaa tilaa pystyttiin tarkastelemaan tietyssä ajassa ja paikassa rakentuvana kontekstisidonnaisena ilmiönä. Koska erityisesti ryhmän keskinäisestä vuorovaikutuksesta tunnistetut jännitteet ovat vahvasti sidoksissa improvisaatioon, ne eivät ole sellaisenaan siirrettävissä muihin ryhmätilanteisiin. Sen sijaan ohjaajan ja ryhmän välisestä vuorovaikutuksesta tunnistetut jännitteet ovat laajemmin sovellettavissa esimerkiksi erilaisiin opetus- ja ohjaustilanteisiin.

Varmuuden luotettavuuskriteerillä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa otetaan huomioon tutkimukseen ennakoimattomasti vaikuttavat ennakkoehdot (Eskola & Suoranta, 2014, 213). Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan subjektiivinen näkemys heijastuu väistämättä tutkielman tuloksiin, sillä tutkija luo tutkimusasetelman ja tulkitsee aineistoa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 160). Tämän tutkielman tutkimusprosessissa pyrin tiedostamaan oman subjektiivisuuteni arvioimalla jatkuvasti puolueettomuuden toteutumista havaintojen ja tulkintojen tekemisessä. Käytännössä tämä ilmeni pyrkimyksenäni välttää sitä, että aineistosta tehdyt havainnot ja tulkinnat suodattaisivat henkilökohtaisten arvojeni tai asenteideni läpi, mikä on aikaisemmassa kirjallisuudessa nimetty laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisääväksi

tekijäksi (Puusa ym., 2020). Siitä huolimatta tutkielman tuloksia tarkastellessa on tärkeä muistaa, että ne pohjautuvat subjektiivisiin tulkintoihin, mikä on laadullisessa tutkimuksessa väistämätöntä (Eskola & Suoranta, 2014). Jotta lukijan on mahdollista arvioida tutkimuksen luotettavuutta, tutkijan täytyy antaa lukijalle riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on toteutettu (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 164). Siksi pyrin raportoimaan tarkasti tutkimusprosessin vaiheita ja perustelemaan läpinäkyvästi tekemiäni valintoja.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös vahvistuvuuden luotettavuuskriteerin näkökulmasta, jolla tarkoitetaan sitä, että tulkinnat saavat vahvistusta muista vastaavaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista (Eskola & Suoranta, 2014, 213). Tämän tutkielman vahvistuvuutta on haastavaa arvioida, sillä turvallisemman tilan jännitteitä ei tiedettävästi ole aikaisemmin tutkittu. Toisin kuin tässä tutkielmassa, relationaalisen dialektiikan teoriaa on aikaisemmassa tutkimuksessa hyödynnetty enimmäkseen tietyn interpersonaalisen suhteen tarkastelemiseen. Koska tämän tutkielman tavoitteena ei ollut kuvata tietyn suhteen dynamiikkaa, etenkin ryhmän keskinäisestä vuorovaikutuksesta tunnistetut jännitteet eivät ole juurikaan verrannollisia aikaisempaan tutkimukseen. Sen sijaan ohjaajan ja ryhmän välisestä vuorovaikutuksesta tunnistettujen jännitteiden havaittiin olevan osittain samankaltaisia kuin tutkimuksissa, joissa tarkastelun kohteena oli professionaalinen viestintäsuhde, kuten opettaja-oppija-suhde (ks. Rawlins, 2000; Gerlander & Kostainen, 2005).

Tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseksi on myös tärkeää tuoda esiin tutkijan henkilökohtainen suhde tutkittavaan aiheeseen (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 163). Tässä tutkielmassa oma kokemukseni improvisaatiosta vaikutti tutkimusprosessin aikana tehtyihin valintoihin. Tutkimusaihe kumpusi havaitsemastani tarpeesta tutkia turvallisempaa tilaa improvisaatiokontekstissa, ja siten aiemmin tekemäni havainnot aiheesta vaikuttivat erityisesti tutkimusasetelman muodostamiseen. Aikaisempi kokemukseni esittävästä ja soveltavasta improvisaatiosta sekä ohjaajana että näyttelijänä toimivat tässä tutkielmassa esiymmärryksenä, joka suuntasi tutkimusprosessin aikana tehtyjä valintoja. Tutkijan esiymmärrys aiheesta voi olla hyödyllinen esimerkiksi aineistonkeruuvaiheessa, kun konteksti ja aiheeseen liittyvät käsitteet ovat tutkijalle jo ennalta tuttuja. Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta on kuitenkin tärkeää, että tutkija reflektoi esiymmärrystään, jotta tutkimus ei rakennu tutkijan ennako-oletusten ympärille. (Puusa ym., 2020.) Tässä tutkielmassa

esiymmärrykseni aiheesta saattoi edesauttaa aineiston ymmärtämistä, mutta analyysivaiheessa aineistosta nousi esiin myös seikkoja, jotka olivat omien ennako-oletusteni valossa odottamattomia.

Tutkimusprosessin luotettavuutta arvioidessa tulee myös huomioida aineistonkeruun, analyysin ja tulosten raportoinnin luotettavuus (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 164). Aineisto kerättiin haastattelemalla improvisaatio-ohjaajia ja -opettajia. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jolloin haastattelua ohjasi etukäteen laadittu haastattelurunko (ks. Liite 1). Puolistrukturoitu haastattelumenetelmä mahdollisti tarkentavien kysymysten kysymisen ja haastatteluiden keskustelunomainen luonne edesauttoi myös sellaisten näkökulmien esiintuomisen, jotka jäivät ennalta määriteltyjen haastattelukysymysten ulkopuolelle. Tämä kuitenkin johti siihen, että eri haastatteluissa painottuivat erilaiset asiat. Esimerkiksi myöhemmissä haastatteluissa nousi esiin sellaisia näkökulmia, joita olisi ollut kiinnostavaa kysyä myös aikaisemmilta haastateltavilta. Siksi analyysivaiheessa teemoja muodostettiin sekä sen perusteella, kuinka laajasti ne esiintyivät haastatteluaineistossa, mutta myös sen perusteella, kuinka merkittäviksi ne käsitettiin tutkimusongelman kannalta.

Tässä tutkielmassa turvallisemman tilan jännitteitä ja niiden hallintaa tarkasteltiin ohjaajien näkökulmasta. Ohjaajien näkökulman valitseminen oli perusteltua, koska aikaisemman tutkimuksen perusteella ryhmän vetäjällä on keskeinen rooli turvallisemman tilan rakentamisessa ja ylläpitämisessä (Erkutlu & Chafra, 2016; Holley & Steiner, 2005). Tutkielman heikkoutena voidaan kuitenkin pitää sitä, että tulokset perustuvat vain ohjaajien näkemyksiin eikä tutkielmassa huomioitu osallistujien näkökulmaa. Tämä on ristiriidassa relationaalisen dialektiikan perustavanlaatuisen ajatuksen kanssa, joka korostaa vuorovaikutuksen moniäänisyyttä (Baxter & Montgomery, 1996). Ryhmän keskinäisestä vuorovaikutuksesta tunnistetut jännitteet pohjautuivat ohjaajien tulkinnoille ja kokemuksille, minkä takia ei voida tietää, olisivatko tulokset olleet erilaisia, jos tutkielmaan olisi sisällytetty osallistujien näkökulma. Koska tässä tutkielmassa turvallisemman tilan käsitettiin rakentuvan vuorovaikutuksessa kontekstisidonnaisesti, jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tutkia turvallisemman tilan rakentumista siten, että eri osapuolten näkemys merkityksenantoprosesseista huomioidaan. Tähän sopisi esimerkiksi tapaustutkimus, jossa turvallisemman tilan rakentumista tutkitaan tietyssä ryhmässä tai yhteisössä. Siten olisi

mahdollista saavuttaa moninäkökulmaisempaa ymmärrystä turvallisemman tilan rakentumisesta vuorovaikutussuhteissa.

Tarvetta jatkotutkimukselle osoittaa se, että turvallisempien tilojen rakentumista on tutkittu viestinnän näkökulmasta hyvin vähän siihen nähden, kuinka paljon turvallisempiin tiloihin liittyvät kysymykset ovat pinnalla julkisessa keskustelussa ja arkielämän vuorovaikutustilanteissa. Tämä tutkielma tarjoaa uutta ja ajankohtaista tietoa turvallisemman tilan ja improvisaation yhteensovittamisesta vuorovaikutuksessa. Tutkielman tulokset tuovat esiin ohjaajien näkemyksiä ja auttavat hahmottamaan, minkälaiset diskurssit ohjaavat ja tuottavat haasteita turvallisemman tilan edistämiseksi improvisaatiotyöskentelyssä. Erityisesti esittävän ja soveltavan taiteen kentällä toimivat ohjaajat ja opettajat hyötyvät tutkielman tuloksista, sillä erilaisten jännitteiden tiedostaminen voi auttaa ymmärtämään turvallisemman tilan rakentumista vuorovaikutuksessa ja siten kehittää ohjaajien ja opettajien kykyä edesauttaa turvallisempien tilojen rakentumista ryhmätilanteissa. Vaikka turvallisemman tilan jännitteitä tutkittiin improvisaation kontekstissa, tuloksia voidaan tietyiltä osin soveltaa erilaisiin ryhmätilanteisiin. Tulokset heijastelevat yhteiskunnallista muutosta, jossa sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, inklusiivisuuteen ja sensitiivisyyteen kiinnitetään entistä enemmän huomiota. Siten tutkielma tuottaa myös laajempaa ymmärrystä yhteiskunnallisten diskurssien heijastumisesta ryhmätason vuorovaikutukseen ja tarjoaa uutta tietoa turvallisempien tilojen rakentumisesta myös yleisemmällä tasolla.

KIRJALLISUUS

- Akan, O. H., Jack, E. P., & Mehta, A. (2020). Conrescent conversation environment, psychological safety, and team effectiveness: Examining a mediation model. *Team Performance Management*, 26(1–2), 29–51. <https://doi.org/10.1108/TPM-07-2019-0079>
- Alperson, P. (1984). On musical improvisation. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 43(1), 17–29. https://doi.org/10.1111/1540_6245.jaac43.1.0017
- Baer, M., & Frese, M. (2003). Innovation is not enough: climates for initiative and psychological safety, process innovations, and firm performance. *Journal of Organizational Behavior*, 24(1), 45–68. <https://doi.org/10.1002/job.179>
- Baker, A. C. (2010). *Catalytic conversations: Organizational communication and innovation*. M. E. Sharpe.
- Barrett, B. J. (2010). Is “safety” dangerous? A critical examination of the classroom as safe space. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 1(1), 1–12.
- Baxter, L. A., & Montgomery, B. M. (1996). *Relating: dialogues and dialectics*. The Guilford Press.
- Baxter, L. A. (2004). Relationships as dialogues. *Personal Relationships*, 11(1), 1–22. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2004.00068.x>
- Baxter, L. A., & Braithwaite, D. O. (2008). *Engaging theories in interpersonal communication: multiple perspectives*. Sage.
- Baxter, L. A. (2011). *Voicing relationships: A dialogic perspective*. Sage.
- Bender, V., Veenstra, J., & Yoon, S. (2022). Improving interprofessional communication: Conceptualizing, operationalizing, and testing a healthcare improvisation communication workshop. *Nurse Education Today*, 119, 105530. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2022.105530>
- Boostrom, R. (1998). “Safe Spaces”: Reflections on an Educated Metaphor. *Journal of Curriculum Studies*, 30(4), 397–408.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brilhart, J. K. (1986). *Effective group discussion* (5th ed.). Brown.
- Callan, E. (2016). Education in Safe and Unsafe Spaces. *Philosophical Inquiry in Education*, 24(1), 64–78. <https://doi.org/10.7202/1070555ar>

- Craig, R. T. (1999). Communication theory as a field. *Communication Theory*, 9(2), 119–161. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x>
- De Wever, B., Gignon, M., & Hainselin, M. (2023). Medical improvisation helps speech therapists to improve their communication skills. *Medical Education*, 57(2), 189–190. <https://doi.org/10.1111/medu.14983>
- Edmondson, A. C. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly*, 44(2), 350–383. <https://doi.org/10.2307/2666999>
- Edmondson, A. C., Bohmer, R. M., & Pisano, G. P. (2001). Disrupted Routines: Team Learning and New Technology Implementation in Hospitals. *Administrative Science Quarterly*, 46(4), 685–716. <https://doi.org/10.2307/3094828>
- Edmondson, A. C. (2003). Speaking Up in the Operating Room: How Team Leaders Promote Learning in Interdisciplinary Action Teams. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1419–1452. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00386>
- Edmondson, A. C. (2012). *Teaming: How Organizations Learn, Innovate, and Compete in the Knowledge Economy* (1. Aufl.). Jossey-Bass.
- Edmondson, A. C., & Lei, Z. (2014). Psychological safety: the history, renaissance, and future of an interpersonal construct. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 1, 23–43. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-031413-091305>
- Edmondson, A. C. (2019). *The fearless organization creating psychological safety in the workplace for learning, innovation, and growth*. Wiley.
- Erkutlu, H., & Chafra, J. (2016). Benevolent leadership and psychological well-being: The moderating effects of psychological safety and psychological contract breach. *Leadership & Organization Development Journal*, 37(3), 369–386. <https://doi.org/10.1108/LODJ-07-2014-0129>
- Eskola, J., & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Flensner, K. K., & Von der Lippe, M. (2019). Being safe from what and safe for whom? A critical discussion of the conceptual metaphor of “safe space.” *Intercultural Education (London, England)*, 30(3), 275–288. <https://doi.org/10.1080/14675986.2019.1540102>
- Frazier, M. L., Fainshmidt, S., Klinger, R. L., Pezeshkan, A., & Vracheva, V. (2017). Psychological safety: a meta-analytic review and extension. *Personnel Psychology*, 70(1), 113–165. <https://doi.org/10.1111/peps.12183>
- Gerlander, M. (2003). *Jännitteet lääkärin ja potilaan välisessä viestintäsuhteessa*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

- Gerlander, M., & Isotalus, P. (2010). Professionaalisten viestintäsuhteiden ääriviivoja. *Puhe ja Kieli/Tal och Språk/Speech and Language*, 30(1), 3.
- Gerlander, M., & Kostiainen, E. (2005). Jännitteisyys opettajan ja oppijan vuorovaikutussuhteessa. *Prologi*, 1(1), 68–87. <https://doi.org/10.33352/prlg.95941>
- Gibson, C. B., & Gibbs, J. L. (2006). Unpacking the concept of virtuality: The effects of geographic dispersion, electronic dependence, dynamic structure, and national diversity on team innovation. *Administrative Science Quarterly*, 51(3), 451–495. <https://doi.org/10.2189/asqu.51.3.451>
- Griffin, E. A., Ledbetter, A., & Sparks, G. G. (2023). *A first look at communication theory* (Eleventh edition.). McGraw Hill LLC.
- Hammarén, A., & Laajalahti, A. (2019). Kriisivuorovaikutuksen jännitteet organisaation mainekriiseissä. *Prologi*, 15(1), 8–20. <https://doi.org/10.33352/prlg.80452>
- Heikkinen, H. (2002). *Draaman maailmat oppimisalueina: Draamakasvatuksen vakava leikillisuus*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Heikkinen, H. (2004). *Vakava leikillisuus: Draamakasvatusta opettajille*. Kansanvalistusseura.
- Hendricks, K. S., Smith, T. D., & Stanuch, J. (2014). Creating safe spaces for music learning. *Music Educators Journal*, 101(1), 35–40.
- Higgins, C., & Nesbitt, C. (2021). Improvisation theater exercises: A novel approach to teach communication skills. *The Journal of Nursing Education*, 60(2), 116–119. <https://doi.org/10.3928/01484834-20210120-12>
- Holley, L. C., & Steiner, S. (2005). Safe space: Student perspectives on classroom environment. *Journal of Social Work Education*, 41(1), 49–64. <http://dx.doi.org/10.5175/JSWE.2005.200300343>
- Hunter, M. A. (2008). Cultivating the art of safe space. *Research in Drama Education*, 13(1), 5–21. <https://doi.org/10.1080/13569780701825195>
- Hurme, K., & Kyllönen, T. (2014). *Turvassa! : vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin*. PS-kustannus.
- Isotalus, P., & Rajalahti, H. (2017). *Vuorovaikutus johtajan työssä*. Alma Talent.
- Janis, I. (1972). *Victims of groupthink: A psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes*. Houghton Mifflin Company.
- Johnstone, K. (2000). *Impro: Improvisoinnista iloa elämään ja esiintymiseen*. (suom. Routarinne, S.). Yliopistopaino. (alkuperäisteos julkaistu 1979)

- Kakko, S. (2020). *Improvisaatio aikuisten leikkinä: Vuorovaikutustaitojen ja esiintymisrohkeuden kehittäminen improvisaation avulla*. AMK-opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202004084801>
- Kaustell, M. (2020). *Improvisoiden turvalliseksi ryhmänohjaajaksi: Ryhmänohjaajan improvisaatiotaidot turvallisen ryhmän rakentamisen välineenä*. Ylempi AMK-opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020120927172>
- Kisfalvi, V., & Oliver, D. (2015). Creating and maintaining a safe space in experiential learning. *Journal of Management Education*, 39(6), 713–740.
- Koponen, J. (2012). *Kokemukselliset oppimismenetelmät lääketieteen opiskelijoiden vuorovaikutuskoulutuksessa*. Väitöskirja. Tampere University Press.
- Koponen, P. (2004). *Improkirja*. Like.
- Koponen, P. (2017). *Lupa mokata – Improvisointi arjessa*. Helsinki: Kustantamo S&S.
- Littlejohn, S. W., Foss, K. A., & Oetzel, J. G. (2021). *Theories of human communication* (12th ed.). Waveland Press, Inc.
- Ludlow, J. (2004). From Safe Space to Contested Space in the Feminist Classroom. *Transformations (Wayne, N.J.)*, 15(1), 40–56.
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An Integrative Model of Organizational Trust. *The Academy of Management Review*, 20(3), 709–734.
<https://doi.org/10.2307/258792>
- Mikkola, L., & Valo, M. (2020). *Workplace communication*. Routledge.
- Montero, J. (1995). Safe Space or Separation? Mediating the Tension. *Educational Record*, 76(2–3), 37-.
- Montero-Hernandez, V., Drouin, S., & Whitehead, S. (2021). Caught Between Silence & Safe Spaces: Examining Learning and Communication Practices in the Midst of Sociocultural Tensions in the University Classroom. In *Multicultural education (San Francisco, Calif.)* (Vol. 28, Issues 3–4, pp. 16–16). Caddo Gap Press.
- Murray, W. (2017). What doesn't kill US. *Salmagundi (Saratoga Springs)*, 2017-(194), 5–24.
- Nykänen, H. (2021). *Vammaispalvelun asiakas-työntekijäsuhteen rakentuminen vuorovaikutuksessa*. JYU Dissertations.
- Otala, L. (2018). *Ketterä oppiminen: Keino menestyä jatkuvassa muutoksessa*. Kauppakamari.

- Owens, A., Barber, K., Airaksinen, R., & Korhonen, P. (2002). *Draamasuunnistus: Prosessidraaman arviointi ja refleksointi*. Draamatyö.
- Perrmann-Graham, J., Liu, J., Cangioni, C., & Spataro, S. E. (2022). Fostering psychological safety: Using improvisation as a team building tool in management education. *The International Journal of Management Education*, 20(2), 100617-.
<https://doi.org/10.1016/j.ijme.2022.100617>
- Phelps, M., White, C., Xiang, L., & Swanson, H. I. (2021). Improvisation as a Teaching Tool for Improving Oral Communication Skills in Premedical and Pre-Biomedical Graduate Students. *Journal of Medical Education and Curricular Development*, 8, 23821205211006411–23821205211006411.
<https://doi.org/10.1177/23821205211006411>
- Preis, H., Bojsza, E., Lindenfeld, L., & Pati, S. (2021). Medical improvisation improves communication skills among healthcare professionals. *Communication Center Journal*, 7(1), 95.
- Prentice, C. M., & Kramer, M. W. (2006). Dialectical Tensions in the Classroom: Managing Tensions through Communication. *The Southern Communication Journal*, 71(4), 339–361.
<https://doi.org/10.1080/10417940601000436>
- Putnam, L. L., Fairhurst, G. T., & Banghart, S. (2016). Contradictions, dialectics, and paradoxes in organizations: A constitutive approach. *The Academy of Management Annals*, 10(1), 65–171.
- Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.
- Rauhankasvatusinstituutti. (julkaisuaika tuntematon). *Turvallisemman tilan lähtökohdat*. Haettu 28.5.2024 osoitteesta <https://rauhankasvatus.fi/turvallisemman-tilan-lahtokohdat/>
- Rawlins, W. K. (2000). Teaching as a mode of friendship. *Communication Theory*, 10(1), 5–26.
- Repo, S. (2007). *Innostu ryhmästä: Miten ohjata oppivaa yhteisöä*. Kansanvalistusseura.
- Rosenfeld, H., & Noterman, E. (2014). Safe space: Towards a reconceptualization. *Antipode*, 46(5), 1346–1365. <https://doi.org/10.1111/anti.12089>
- Roth, M. S. (2019). *Safe enough spaces : a pragmatist's approach to inclusion, free speech, and political correctness on college campuses*. Yale University Press.
<https://doi.org/10.12987/9780300248722>
- Routarinne, S. (2004). *Improvisoi!* Tammi.

- Roussin, L. (2008). Increasing trust, psychological safety, and team performance through dyadic leadership discovery. *Small Group Research*, 39(2), 224–248.
<https://doi.org/10.1177/1046496408315988>
- Salmivaara, V., Martela, F., & Heikkilä, J.-P. (2020). Radikaali psykologinen turvallisuus tilapäisorganisaation luovan ja tuloksellisen toiminnan mahdollistajana. *Hallinnon Tutkimus*, 39(3), 188–204. <https://doi.org/10.37450/ht.100037>
- Sawyer, R. K. (1995). Creativity as mediated action: A comparison of improvisational performance and product creativity. *Mind, Culture, and Activity*, 2(3), 172–191.
<https://doi.org/10.1080/10749039509524698>
- Scharp, K. M., & Thomas, L. J. (2022). Relational Dialectics Theory: A Dialogic Theory of Meaning-Making. Teoksessa D. O. Braithwaite & P. Schrodtt (toim.), *Engaging Theories in Interpersonal Communication: Multiple Perspectives (Third edition)* (s. 194-205). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003195511>
- Seppänen, S., Toivanen, T., Makkonen, T., Jääskeläinen, I. P., Anttonen, M., & Tiippana, K. (2020). Effects of improvisation training on student teachers' behavioral, neuroendocrine, and psychophysiological responses during the Trier Social Stress Test. *Adaptive Human Behavior and Physiology*, 6(3), 356–380.
<https://doi.org/10.1007/s40750-020-00145-1>
- Spolin, V. (2000). *Improvisation for the theater: A handbook of teaching and directing techniques* (3rd ed.). Northwestern University Press.
- Suomen YK-liitto. (julkaisuaika tuntematon). *Turvallinen tila*. Haettu 28.5.2024 osoitteesta <https://www.ykliitto.fi/turvallinen-tila>
- Teerijoki, P. (2000). *Draaman tiet - suomalainen näkökulma : Erkki Laakson juhlakirja 7.6.2000*. Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Thompson, S. K., & Stetzler, S. K. (2019). Medical improvisation training as a vehicle to improve empathetic communication skills in nutrition and dietetics students: An exploratory pilot intervention. *Topics in Clinical Nutrition*, 34(2), 114–124.
<https://doi.org/10.1097/TIN.000000000000175>
- Tomperi, S. (2019). *Kuinka hypätä tyhjän päälle? Turvallisen ja toimivan improvisaatioteatterin opetuksen periaatteet*. AMK-opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201904266140>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.)*. Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019*. Helsinki.

West, S., Hoff, E., & Carlsson, I. (2017). Enhancing team creativity with playful improvisation theater: A controlled intervention field study. *International Journal of Play*, 6(3), 283–293.

Yhdistyneet Kansakunnat (YK/UN). (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Saatavilla: <https://sdgs.un.org/2030agenda>. Linkki tarkistettu 28.5.2024.

LIITTEET

Liite 1: Puolistrukturoitu teemahaastattelurunko

TURVALLISEMPI TILA & IMPROVISAATIO

- **Mitä turvallisempi tila sinulle tarkoittaa?**
- **Mitä turvallisempi tila tarkoittaa improvisaatiotyöskentelyssä?**
- **Miten yhteiskunnallinen murros tiedostavuudessa on heijastunut improvisaatiotyöskentelyyn?**
- **Mitä erityishaasteita improvisaatio lajina tuottaa turvallisemman tilan toteutumiselle?**
- *Miten turvallisemman tilan periaatteista neuvotellaan ryhmän kanssa?*
- *Miten roolisuoja ja fiktion taso vaikuttaa turvallisemman tilan toteutumiseen?*
- *Voiko roolissa tehdä tai sanoa mitä vaan?*
- *Voiko osallistuja rikkoa turvallisempaa tilaa roolissa? Jos kyllä, miten reagoit siihen ohjaajana?*
- *Voiko improvisaatiossa käsitellä mitä tahansa aiheita ja ilmiöitä? Onko joitain aiheita, joita pyrit välttämään työskentelyssä? Miksi?*
- *Minkälaisia haasteita improvisaation peruserä "joo ja" voi aiheuttaa?*

OHJAAJAN ROOLI & SUHDE OSALLISTUJIIN

- **Miten huomioit turvallisemman tilan ohjaamisessa/opetuksessa?**
- **Minkälainen rooli/vastuu ohjaajalla on turvallisemman tilan rakentamisessa?**
- **Minkälaisia tavoitteita sinulla on ohjaajana, kun pyrit rakentamaan turvallisempaa tilaa?**
- **Minkälaista suhdetta pyrit ohjaajana rakentamaan osallistujiin?**
- *Kuinka paljon koet ohjaajana olevasi vastuussa osallistujan henkilökohtaisten rajojen toteutumisesta?*
- *Miten kannustat osallistujia haastamaan itseään ylittämättä heidän henkilökohtaisia rajojaan?*
- *Minkäläisten asioiden välillä tasapainottelet ohjaajana?*
- *Mistä tiedät, että turvallisempi tila toteutuu hyvin tai huonosti?*

HAASTAVAT TILANTEET

- **Minkälaiset tilanteet tai asiat voivat aiheuttaa turvattomuuden tunnetta improvisaatiossa?**
- **Minkälaiset tilanteet tai asiat aiheuttavat sinussa epävarmuutta siitä, kuinka sinun kuuluisi ohjaajana/opettajana toimia?**
- *Minkäläisissä tilanteissa joudut puuttumaan tai keskeyttämään työskentelyn?*
- *Miten reagoit, kun joku ryhmästä käyttää loukkaavaa ilmaisua?*
- *Miten toimit, kun epäilet, että osallistuja kokee turvattomuutta?*

Kuvaile tilannetta, jonka koit haastavaksi turvallisemman tilan rakentamisen tai ylläpitämisen kannalta.

- *Miten tilanne eteni?*

- *Mitkä asiat tekivät tilanteesta haastavan?*
- *Miten toimit tilanteessa?*
- *Minkälaisia tavoitteita sinulla oli tilanteessa?*
- *Miten toimit tilanteen jälkeen?*
- *Olisitko voinut toimia toisin/ oliko sinulla muita vaihtoehtoja?*

Kuvaile turvallisemman tilan rakentamiseen tai ylläpitämiseen liittyvää tilannetta, jossa et ollut varma, kuinka sinun täytyisi ohjaajana toimia.

- *Miten tilanne eteni?*
- *Mitä ajattelit tilanteessa?*
- *Minkälaisia vaihtoehtoja sinulla oli?*
- *Minkälaiseen ratkaisuun päädyit ja miksi?*
- *Olisitko voinut toimia toisin?*